

KVARTERET DOMAREN

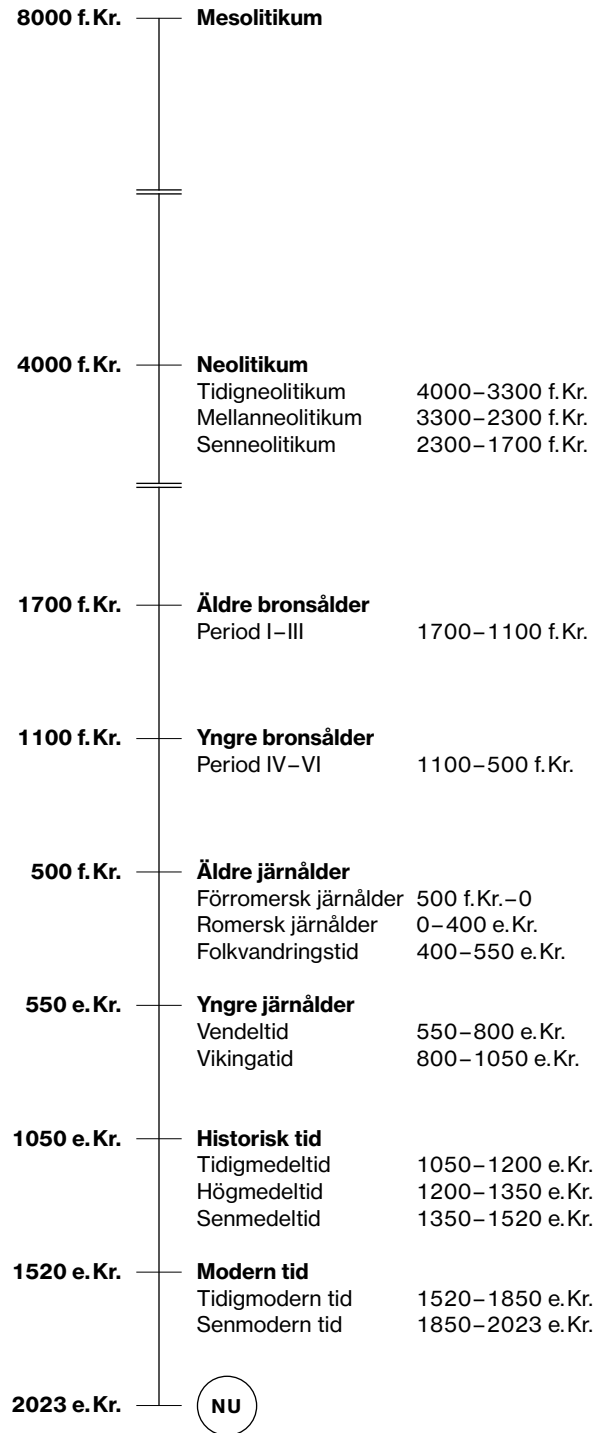
Boplats inom bytomt i Ödeshög

Arkeologisk förundersökning

**Fornlämning L2009:3214
Domaren 1 och 7
Ödeshögs socken
Ödeshögs kommun
Östergötlands län
Östergötland**

Av MATTIAS JOHANSSON

ARKEOLOGISK
PERIODINDELNING
FRÅN
STENÅLDER
TILL
NUTID

Kvarteret Domaren

Boplats inom bytomt i Ödeshög

Arkeologisk förundersökning

Fornlämning L2009:3214

Domaren 1 och 7

Ödeshögs socken

Ödeshögs kommun

Östergötlands län

Östergötland

Av MATTIAS JOHANSSON

Denna rapport har framställts av ett företag
vars miljöledningssystem är certifierat enligt ISO 14001
av Svensk Certifiering Norden AB

STIFTELSEN KULTURMILJÖVÅRD
PILGATAN 8 D
721 30 VÄSTERÅS

Tel: 021-80 62 80
E-post: info@kmmmd.se

© Stiftelsen Kulturmiljövård 2023

Samtliga foton av Mattias Johansson där inget annat anges.

OMSLAG

Vy från kanten av undersökningsytan. Till vänster om häcken grävdes senare schakt O1086.

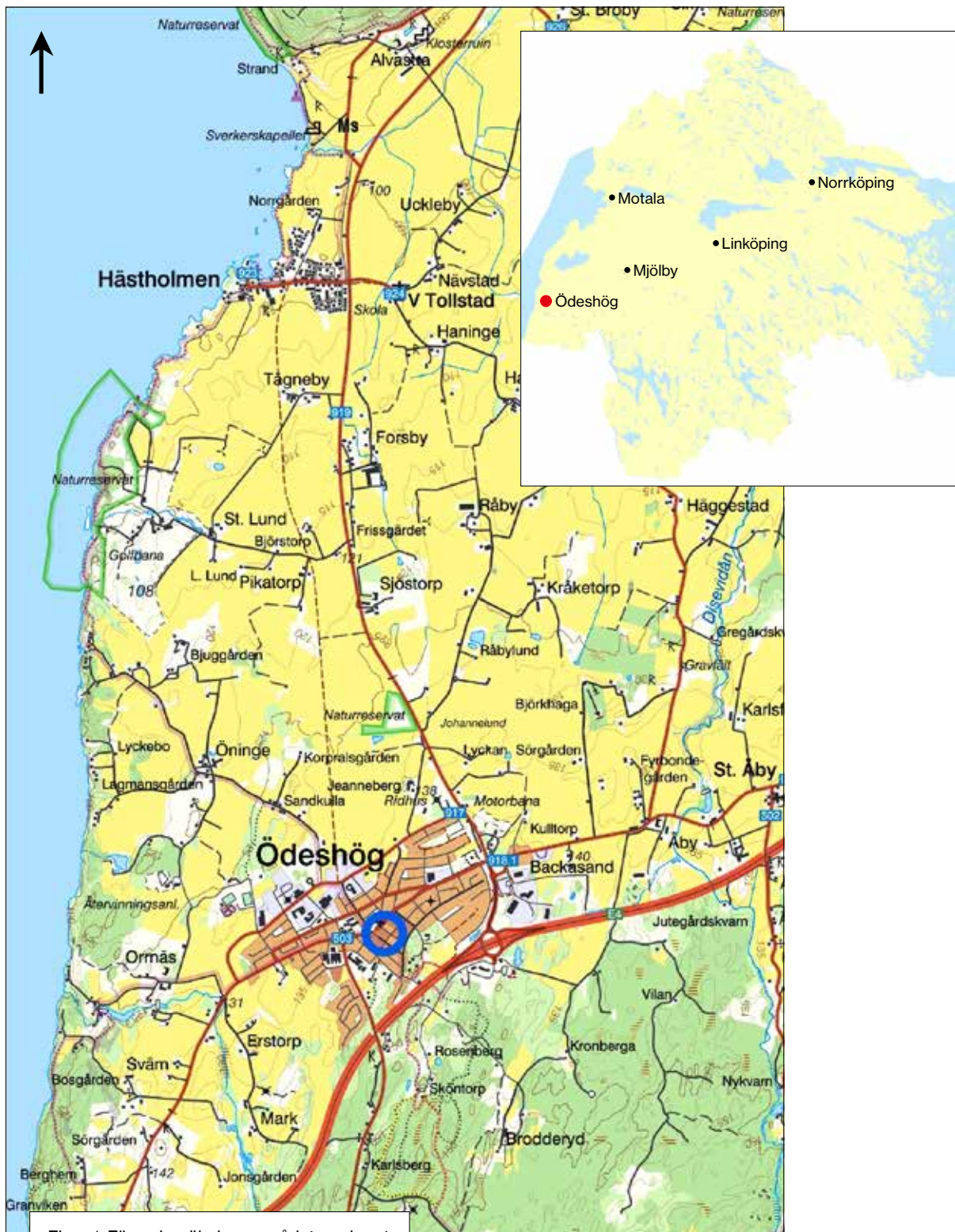
Upphovsrätt, där inget annat anges, enligt Publik Licens 4.0 (CC BY)
<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0>

Lantmäteriets kartor omfattas inte av ovanstående licensiering.
Kartor ur allmänt kartmaterial © Lantmäteriet. Medgivande 5106550.

ISBN 978-91-8041-143-1

INNEHÅLL

Sammanfattning	5
Inledning.	6
Bakgrund, topografi och kulturmiljö.	9
Ödeshögs by i kart- och arkivmaterial	11
Målsättning, metod och genomförande	17
Frågeställningar och ingångar	17
Sökschakt	18
Dokumentation och anläggningsundersökningar	19
Provruta	19
Analyser	19
Fyndstrategi	21
Undersökningsresultat.	21
Odlingslager	22
Sentida byggnader	23
Andra sentida objekt	24
Äldre faser och en boplatz	28
Tolkning	34
Utvärdering.	36
Referenser	39
Kart- och arkivmaterial	39
Databaser	40
Litteratur.	40
Tekniska och administrativa uppgifter	41
Bilagor	42
Bilaga 1. Schakttabell	42
Bilaga 2. Kontexttabell	43
Bilaga 3. Fyndtabell.	50
Bilaga 4. Sektioner	52
Bilaga 5. Vedartsanalys	55
Bilaga 6. ¹⁴ C-analys	59
Bilaga 7. Makrofossilanalys	63
Bilaga 8. Osteologisk analys.	65

Figur 1. Förundersökningsområdet markerat med en blå ring. Utdrag ur Terrängkartan. Skala 1:50 000.

Sammanfattning

Stiftelsen Kulturmiljövård (KM) har utfört en arkeologisk förundersökning av en del av Ödeshögs bytomt inom kvarteret Domaren, centralt i tätorten Ödeshög i sydvästra Östergötland. Undersökningsområdet används idag huvudsakligen som parkeringsplats.

Trots förväntningar om lämningar efter gårdarna Brännegården och Skattegården, som i de äldsta kartmaterialen från 1639 och 1702 hade sina lägen inom undersökningsområdet, framkom i princip inga direkta spår efter denna bebyggelse. Istället framkom ett heltäckande odlingslager, med förhållandevis få fynd, som möjligen kan antas ha börjat avsättas redan under äldsta medeltid och under detta lager boplatslämningar från två faser med dryga 2 000 års mellanrum.

Dels framkom två större härdar, varav den ena var av en udda långsmal typ, där båda gav dateringar till mellersta bronsåldern. Dels framkom stolphål som bildade rader och där en datering givits till övergången vikingatid–medeltid. Under odlingslagret påträffades också ett dike där en bit reduktionsbränd svartgods av järnålderskaraktär framkom.

Inledning

Stiftelsen Kulturmiljövård (KM) har utfört en arkeologisk förundersökning av en mindre, men central del av Ödeshögs bytomt, fornlämning L2009:3214, inför planerad byggnation av ny vårdcentral inom sydöstra delen av kvarteret Domaren i Ödeshögs tätort. Den undersökta ytan ligger inom fastigheterna Domaren 1 och 7, och avgränsas på tre sidor av Klubbgatan, Per Brahegatan och Tingshusgatan. Ytan utgör idag i huvudsak parkeringsplats. Förundersökningen har skett efter beslut av Länsstyrelsen i Östergötland län (dnr 431-9372-2021, beslutsdatum 2022-05-04). Förundersökningen har utförts på uppdrag av Östergötlands kommun och bekostats av Region Östergötland.

Det av Länsstyrelsen givna undersökningsområdet omfattar en cirka 3 600 m² stor yta och utgör en del av ett nästan dubbelt så stort planområde hörande till en aktuell detaljplansprocess. Inför fältarbetet valde dock kommunen bort en yta i norr som ej var aktuell för den planerade exploateringen. Parkeringen tillsammans med en del av en anslutande grönyta stängslades sedan in, delvis innanför nu befintlig bebyggelse, vilket gav en tillgängliggjord yta om cirka 2 650 m².

Det arkeologiska fältarbetet utfördes den 15–26 augusti 2022 av KM:s arkeologer Mattias Johansson, Fredric Wirbrand, Oskar Spjuth och Jeremy Hobbs. Därutöver deltog Zebastian Rehn vid Jideströms AB och Magnus Peterson vid Ljungsgården Gräv & Transport AB som grävmaskinister. Mattias Johansson var projektledare och har författat denna rapport. Josefina Kennebjörk, KM, gjorde bestämningarna av benmaterial i projektet och har sammanställt den osteologiska rapporten.

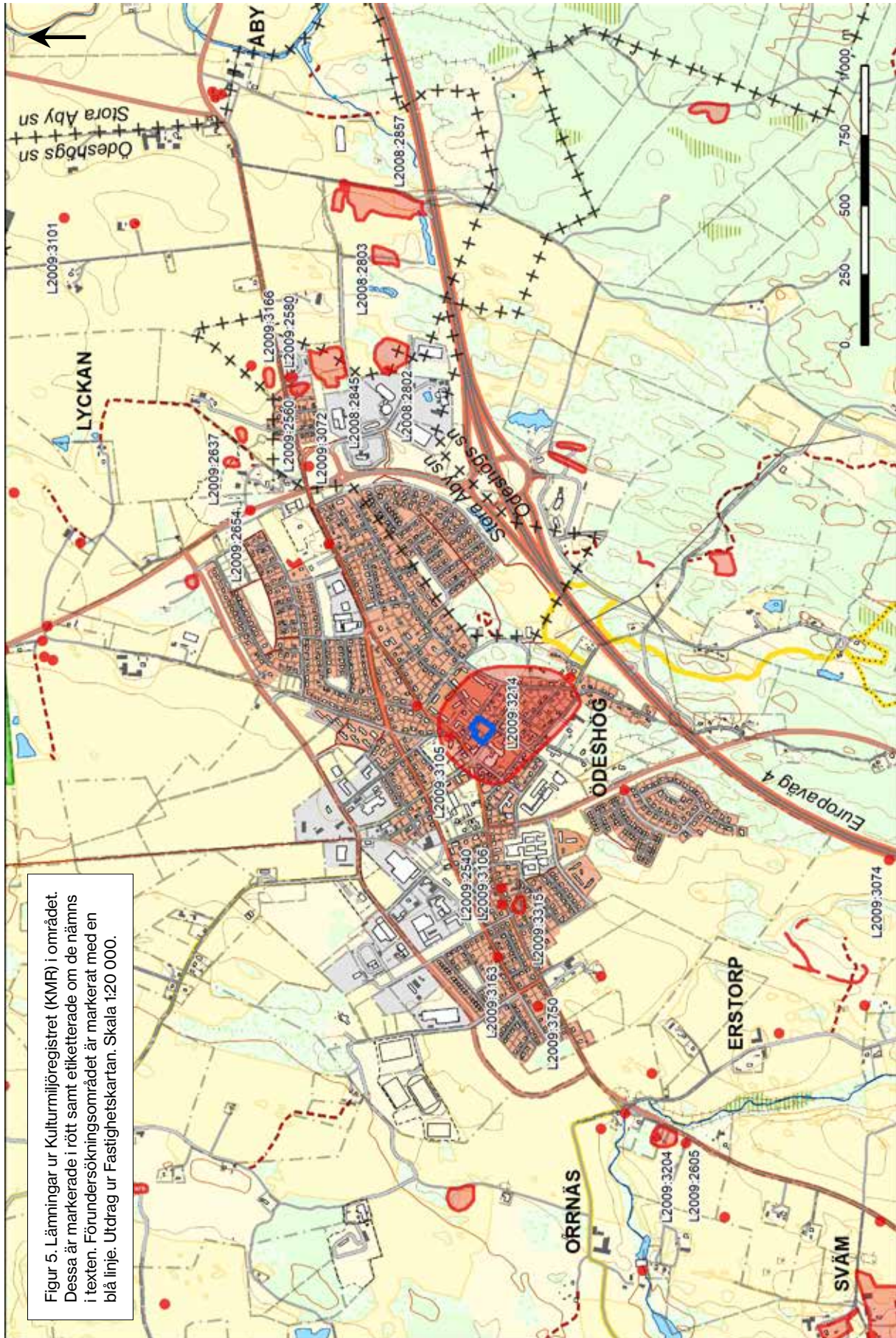
Figur 2. Översikt över undersökningsytan med parkering. I förgrunden till vänster skimtar den gamla postenbyggnadens fasad. Foto från sydväst.

Figur 3. Översikt över norra delen av den tillgängliggjorda ytan med grönyta intill parkeringen. Till höger det gamla polishuset. Foto från östsydöst.

Figur 4. Översikt över undersökningsytan efter öppnandet av flertalet schakt. I förgrunden syns provruta och djupschakt som grävts genom ett odlingslager. I bakgrunden sticker Ödeshögs kyrktorn upp. Foto från sydöst.

Figur 5. Lämnningar ur Kulturmiljöregistret (KMR) i området. Dessa är markerade i rött samt etiketterade om de nämns i texten. Förundersökningsområdet är markerat med en blå linje. Utdrag ur Fastighetskartan. Skala 1:20 000.

Bakgrund, topografi och kulturmiljö

Den aktuella undersökningsytan ligger mitt i Ödeshögs tätort, som är centralort i Ödeshögs kommun i sydvästra hörnet av Östergötland, och har berört Ödeshögs bytomt. Tätorten som rent bebyggelsemässigt är en fortsättning på den gamla kyrkbyn, ligger strax nordväst om E4. Den gamla landsvägen däremot, idag med namnet Storgatan, löper i öst–västlig riktning igenom tätorten. Just i Ödeshög har landsvägen som löpte från Jönköping, över Holaveden, och vidare in i Östergötland, förgrenat sig i två sträckningar. Den ena vidare mot Vadstena, Motala och Örebro och den andra mot Skänninge, Linköping och Norrköping. Undersökningsytan ligger cirka 2,5 km från Vätterns strand i väster, drygt 5 km söder om Hästholmen och drygt 7 km söder om Alvastra kloster och Ombergs brant.

Undersökningsytan har omfattat den sydöstra delen av kvarteret Domaren, närmare bestämt delar av fastigheterna Domaren 1 och 7 och avgränsas på tre sidor av Klubb-gatan, Per Brahegatan och Tingshusgatan. Ytan utgörs i huvudsak av vad som allmänt går under namnet ”postenparkeringen” – så kallad med anledning av att Posten tidigare var inrymt i en byggnad längs Klubb-gatan och kvarterets sydvästra sida. Delar av denna byggnad ingick i undersökningsytan. Längre åt väster mynnar samma gata ut på Stora torget, som därmed tangerar undersökningsytan. Inom kvarteret, längs dess nordöstra sida och Tingshusgatan, ligger en byggnad på en omkringliggande, terrasserad grönyta. Även denna byggnad ingick i Länsstyrelsens beslut om undersökningsytan, men har vid en senare överenskommelse exkluderats så att undersökningsytans gräns gått i samma byggnads sydvästra långsida. Byggnaden omfattar bland annat en mindre polisstation och ska inte rivas. Mellan de båda nämnda byggnaderna finns även en transformatorstation, två garage och en taköverbyggd del av den innersta delen av parkeringsplatsen samt en mast med antenn för ett äldre radiosystem hörande till polisens verksamhet i fastigheten. I norra delen av kvarteret Domaren, men utanför undersökningsytan, ligger vad som tidigare varit Lysings härads tingshus. Kvarterets innergård nordväst om undersökningsytan består av trädgård och avdelas mot den lägre liggande parkeringen av en murad terrasskant.

Ödeshög var en av de största byarna i västra Östergötland. Byn har framhållits som den största byn i Lysings härad (Tollin 2010:74, 76), även om de två grannbyarna i öster – Västra Åby och Stora Åby – tillsammans kan uppfattas som en ännu större by. Namnet är belagt från 1318 som *odhishogh* och består av ett mansnamn, Öde(r), i förleden och ordet hög i efterleden, rimligen syftande på ett nu försvunnet gravmonument. Nämnda år omnämns här en huvudgård (lat. *curia*), vilken skänks av änkor efter de på Nyköpingshus fängslade och nu avlidna hertigbröderna Erik och Valdemar Magnusson, nämligen de norska kungadöttrarna, tillika kusinerna Ingeborg Håkansdotter och Ingeborg Eriksdotter (SDHK 2887; SOL 2003). Några årtionden senare, 1345, omnämns Ödeshög som en by (lat. *villa*) för första gången (SDHK 5180), och något senare utfärdas ytterligare brev från Ödeshög som har bevarats. Ett från 1352 är utfärdat av frälsemannen Birger Algotsson (SDHK 6350), som var gift med Kristina Larsdotter (Ama), vilken liksom ovan-nämnda hertigar hörde till folkungaätten. Ett annat från 1390 har utfärdats av drottning Margareta i Ödeshögs kyrka (SDHK 13772), som var gift med den svensk-norske kung Håkan Magnusson, i sin tur sonson till den ovan-nämnde hertig Erik Magnusson.

Men det här är inte de enda tecknen på en medeltida aristokratisk miljö i Ödeshög. Kyrkan, vars äldsta delar är från 1100-talet, är en av tre kända östtornskyrkor i Östergötland och har en särskild tornkammare med avskild utsikt över kyrkorummet. Den har därmed antagits vara en egenkyrka, en tidig patronatskyrka, knuten till en storgård snarare än en sockengemenskap (Tollin 2010:74). I sakristians yttervägg har en korsprydd runsten murats in med ristningsytan tydligt exponerad, även om den idag delvis är skadad (L2009:3105) (SRD Ög 144). Dokumenten från 1300-talet tillsammans med vittnesbörden i kyrkan visar att Ödeshög rymt en betydande huvudgård och att den rimligen kontrollerades av en av rikets viktigaste släkter.

Även i grannbyn Sväm, närmare Vättern, fanns en storgård under medeltiden, närmare bestämt i den utanför byamålet liggande Bosgården. Också här har av allt att döma funnits en egenkyrka, som dock försvunnit redan under loppet av 1300-talet, varefter byn gick upp i Ödeshögs socken. I sitt och hustruns testamente skänkte den senare lagmannen i Södermanland Lars Ulfsson (Ama), fader till ovannämnda Kristina Larsdotter, en mindre jordfastighet till kyrkan i Sväm. Det här var en avvikande gåva som också har uppmärksammats eftersom den ges med en udda formulering om att kyrkan omfattade parets särskilda kärlek (lat. *Ecclesie vero Sveem speciali amore devoti*) (SDHK 2907). Senare, i den grundardonation för Vadstena kloster som återfinns i kung Magnus Erikssons och drottning Blankas svenska testamente från 1354, nämns Sväm tillsammans med Vadstena och Bjälbo som de tre östgötska gods som skänks till klostret (SDHK 5307). Återigen finns här en särskild relation till samma släktgrenar på folkungaträdet, ätten Ama och den kungliga folkungaätten, den senare idag ofta benämnd Bjälboätten.

Mellan byarna Ödeshög och Sväm har under loppet av 1900-talet ett flertal skelettgravar framkommit i ett cirka 300 × 100 meter stort område i vad som idag är västra delen av Ödeshögs tätort, i villabebyggelse omkring korsningen Storgatan-Industri-gatan-Ryttarstigen och vidare mot Lindvägen och Kungsvägen (L2009:2540, L2009:3106, L2009:3163 och L2009:3315). Här har alltså funnits ett flatmarksgravfält där flera av begravingarna har bedömts vara från romersk järnålder, men åtminstone en senvikingatida datering har även givits. Den sistnämnda kan antyda förekomsten av en tidigkristen begravningsplats som ger ytterligare dimensioner till den aristokratiska miljön. I närheten av denna plats har också funnits en gravhög (L2009:3750), som kan ha varit den som givit Ödeshög dess namn. Idag finns inget kvar ovan mark av högen, men i slutet av 1800-talet beskrevs den med en storlek av 18 meter i diameter och med flat håll i botten, vilket bör tyda på att den innehållit en hällkista och varit uppförd under senneolitikum eller äldre bronsålder (Nilsson 2019:5f).

Flatmarksgravfältet är dock inte det enda kända i området med skelettgravar. Strax utanför de ägor som tidigare hört till Ödeshögs by finns bland annat ett på vägen mot Åby, vid Backasand, cirka 1,0 km östnordöst om undersökningsytan (L2009:2560, L2009:2580, L2009:2637, L2009:2654 och L2009:3072), och ett annat på vägen mot Sväm, cirka 1,5 km åt västsydväst (L2009:3204). I båda fallen i direkt anslutning till landsvägen och i någon mån tillsammans med andra gravtyper. Även i anslutning till dessa båda finns stenkammargravar i form av hällkistor (L2009:2605 och L2009:3166). I hällkistan i Sväm har vid undersökning 1948 påträffats mänskligt benmaterial från minst 19 individer. Gravarna i Backasand har nämnts som delar av en möjlig tidigkristen gravplats, antagligen genom uppgifter om skelettens orientering i öst-västlig riktning (Räf & Norr 2009:10).

I området söder och sydöst om de kända gravarna i Backasand, i huvudsak belägna på gammal ängsmark hörande till byn Västra Åby, har tidigare påträffats flera boplatslägen som nyligen även förundersökts (L2008:2802, L2008:2803, L2008:2845 och L2008:2857). Här konstaterades ett flertal gårdsmiljöer från skilda tidsperioder, daterade från neolitikum och fram i folkvandringstid, kanske till och med vikingatid. Särskild tyngdpunkt låg i romersk järnålder och lägena representerar av allt att döma en situation innan gårdarna samlas till en bytomt efter 530-talets kris (Sjölin 2022). Norr om boplatserna kan även nämnas en möjlig senmesolitisk stenåldersboplatz som brukar gå under namnet Åby Fyrbondegård (L2009:3101). Såväl dateringen som platsens boplatzkaraktär har dock ifrågasatts och våtmarksoffer under senare delen av stenåldern har också föreslagits (Räf 2005).

Från Ödeshögs socken finns ett flertal bronsåldersföremål utan närmare känd fyndort. Här finns bland annat en holkyxa och två svärd (SHM 9170:1204–1205), liksom ett spjuthuvud ornerat med inpunsade trianglar (SHM 11495:499). Från gården Lyckan strax nordöst om tätorten finns även en ornerad skafthålsyxa (SHM 4401). Utan närmare fyndangivelser än Ödeshögs socken finns även ett svärd med datering från romersk järnålder med det instämplade ordet "MARCIM" i romerska bokstäver (SHM 6970). Det utan tvekan förnämsta fyndet från området gjordes 1875 på ägorna till gården Erstorp (tidigare Erikstorp). Här, cirka 1,5 meter sydsydväst om den nu aktuella undersökningsytan, framkom det största och mest betydande vikingatida skattfyndet som gjorts Östergötland, med över trehundra silvermynt och smycken i både guld och silver, sannolikt nedlagt någon gång under 900-talets senare del (L2009:3074) (SHM 5671).

Mer omfattande arkeologiska undersökningar i centrala Ödeshög och Ödeshögs bytomt, L2009:3214, har tidigare bara gjorts i kvarteret Limhallen, på en yta med ett kortaste avstånd på knappt 60 meter från den nu aktuella ytan. Här undersöktes ett perifert område av Ödeshögs bytomt vid både arkeologisk förundersökning och slutundersökning 2013. Inom den undersökta norra delen av ytan framkom lager som beskrevs som planerings- eller utjämningslager. I ett av fallen med inslag av skärvsten. Här framkom också vattenhål och brunnar med dateringar från 1000-talet fram till 1300-tal (Björkhager 2013; Björkhager m.fl. 2020).

Ödeshögs by i kart- och arkivmaterial

Som påpekats har Ödeshög beskrivits som den största byn i Lysings härad vid slutet av medeltiden. Claes Tollin räknar totalt med tolv hemman och 242 tunnland åker vid tiden för de äldsta geometriska jordeböckerna cirka 1640. Samtidigt placerar sig grannbyarna Västra Åby och Stora Åby (den senare tidigare benämnd Östra Åby) strax därefter med vardera nio gårdsenheter och 132 tunnland åker. Räknar man ihop dessa och betraktar enheterna som en enda stor by passeras därmed Ödeshögs kyrkby. Tollin inkluderar emellertid även de utjordar som åtminstone upptas med ytor motsvarande tomter i byarna (Tollin 2010:74ff). De många utjordarna kan här liksom på andra orter antas ha sin bakgrund i ödelagda gårdar under den senmedeltida agrarkrisen (Karsvall 2016). Vid en landskapsanalys som gjordes i samband med de omnämnda förundersökningarna av boplatzytor öster och sydväst om Backasand uppskattades den sammanräknade byn Åby kunnat ha haft så mycket som uppemot 25 gårdar vid tiden före digerdöden och den senmedeltida agrarkrisen. De många enheterna gjorde att man i samband med förundersökningarna i Åby använde begreppet *medeltida tätort*, om än kanske något lekfullt (Ericson 2022; Ericson & Sjölin 2022).

Tollin noterar det asymmetriska läget för Ödeshögs kyrka i Ödeshögs socken och menar att detta talar emot att socknen som kollektiv stött bakom sockenbildningen. Även Stora Åby kyrka har ett asymmetriskt läge, faktiskt ännu mer accentuerat, och Tollin resonerar kring att detta skulle kunna bero på en avsöndring där Stora Åby ursprungligen inbegrep även Ödeshögs socken. Samtidigt menar han att eftersom både Ödeshög och Stora Åby har romanska kyrkor, som också sannolikt varit egenkyrkor, är detta mindre troligt och han föreslår att sockengränsen mellan Ödeshög och Stora Åby kan vara ett resultat av att Västra Åby och Ödeshögs kyrkby haft samma ägare när de territoriella kyrkbyarna konstituerades (Tollin 2010:77, 81, 137).

Figur 6. Ödeshögs kyrka med sitt östtorn. Kyrkans äldsta delar tillkom redan på 1100-talet. Foto från sydöst.

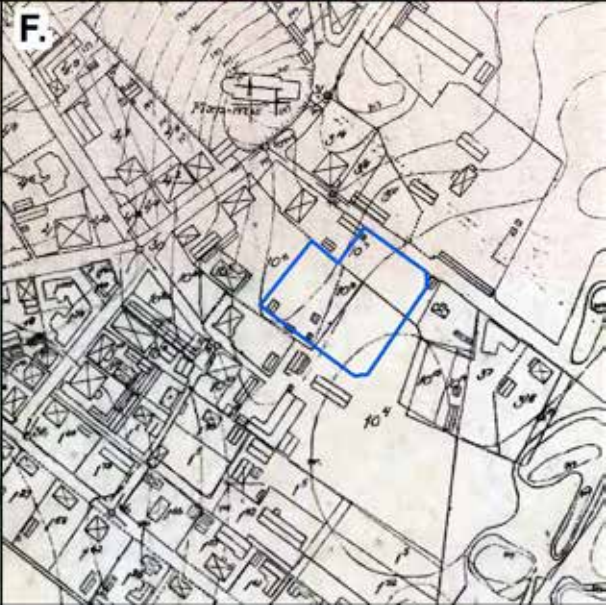
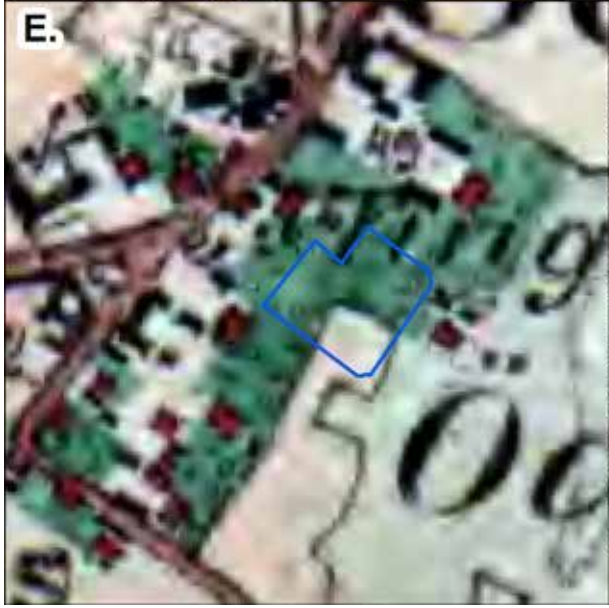
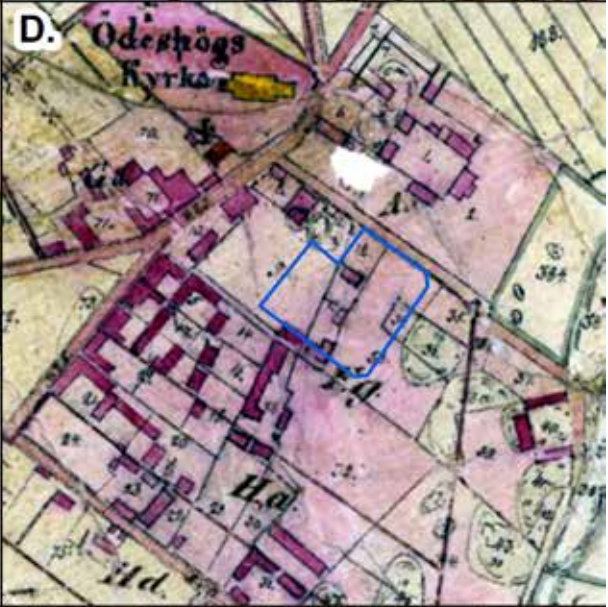
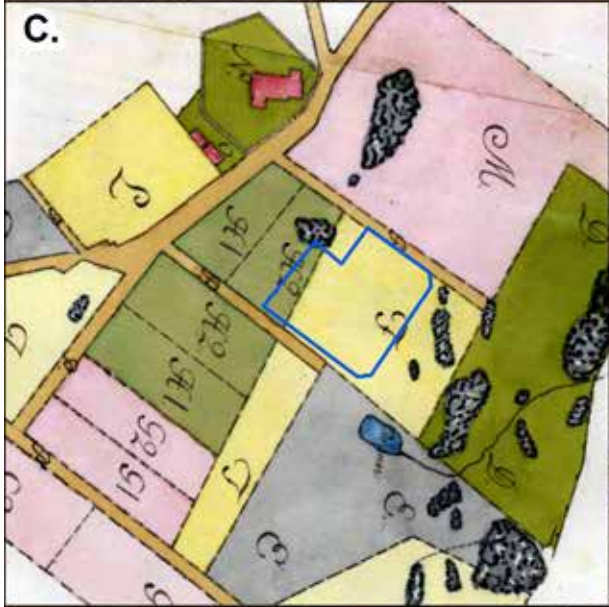
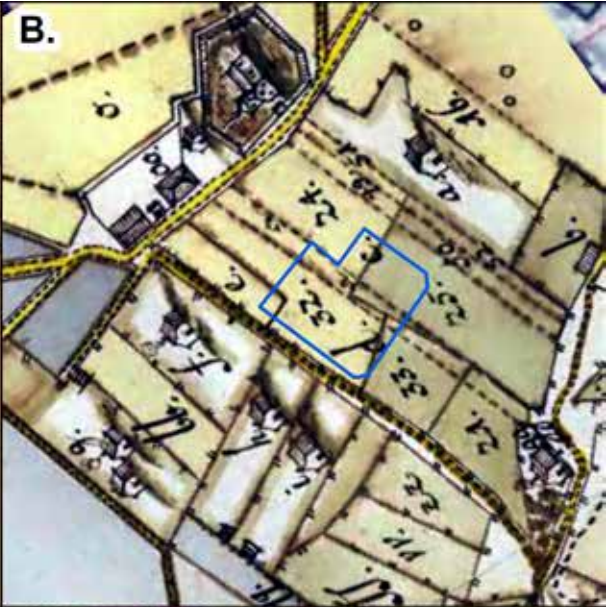
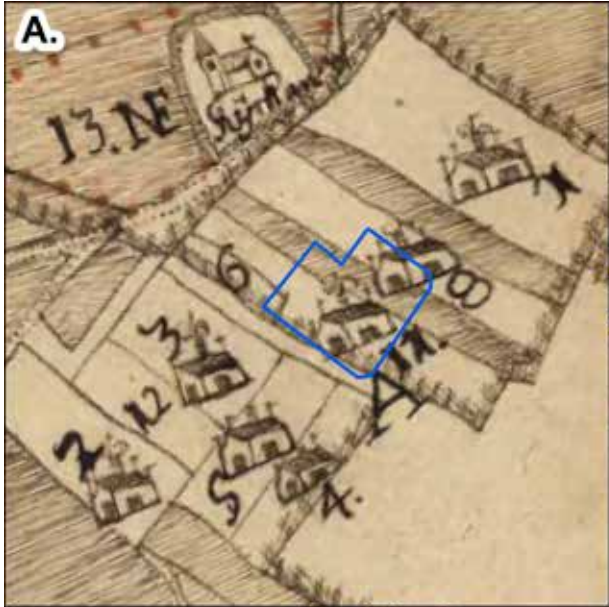
Figur 7. En i kyrkans yttervägg inmurad runsten som vittnar om närvaron av en ännu äldre kristen och sannolikt även aristokratisk miljö. Stenens inskrift berättar att den ursprungligen restes efter fadern Helge, medan namnet på sonen gått förlorat. Foto från norr.

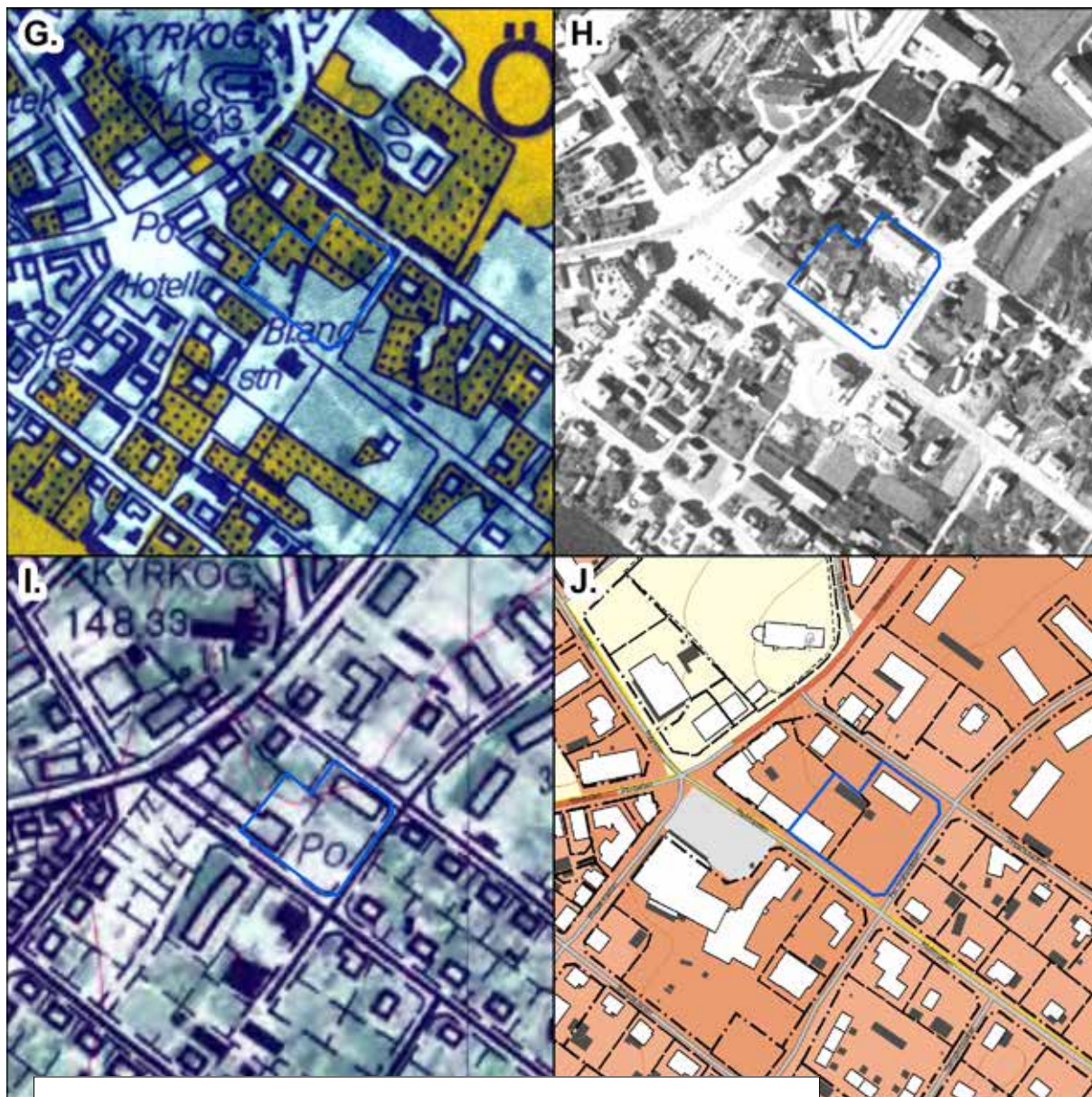
Tar man en närmare titt på gårdsenheterna i Ödeshög ser vi att den äldsta kartan från 1639 (LSA DI 51-81:DI0:98–99) redovisar tio gårdar och därtill två eller tre utjordar. I två fall fall redovisas utjordarna på ett sätt så att de motsvarar en geografiskt redovisad del av bytomten och därmed inkluderas som bebyggelseenhet i Tollins statistik (2010:76). Här finns två skattehemman (Riddargården och Skattegården), fem frälsehemman (Brännegården, Pilegården, Skrapegården, Sörgården och Gategården) samt tre kronohemman (Klockaregården, Norregården och Lillegården). Gårdarna är i huvudsak placerade som i en radby söder om kyrkan och landsvägen, men tre tomter ligger bakom de främre, utan någon kontakt med landsvägen. Ytterligare två, möjligen tillsammans med en tredje obebyggd tomt, ligger samlade ett stycke åt söder eller sydväst, men är helt åtskilda från de övriga. I de äldsta landskapshandlingarna, från omkring hundra år tidigare, ges en äldsta fullständig bild av gårdsområdet och här framkommer en till synes likartad bild som vid den äldsta karteringen. Omkring 1540 fanns lika många gårdar. De senare kronohemmanen kallades nu kyrkohemman och tre av de fem senare frälsehemmanen var nu kanikehemman eller prebendehemman. I de äldsta sammanhangen är två, tre eller möjligen fyra utjordar redovisade som hörande till byn. Flera av gårdarna kan förhållandevis lätt identifieras. Brännegården, Norregården och kanske Gategården finns vid denna tid redan namngivna. Skrapegården kan anas genom att en av bönderna i kanikehemmanen heter Nils Skrap (ÖgH 1539:1, ÖgH 1543:6, ÖgH 1544:2 och ÖgH 1545:18). Noterbart i sammanhanget är att om namnet på Brännegården kommer sig av att den eldhärjats, måste detta alltså skett redan i början av 1500-talet eller tidigare.

Redan i ett yngre kartmaterial från 1702 (LSA DI 51-81:1) redovisas hur flera av gårdarna har antagit nya lägen och inte längre ligger på vad som kallas deras *rätta byggningstomter*. Redan nu finns en tendens till att avståndet mellan den stora nordliga gårdsgruppen vid landsvägen och den mindre, söderut liggande håller på att fyllas ut. Med storskifte och laga skifte, redovisade på kartmaterial från 1762 (LMA 05-ÖDJ-15; LSA DI 51-81:3) respektive 1840 (LMA 05-ÖDJ-111), görs ytterligare förändringar, vilka skapar nytt utrymme för enheter som tillkommit genom hemmansklyvningar. Med laga skiftet blir också utflyttade gårdar en realitet.

Kartmaterialet ger en förhållandevis komplex bild av den aktuella förundersökningsytan som ligger centralt i den nordliga gruppen gårdstomter omedelbart söder om den gamla landsvägen. Här omfattar ytan delar av tomterna för Brännegården, Skattegården och vad som redovisas som en skatteutjord. På kartan från 1639 ligger Brännegårdens schematiska hussymbol helt och hållet inom den sydvästra delen av ytan, medan Skattegårdens symbol delvis ligger utanför, i kanten av den nordöstra delen. Samma lägen redovisas med utritade bokstäver på kartan från 1702, belägna i vad som uppges vara åkermark. Texten om Brännegården ger att gårdens hus fordom stått på annan plats och att detta är ett nytt läge. Av allt att döma är förhållandet dock det omvända, att Brännegården flyttat *ifrån* detta läge till en ny plats.

Möjligen finns ett samband mellan de tidigt flyttade gårdarna i Ödeshög och införlivandet av stora delar av socknen i Per Brahes grevskap Visingsborg, vilket troligen sker med början på 1640-talet. Flera personer med funktioner i grevskapet fick gårdar i byn på lön, men har också bott på plats. Här fanns till exempel Per Brahes kapellmästare Claes Grötter och befallningsmannen över Visingsborgs skolgods Truls Krååk. De båda nämnda var, efter varandra, även krögare i Ödeshög. Vi känner inte krogens exakta läge, men att den skulle ha legat i vårt undersökningsområde är mindre sannolikt. Troligen var ett läge närmare landsvägen att föredra (Elm 2013). Enligt uppgifter i mantalslängder brukades Brännegården en period från cirka 1692 till cirka 1717 under denna krog och saknar ett självständigt hushåll (Mtl 1642–1820). Situationen kan möjligen förklara den av allt att döma förvirrade uppgiften i kartan från 1702, som troligen på vänt på förhållandet om i vilken riktning en flytt av gården skett.

Figur 8. Historiskt kartmaterial från centrala Ödeshög med förundersökningsområdet markerat med en blå linje. Samma geografiska utsnitt i samtliga kartor. Skala 1:4 000.

- A) Äldre geometrisk avmätning 1639 (LSA D151-81:d10:98-99).
- B) Yngre geometrisk avmätning 1702 (LSA D151-81:1)
- C) Storskifte för Ödeshögs inägor 1762 (LSA D151-81:3).
- D) Laga skifte för Ödeshögs by 1840 (LMA 05-ÖDJ-111).
- E) Häradsekonomiska kartan 1868-1877 (RAK J112-44-13, Hästholmen).
- F) Karta över en del av Ödeshögs municipalsamhälle 1927 (LMA 05-ÖDS-3/1927)
- G) Äldsta ekonomiska kartan 1948 (RAK J133-8E1g50, Ödeshög).
- H) Lantmäteriets ortofoto 1962 (Ortofoto historisk).
- I) Yngre ekonomiska kartan 1983 (RAK J133-8E1g83).
- J) Lantmäteriets fastighetskarta 2023.

Mellan de nämnda gårdarna finns i det äldsta kartmaterialet en smal åkerremsa där möjligen funnits plats för ytterligare någon medeltida ödegård. Samtidigt finns sydväst om Brännegårdens tomt en tom smal remsa, där det i senare kartmaterial redovisas en väg. Denna motsvarar dagens Klubbgatan, och har givit tillträde till några av de bakre tomterna som inte låg i direkt anslutning till landsvägen. Efter storskiftet på 1760-talet är den aktuella undersökningsytan uppdelad i mark hörande till Skrapegården (huvuddelen) och Gategården (en mindre remsa längst i nordöst). Till en början är denna mark obebyggd, men vid karteringen inför laga skifte 1840 har en av Skrapegårdens tre hemmansdelar brett ut sig på en centralt i ytan liggande remsa löpande från norr till söder. Här ses på kartan från 1840 tre byggnader som utifrån beskrivningen till kartan bör kunna tolkas som en gårdsplan hörande till en korpral Sven Skönberg, vilken ägde och brukade en mindre del av Skrapegården. Två av byggnaderna ligger helt inom den aktuella undersökningsytan. En tredje ligger delvis inom ytan, men över dess avgränsning åt sydväst. Behovet av ytterligare en gårdstomt för Skrapegården kan ha uppstått nära i tid efter karteringen 1762. Det kan också ha skett strax före laga skiftet och Skönberg flyttar hit så sent som 1836 enligt samtida husförhörlängd. Han ägde dock en sjättedel av Skrapegården redan 1831 (Generalmönsterrulla 310). Vid en värdering av hus från 1838 omfattar i vilket fall Skönbergs tomt en stuga på stenfot med kök och timrad överkammare, en ospecificerad bod, en vedbod, ett svin- och hemlighets-hus, samt under ett och samma halmtak en loge med lada, fåhus och stall. Tomtens byggnader skulle flyttas ut till nytt läge utanför den gamla bytomten inom sex år (LMA 05-ÖDJ-111).

Efter laga skifte omfattar undersökningsytan flera skiften som alla hörde till den hemmansdel av Gategården som fick bli kvar på bytomten. Denna del ägdes av handlanden J. Pettersson. Ytan fick därmed snart ett bakgårdsläge med framförvarande handelsbod och magasin närmast landsvägen. Dagens miljö kring torget har i stort tillkommit på 1960- till 1980-tal (Wikdahl 1981).

Figur 9. Arkeolog Fredric Wirbrand ritar långprofil, sektion C1348, bestående av ena långsidan av ett centralt schakt. Foto från norr.

Utmed Klubbgatan finns byggnader tidigare använda i bank- och postverksamhet som löper in i västra delen av undersökningsytan och som ännu kvarstår. Under tidigt 1960-tal byggs också polishus på södra sidan av Tingshusgatan, vilket ännu används i nordöstra delen av undersökningsytan. Polishuset läge ska ses som en fortsättning på den verksamhet som fanns i anslutning till Tingshusets tomt, där en byggnad kallad Arresten låg längs Tingshusgatan och som marginellt löpte in i norra hörnet av undersökningsytan. Här fanns både landsfiskalskontor och häradshäkte inrymt. Efter laga skifte finns häradsekonomiska kartan upprättad 1868–1877 (RAK J112-44-13), en karta över Ödeshögs municipalsamhälle från 1927 (LMA 05-ÖDS-3/1927) och äldsta ekonomiska kartbladet från 1948 (RAK J133-8E1G50). Därtill finns flertalet plankartor och förslag över kvarteret från 1940-talet och framåt (Ödeshögs-karta). Ett flertal flygfoton är kända från 1920-talet och framåt. En särskilt detaljerad sådan är en bild från 1958, där man ser hur ytan fortfarande i huvudsak används för odling (AB Stockholms Aero F:1204_0). Vid tiden för bygget av polishus några år senare användes ytan i huvudsak som parkeringsplats och var då gruslagd.

En sammanfattande tolkning av kart- och arkivmaterialet är att bytomten har haft en förhållandevis liknande struktur med omkring tio gårdar från medeltidens slut fram till 1600-talets mitt, men att flera gårdar inklusive de båda här aktuella, Brännegården och Skattegården, flyttar från undersökningsytan under loppet av andra hälften av 1600-talet. Därefter har ytan i huvudsak använts för odling, med undantag för en central remsa som hyste en av hemmansdelarna hörande till Skrapegården under en kort period under 1800-talets första hälft eller kanske redan från 1700-talets andra hälft. Med lagaskiftet flyttar dock den gården ut på byns ägor och ytan används återigen för odling, nu som bakgård till en av hemmansdelarna hörande till Gategården och därmed antagligen mer trädgårdsbetonad. Under denna tid finns enstaka mindre byggnader inom ytan. Från 1960-talet grusas delar av ytan och den får karaktären av parkeringsplats.

Målsättning, metod och genomförande

Frågeställningar och ingångar

Inför en större planerad exploatering i undersökningsområdet syftade förundersökningen till att svara på grundläggande frågor om bytomtens karaktär, dateringar, utbredning och komplexitet. Som ett komplement till dessa uttrycktes i undersökningsplanen ett antal frågor som ställdes upp i grupper och som återanknöt till dessa grundläggande begrepp.

1) Bytomtens karaktär.

Skulle något kunna sägas om bytomtens övergripande struktur? Vilka delar av bytomten skulle finnas representerade inom ytan? Bebyggelse (mangård eller fägård), enskild odling, brunnar, hantverk/smide? Skulle här också finnas andra lämningar som registreringstekniskt inte kunde knytas till bytomten? Boplats, gravar?

2) Bytomtens dateringar.

Vilka dateringar skulle kunna erhållas? Hur skulle de anknyta de till tidigare dateringar från bytomten och bytomtsundersökningar i stort? Tillkomst, ödeläggelse? Kontinuitet, diskontinuitet?

3) Bytomten utbredning. Att bytomten sträckt sig över hela undersökningsområdet var dock känt utifrån såväl kartmaterial som fornlämningsregistrering. Här ställdes därför framför allt frågor om bytomtens avgränsning.

Skulle det gå att utesluta delar genom att konstatera att lämningen inte fanns kvar genom att den exempelvis schaktats bort i sin tid? Skulle det gå att avgränsa eventuella lämningar som inte hörde till bytomten?

4) Bytomtens komplexitet. Här visste vi genom äldre kartmaterial visade att gårdar har flyttat omkring på bytomten.

Skulle det gå att skilja på gårdsetableringar från olika tider? Skulle sådana i så fall gå att skilja åt stratigrafiskt eller genom orientering? Och i vilken mån kunde man anta att man återanvänt strukturer som exempelvis gränser, grunder, och terrasseringar inom bytomten?

Utöver dessa grundläggande frågor var ambitionen att också kunna vara framåtsyftande och försöka se lämningens potential gällande näringar och ekonomi. Inte minst hur ekonomi och social struktur varit differentierad. Härvid var avsikten att låta framför allt arkivmaterial ge ingångar i materialet.

5) Differentierad ekonomi, näringsfång och binäringar.

Skulle det gå att skilja på olika gårdar inom ytan? Hur skilde de sig i så fall åt? Skulle det gå att se skillnader i gårdarnas storlek? Olika näringsfång? Binäringar?

Med anledning av det centrala läget, där våra kartstudier visade på flera gårdslägen från 1600-talet och framåt, liksom de förväntade sentida spåren från dagens tätort och omfattningen av de lager som tidigare framkommit undersökningarna i kvarteret Limhallen 2013 förväntade vi oss en situation som liknande en stadsarkeologisk undersökning. Vi hade därmed förberett dokumentationen med kontextblanketter för stadsarkeologi och utgick från inmätningar av stratigrafiska objekt. Istället för att dokumentera vad som i klassisk boplatzarkeologi brukar kallas anläggningar, skilde vi på kontextuella händelser som nedgrävningar och de utfyllnadslager som fanns i dessa.

Valet av dokumentationsmetod ledde till en större mängd kontexter än vad som annars varit fallet och därmed visst merarbete. I backspeglarna, utifrån det undersökningsresultat som gavs, skulle detta kunna ses som onödigt, men man måste då beakta att Ödeshögs bytomt och i synnerhet dess centrala delar knappt undersökts alls arkeologiskt och att allt pekade på mer komplexa lämningar.

Sökschakt

Över undersökningsytan upptogs totalt 13 sökschakt av varierande storlekar. Gatorna i den här delen av Ödeshög är orienterade i östnordöst–västsydväst och nordnordöst–sydsydväst och därmed grävdes huvuddelen av schakten i samma riktningar. Schakten var i huvudsak hänvisade till den parkeringsytan som låg inom undersökningsytan. Flera faktorer gjorde det svårt att hitta ytor att ta upp utöver detta. Till en början ingick två större kvarstående byggnader i ytan – dels en tidigare postbyggnad i väster längs Klubb-gatan, dels en byggnad med polisstation i norr längs Tingshusgatan. Tillträde gavs i anslutning till den senare endast på den sida som vette mot parkeringen. Mellan dessa båda byggnader fanns en taköverbyggd del av den innersta parkeringen, tätt intill denna en kvadratisk transformatorbyggnad och bakom denna på grönytan mellan polishuset och parkeringen en mast för ett äldre kommunikationssystem och flera parkträd. Längs den sydöstra fasaden av postenbyggnaden fanns också en häck och från samma byggnad längs kanten av undersökningsytan mot taköverbyggnaden en kraftig terrassering som delade parkeringen mot kvarterets innergård. Utöver alla dessa hinder ovan mark blev det inför fältarbetet snart tydligt att också åtskilliga ledningar skar genom undersök-ningsytan, framför allt i kanten på fastigheterna, men på sina håll även tvärs över.

Ovanstående begränsningar har med andra ord påverkat intentionen att fördela schakten jämnt över undersökningsytan. De 13 öppnade schakten har ändå sammanlagt omfattat cirka 50 m², motsvarande cirka 21% av den tillgängliggjorda ytan.

Schakten grävdes i de flesta fall ner till orörd nivå alternativt till något arkeologiskt lager som i så fall inte bedömdes nödvändigt att gå igenom. De upptogs i huvudsak till en längd av cirka 6–12 meter och en bredd av cirka 3–5 meter. I ett fall grävdes ett smalare schakt mellan ovannämnda häck och postenbyggnaden. Ett större och helt avvikande schakt, schakt 0591, upptogs centralt på parkeringsplatsen till en längd av 34,5 meter, som i nordöstra änden utvidgades under slutet av grävningen så att det här fick en största bredd av 8,0 meter. Den sydöstra långsidan av schaktet ritades på millimeterpapper före utvidgningen.

Endast ett schakt upptogs inom den lilla grönytan närmast polishuset, övriga schakt öppnades upp i asfalten. Planeringen av uppbrytningen av asfalt som krävdes inför grävandet av schakten gjorde det något svårare att utvidga schakt än vad som annars varit fallet. Detta ledde till att fler lämningar fick lämnas i schaktkanten än vad som varit önskvärt.

Under fältarbetet råkade vi ut för två kraftiga åsk- och regnoväder, vilket i kombination med dålig avrinning i den kompakta undergrunden ledde till att djupa schakt tidigt svämmades över. I flera av schakten upptogs mindre djupschakt. Dessa eftersträvade att försäkra sig om korrekta uppfattningar om lagerföljd, i synnerhet att den antagna undergrunden var naturlig, men också att tillfälligt hjälpa till med avrinningen.

Dokumentation och anläggningsundersökningar

Efter schaktning undersöktes ett urval av de påträffade anläggningarna närmare genom att de grävdes ut för hand till hälften så att en kvarvarande sektion kvarstod. Lager och uppenbart sentida anläggningar grävdes igenom med maskin när det ansågs nödvändigt. Anläggningar och lager beskrevs och fotograferades. Som redan berörts gjordes dokumentationen i första hand genom ifyllandet av digitala kontextblanketter för nedgrävningar, lager och stenkonstruktioner. Samtliga schakt, djupschakt, provrutor och kontexter mättes in i plan, vilket kompletterades med topografiska sten, block och berghällar. I några fall där det ansågs nödvändigt mättes även fynd, prov och sektioner in i plan. Slutligen ritades ett urval av anläggningarna och lagerföljderna på millimeterpapper.

Provruta

Vid undersökningarna påträffades ett omfattande odlingslagret i ett flertal av schakten. Odlingslagret var åtminstone delvis avsatt i sen tid. Fyndmaterial från detta tillvaratogs i regel inte, men en kvadratmeterstor provruta, G880, undersöktes i norra delen av schakt 0249. I samma schakt hade ett djupschakt tidigt under fältarbetet upptagits och odlingslagret och översta delen av undergrunden hade därmed genomgrävts. Odlingslagret var här förhållandevis tunt. Provrutan grävdes för hand och handsållades varpå fyndmaterial insamlades i tre konstruerade stick om vardera 0,10 meters tjocklek.

Analys

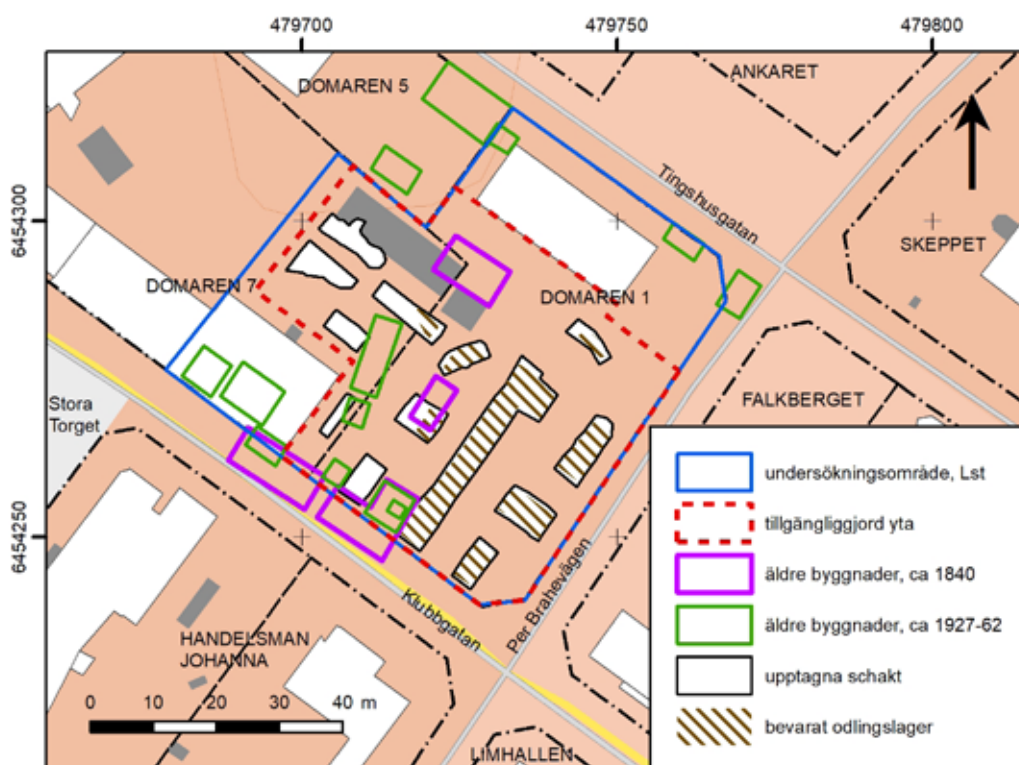
Provinsamling skedde i både anläggningar och mer omfattande lager för ¹⁴C-analys utförd vid Ångströmlaboratoriet (bilaga 6), med föregående vedartsanalys, utförd av Erik Danielsson, Vedlab (bilaga 5), samt makrofossilanalys av Stefan Gustafsson, Arkeologikonsult (bilaga 7). Även en osteologisk analys har genomförts av Josefin Kennebjörk, KM (bilaga 8). Såväl makrofossilanalys som osteologisk analys ansågs ha potentialen att ge svar på frågor om ekonomi och näringsfång. Analyserna har resulterat i rapporter som redovisas i föreliggande rapport som bilagor. Förundersökningen har även omfattat tid för en begränsad arkivstudie, men då denna genomförts av rapportförfattaren själv har resultatet inarbetats i rapportens inlägga, huvudsakligen i inledningskapitlet ovan.

Figur 10. Provtagning för makrofossilanalys i odlingslagret (P1587 och P1588 i S607) efter att delar av schaktväggen finrensats. Foto från öster.

Fyndstrategi

Fyndinsamling skulle ske mycket restriktivt när det gällde fynd som kunde antas härröra från 1800-talets andra hälft och senare tid. Detsamma gällde fynd som kunde antas ha utgjort byggnadsmaterial. För sentida kontexter kunde ett avvägande göras redan i fält och fyndmaterial från dessa togs endast upp för att göra en översiktlig bedömning eller noteringar om det då sena fyndmaterialets art, vilket då redovisas i kontextbeskrivningarna. Materialet har sedan valts bort före fyndregistrering. Sentida fyndtyper, såsom exempelvis flintgods och industritillverkat glas, eller material där konservering krävdes har gallrats.

Figur 11. Översikt över undersökningsytan och de upptagna schakten. I planen redovisas ungefärliga lägen för byggnader kända från tillgängliga sentida kartmaterial, samt omfattningen av det odlingslager som påträffades i flertalet av schakten och som möjligen schaktats bort i många av de i väster undersökta schakten. Utdrag ur Fastighetskartan. Skala 1:1 200.

Undersökningsresultat

Över ytan framkom 48 anläggningar vilka klassades på följande sätt – 6 härdar, 1 kokgrop, 1 ränna/dike, 2 stenkoncentrationer, 18 stolphål och 20 gropar. Cirka 65% av de påträffade anläggningarna undersöktes närmare, nämligen tre av härdarna, kokgropen, rännan/diket, båda stenkoncentrationerna, sexton av stolphålen samt åtta av groparna. I huvudsak, och som ett minimum, gjordes detta genom att kontexterna delundersöktes och grävdes ut till hälften. Ett antal av anläggningarna, bland annat de som framkom högre upp i lagerföljden, undersöktes dock genom att de helt togs bort för att kunna fortsätta nedåt. Utöver anläggningarna påträffades ett omfattande odlingslager som mättes in med flera olika kontextnummer samt ytterligare några lager som benämndes som brand-, utfyllnads- eller utjämningslager, liksom ett flertal störningar.

Här nedan redovisas de påträffade arkeologiska lämningarna i ett försök att sammanhålla dessa i mer rumsliga och tematiska grupper i omvänd kronologisk ordning. Provtagning, analysresultat och fyndmaterial redovisas i anslutning till de aktuella kontexterna.

Odlingslager

Schakten på parkeringsplatsen hade högst upp i lagerföljden, närmast under asfalten, en utfyllnad innehållande bärlager med varierande tjocklek. Denna lagerföljd var förhållandevis grund längst i nordväst, där också berg framkom i ett schakt, 0336, närmast den ovannämnda terrasseringskanten mot gränsen av undersökningsytan längst in på parkeringen. Sannolikt framkom även berg, alternativt ett mycket stort markfast block, när vi grävde oss ner i en störning i ett mer centralt schakt, 01156.

I östra delen av ytan framkom omedelbart under bärlagret vad som får antas vara ett enda sammanhängande odlingslager med en tjocklek på 0,3–0,8 meter. Detta existerade i alla schakt inom fastigheten Domaren 1, med ett undantag, men saknades å andra sidan i alla schakt inom fastigheten Domaren 7. Lagret mättes in med olika kontextnummer i de olika schakten – s255, s607, s1131, s1222, s1251, s1314, s1387 och s1489. I sex av schakten var odlingslagret heltäckande eller nästintill heltäckande. I tre av schakten saknades odlingslagret endast i de västra delarna. I ett av dessa, 01156, var odlingslagret tydligt genomgrävt och borttaget i de västra delarna genom en senare störning. Möjligen fortsätter denna störning norrut eftersom ett liknande förhållande syntes i schakt 01502. I det tredje, 01596, tycks dock lagret istället succesivt ha tunnats ut, vilket här ungefärligt sammanfaller med gränsen mellan fastigheterna Domaren 1 och 7. Schaktet 01086 på andra sidan gränsen mot fastigheten Domaren 1, mellan en häck och postenbyggnaden, var tydligt stört genom nedgrävningar som gick avsevärt djupare än de bevarade lämningarna i schakten öster om detta. I det aktuella schaktet är detta sannolikt beroende på förekomst av dels frischakt kring postenbyggnaden, dels schakt från anläggande av häck och möjligen också schakt för djupare liggande dagvattenledning. Längre norrut på den inre parkeringen, som istället hörde till fastigheten Domaren 1, var schakten påfallande tomma och med avsevärt grundare lagerföljder än på Domaren 7. Möjligen har odlingslagret och även underliggande objekt schaktats bort inom den västra fastigheten under loppet av 1900-talet.

Även i schaktet på grönytan mot polishuset noterades odlingslagret. Det konstaterades att man inom grönytan påfört matjordsmaterial så att en kraftig sluttning ner mot parkeringen uppstått, ett förhållande som här gav det största schaktdjupet inom ytan.

Odlingslagret var förhållandevis fyndfattigt. Ytligt kom ibland sent material som tegel, flintgods, glasskärvor och enstaka järnföremål. I vissa partier påträffades också förhållandevis mycket benmaterial. I schakt 01056 påträffades en ensam bit slagg. Däremot saknades material som yngre rödgods, med något enstaka undantag, och kritpipor som hade varit förväntat om lagret avsatts under 1700- och 1800-tal. I norra delen av det största schaktet, 0591, där odlingslagret, här kallat s607, var som tjockast togs makrofossilprov från två skilda nivåer. Analysen visar att jorden från båda nivåerna hade struktur som stämmer väl med tolkningen om lagret som odlingslager. Förekomsten av hinnkräftor i båda nivåerna visar att marken här har vattnats (bilaga 7). I den övre nivån påträffades träkol från tall och i den undre träkol från tall och gran.

I en annan del av odlingslagret, den som kallades s255, upptogs en provruta, G880, med tre konstruerade stick om vardera 0,10 meters tjocklek. Här insamlades från översta

sticket djurbensmaterial, ett större avlångt järnföremål, en bit ofärgad tunn glasskärva från ett dryckeskärl och flera bitar ofärgat planglas, samt några skärvor vitglaserat flintgods och en liten bit yngre rödgods med en gul glasyr (F15–16 och F22–27). Från andra sticket insamlades mer djurbensmaterial, flertalet småspikar eller nubb av järn och ytterligare några odefinierbara järnbitar, en skärva grönaktigt porslin, ytterligare flintgods men nu med dekor i flera färger, ytterligare glasskärvor, varav någon ofärgad, någon blå och bemålad, men flertalet brunt buteljglas samt ett par bitar ofärgat planglas (F17 och F28–35). I tredje sticket saknas helt sentida fynd som de två övre lagren givit exempel på, här framkom ytterligare djurbensmaterial, en hästkosöm av vintertyp med rombiskt huvud och ett par bitar bränd lera (F18 och F36–37). I botten av det understa sticket av odlingslagret s255 togs även en större bit träkol till vara, P1281. Kolet visade sig vid vedartsanalys vara från björk och skickades till ¹⁴C-analys. Analysen gav en datering till 1000- eller 1100-tal (Ua-75713, 919±29 BP).

Sentida byggnader

Genom kartmaterialet från laga skiftet på 1840-talet, liksom i övrigt yngre kartmaterial, framför allt plankartor från tiden 1927–1960 ges läge och orientering för ett antal sentida byggnader som funnits på platsen innan den nuvarande bebyggelsemiljön inom ytan tillkommit. I några fall sammanfaller noterade störningar ganska bra med sentida byggnadskroppar som vi känner från kartmaterialet. Så är fallet med den stora störningen i schakt O1156, som kan ha uppstått när man schaktat bort en byggnad som finns på en plankarta från 1960. I schakt O200 saknades odlingslagret helt och hållet. Här påträffades istället ett par runda nedgrävningar med sentida innehåll, s206 och s218. I anslutning härtill fanns även en nedgrävning s237 som eventuellt överlappar s218 och skulle kunna vara samtida, men lika gärna äldre. Läget för nedgrävningarna och schaktet ansluter till påvisad bebyggelse i form av längor i anslutning till Klubbgatan som redovisas såväl på laga skifteskartan som på senare kartor från 1900-talet.

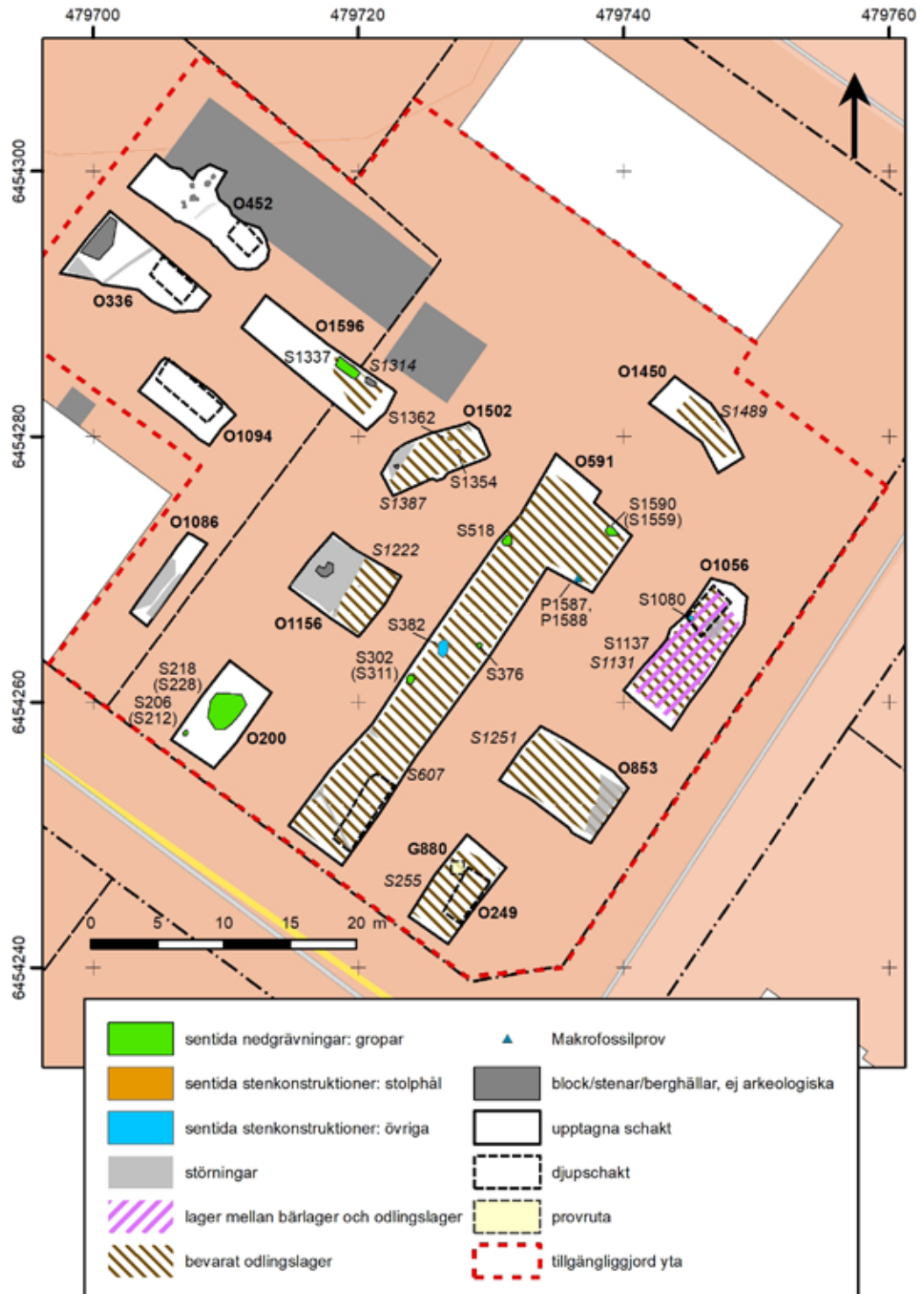
Figur 12. Schakt O200 som saknade odlingslager och där flera sentida gropar framkom. Foto Fredric Wirbrand från sydväst.

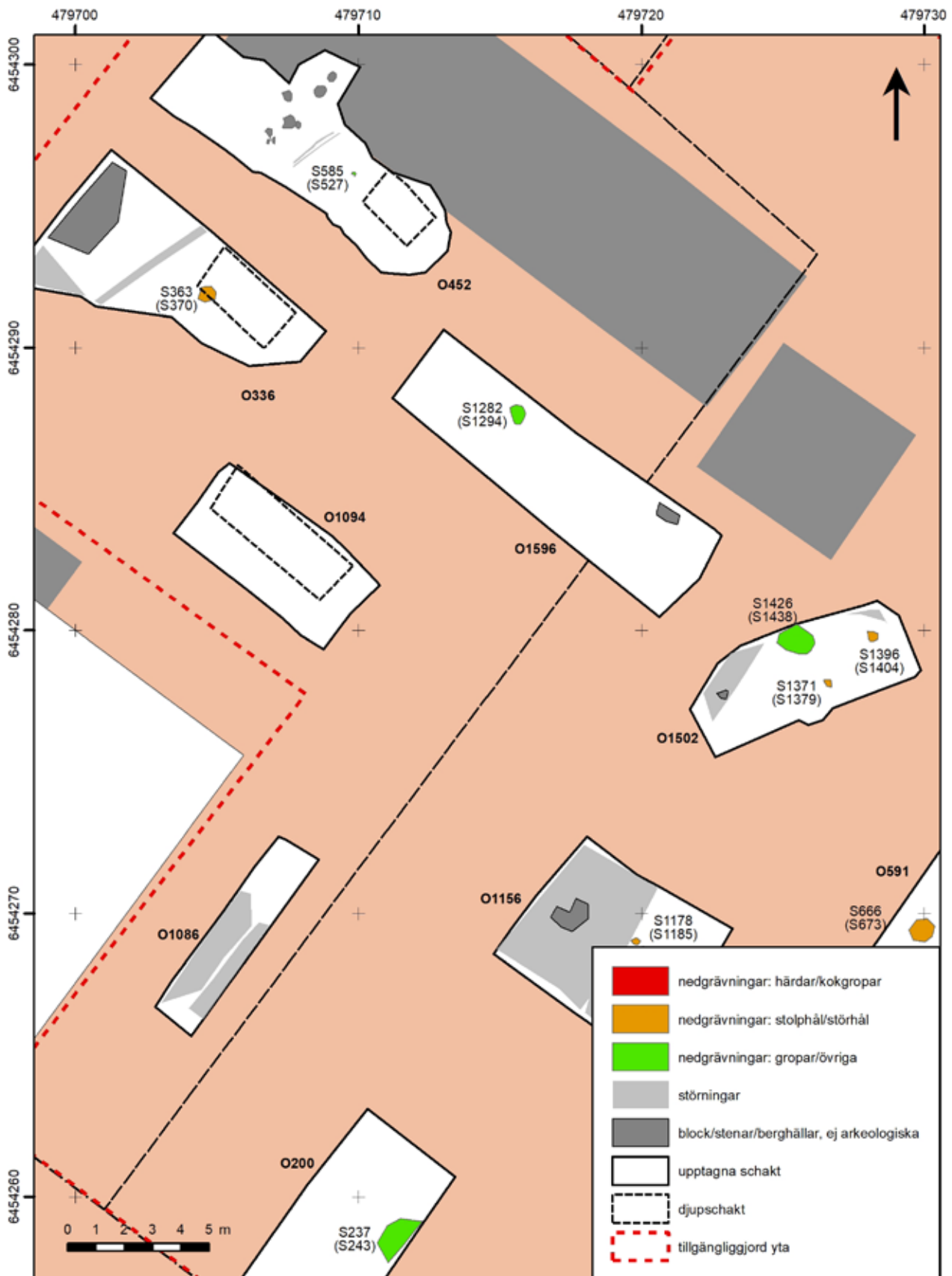
Andra sentida objekt

I nordöst, i schakt 01056 som upptogs parallellt med Per Brahegatan, påträffades ett lager av sand och grus, S1137, över odlingslagret. Ovanför detta och under bärlagret framkom ett svartbrunt lager med träinnehåll och mot norra änden av schaktet ytterligare ett lager sand och grus, som dock skulle kunna vara en variant på S1137 åtskild av mörkare material. Mot nordvästra kanten av schaktet framkom också en stenkonzentration, S1080, omedelbart över odlingslagret som initialt bedömdes kunna vara en del av en husgrund, vilket dock får ses som mycket tveksam eftersom stenkonzentrationen till synes inte fortsätter åt något håll i plan. Lagerföljden försökte här klargöras genom ett upptaget djupschakt och redovisas i en sektionsritning, C1144 (bilaga 4). Nu framkom att lagerföljden här vilar på en fyllning av en svacka eller större nedgrävning, S1146, som syntes under odlingslagret. Möjligen ansluter svackan till en brunn eller ett vattenhål med längre användningstid, där material såväl påförts som avsatts i omgångar i dess omedelbara närheten. Noterbart är också att botten på odlingslagret sluttar något åt öster i utvidgningen av det anslutande schaktet 0591.

Nedgrävda i odlingslagret, antingen ända från toppen eller från olika nivåer i själva lagret, eller i några fall anlagda utan nedgrävning i odlingslagret, påträffades ett antal anläggningar som utifrån stratigrafin bedömdes som relativt sentida. De är med andra ord yngre än eller samtida med odlingslagret. I de flesta fall rör det sig om mindre rundade nedgrävningar, S302, S376 och S518, vilka bedömdes som gropar. En större, mer rektangulär grop, S1337, innehöll stora mängder djurben, men också tydligt sentida material, och bedömdes vara nedgrävd genom odlingslagret. Häri noterades ett kranium från kalv och gropen kan vara en förhållandevis sentida grop för slaktavfall. Ytterligare en anläggning var den grop, S1590, som i botten hade en bränd fyllning. Denna påträffades där odlingslagret var som mest omfångsrikt i norra kanten av schakt 0591. I schaktkanten hade gropen åt väster en något svårbegriplig och överhängande kant och en större övre omfattning, vilket gjorde det tänkbart att fyllningen berodde på två skilda nedgrävningar. Här insamlades därför träkol till ett prov, P1604, som vid vedartsanalys visade sig vara från ek och tall, och där kolet från tall skickades vidare till ¹⁴C-analys. Provsvarerna gav en förhållandevis recent datering, sannolikt yngre än 1600-talets andra hälft. Nedgrävningen är därmed sannolikt en och samma, börjar på cirka 0,6 meters djup från schaktkanten eller cirka 0,2 meter ner i det på platsen upp emot 0,9 meter djupa odlingslagret.

Figur 13. Redovisade observationer från en yngre fas i undersökningsytan. Fet stil återger benämningar på schakt och den stickgrävda provrutan. Kursiv stil återger benämningar på odlingslagret i respektive schakt. I nedgrävningar är fyllningen (i de fall sådan inmätts och beskrivits separat) återgiven inom parentes. Förutom odlingslagret redovisas här lager, nedgrävningar och stenkonstruktioner som genom stratigrafi uppfattats som yngre eller samtida med odlingslagret eller som i väster innehöll ett fyndmaterial som visar på en mycket sen tillkomst för fyllningarna. Utdrag ur Fastighetskartan. Skala 1:500.

Figur 14. Redovisade observationer från äldre faser i nordvästra delen av undersökningsytan. Fet stil återger benämningar på schakt. I nedgrävningar är fyllningen återgiven inom parentes. Här redovisas nedgrävningar som utifrån stratigrafin uppfattats vara äldre än odlingslagret eller som i väster, där odlingslagret saknas, inte innehöll ett fyndmaterial som uppenbart kunde visa på en sen tillkomst för fyllningarna. Utdrag ur Fastighetskartan. Delar av de schakt som här inte presenteras i sin helhet och som heller inte återges i figur 15 saknar äldre lämningar. Skala 1:200.

Figur 15. Redovisade observationer från äldre faser i den sydöstra delen av undersökningsytan. Fet stil återger benämningar på schakt. I nedgrävningar är fyllningen återgiven inom parentes. Här redovisas nedgrävningar och lager som utifrån stratigrafin uppfattats vara äldre än odlingslagret. Utdrag ur Fastighetskartan. Delar av de schakt som här inte presenteras i sin helhet och som heller inte återges i figur 14 saknar äldre lämningar. Skala 1:200.

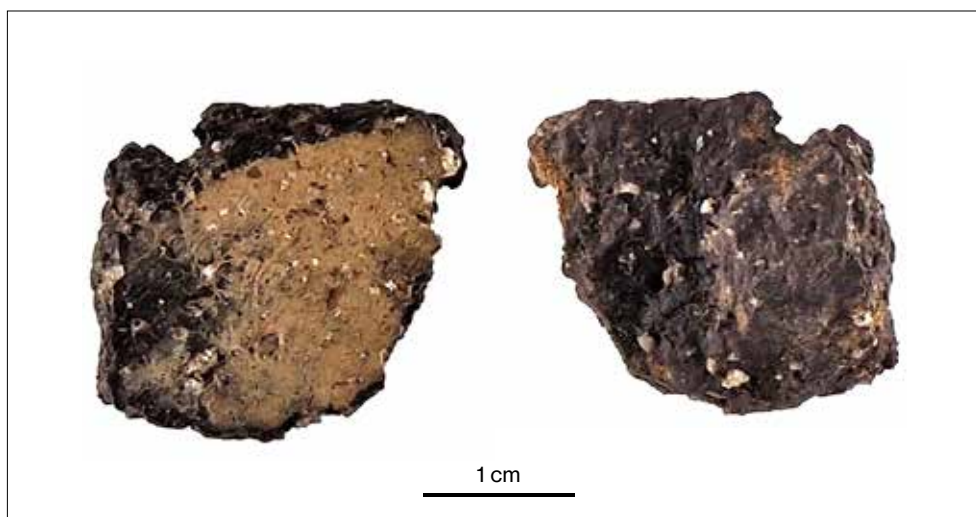

Figur 16. Mer komplicerad lagerföljd i anslutning till en svacka i norra änden av schakt O853. Här gjordes även ett djupschakt och en sektionsritning (bilaga 4). Foto Fredric Wirbrand från sydväst.

Eftersom de ovan redovisade nedgrävningarna kom så högt upp lagerföljden gjordes inte alltid en separat dokumentation av fyllningen. I ett några fall är de sentida anläggningarna istället stenkonstruktioner utan några uppfattade nedgrävningar. I två av dessa är det frågan om oklara stenkoncentrationer, S382 och den redan nämnda S1080. I ytterligare två fall, S1362 och S1354, tolkas stenen som stenskoningar i mindre stolphål eller störhål.

Äldre faser och en boplats

Direkt under odlingslagret påträffades äldre anläggningar. I norra halvan av schakt O591 och hela schakt O853 framkom lämningar med en betydligt större täthet än i övriga delar av undersökningsytan, med uppemot 0,3 objekt per m² och mer blandade typer. Under odlingslagret som helhet framkom åtminstone sex härदार, en kokgrop, en ränna/dike, samt ett flertal stolphål och gropar.

Figur 17. Detaljfoton från två sidor av den reduktionsbrända biten svartgods (F21) av järnålderskaratär som framkom i rännan/diket S867. Bevarad insida på ena sidan (t.v.). Skala 2:1.

Rännan (eller diket), s867, framkom längs södra kanten av schakt 0853 med en orientering i västnordväst–östsydöst. I rännan framkom en större mängd benmaterial, noterbart hästben och däribland en käke. Med anledning av detta kan det göras troligt att rännans fyllning, även om den inte gick att urskilja från den absoluta botten av odlingslagret, började en bit upp i detsamma. Mot botten noterades nämligen ett stråk av påträffade djurben längs den först senare påträffade rännan, som i huvudsak kom att föras till rännans fyllning, s1255, istället för odlingslagret, här benämnt s1251. Två tvärsnitt grävdes genom rännan, varvid det framkom att den hade V-formad botten och var nedgrävd till 0,25 respektive 0,32 meters djup under odlingslagrets botten. I den nordvästra, något djupare av dessa båda, framkom en bit reduktionsbränt svartgods av järnålderskaraktär (F21).

Figur 18. Schakt O853 efter bortschaktande av odlingslagret. Rännan/diket S867 längs vänstra kanten. Foto från östsydöst.

Figur 19. Tvärsnitt grävda på två ställen genom rännan/diket S867. Foto Oskar Spjuth från västnordväst.

Diketets orientering är detsamma som de avlånga tomternas, som i det äldsta kartmaterialet från 1639 och 1702 ligger i smala parceller med avlånga till synes odlade stycken mellan tomterna. Den långa sektionen C1348 drogs på tvären mot dessa parcellers riktning med avsikt att kunna fånga avgränsningarna mellan dem. Dessvärre har inte sektionen med säkerhet fångat några större höjdvariationer motsvarande de övergångar mellan parcellernas långsidor som återfinns i kartmaterialet. I sektionen kunde dock mindre variationer i odlingslagrets tjocklek noteras, liksom variationer i höjd för såväl toppen som botten av odlingslagret. I den drygt 30 meter långa sektionen finns antydningar till svaga välvningar, cirka 10–12 meter breda. Diket, liksom odlingslagrets varierande tjocklek, kan möjligen vara exempel på uppdelade tomter eller annan verksamhet inom bytomten.

Figur 20. Norra delen av O591 innan utvidgning med boplatzlämningar under odlingslagret. Långhärden, S425, syns i förgrunden och den stora runda härden S692 lite längre bort. Längst bort mot schaktväggen åt höger syns ett flertal anläggningar som bildar en stolphålsrad, möjligen resterna efter en takbärande stolprad i ett långhus. Foto från sydväst.

Figur 21. Långhärden S425, tillfälligt urtagen till en fjärdedel innan ett tvärsnitt lades längs hela längdaxeln. Foto Fredric Wirbrand från nordöst.

I norra delen av 0591 framkom en yta där anläggningarna under odlingslagret låg mycket tätt. Här fanns några tydliga härdar, bland annat en med en udda avlång form i plan. Flera av anläggningarna tycktes vara stolphål och när denna yta hade tagits fram blev det desto tydligare att en äldre boplats doldes under odlingslagret. Flera anläggningar började undersökas närmare genom att de grävdes ut till hälften och dokumenterades samtidigt som vi funderade på spår efter byggnader. I den sydöstra schaktkanten fanns några jämnstora stolphål som tillsammans bedömdes kunna ha utgjort en rad med stolpar från bärande bockpar, orienterad i nordnordöst–sydsydväst, bestående av S722, S741, S762 och S772. En utvidgning av schaktet gjordes åt sydöst, som i första hand avsåg att se om någon parallell stolphålsrad kunde finnas på denna sida. Utvidgningen gav dock

Figur 22. Detaljbild av fördjupning i den sydvästra delen av ett tvärsnitt genom stolphålet S741. Hela tvärsnittet ritat i bilaga 4. Foto Fredric Wirbrand från nordväst.

Figur 23. Tvärsnitt genom stolphålen S1543 (t.v.) och S1529 (t.h.). Foto Fredric Wirbrand från västnordväst.

ingen tydlig parallell stolphålsrad. Istället innebar utvidgningen att ytterligare en möjlig stolphålsrad noterades, svagt böjd i öst–västlig riktning och bestående av s797, s772 och s1543. Här ingick alltså ett av stolphålen i båda de tänkta raderna. Endast ett stolphål från den senare raden har ¹⁴C-analyserats, nämligen träkol från tall påträffat i s797. Här hamnade dateringen återigen i 1000- eller 1100-tal (Ua-75710, 969±29 BP) och alltså mycket nära dateringen av träkol som påträffades i bottenskiktet av odlingslagret s255. Ytterligare ett kolprov från stolphålsraden vedartsanalyserades, varvid träkol från ek kunde bestämmas, men provet ¹⁴C-analyserades inte. Dessvärre framkom inget lämpligt träkol från fyllningarna i den först noterade stolphålsraden och dateringar saknas därför för dessa. Däremot är samtliga stolphål från den första raden ritade (bilaga 4).

Bland anläggningarna i norra delen av 0591 framkom också några härdar. Särskilt de två större härdarna väckte intresse. Den ena, s425, var avlång, med rundade ändar och närmast parallella långsidor, 2,6 × 1,1 meter stor och orienterad i nordnordöst–sydsväst. Detta är med andra ord samma riktning som den först noterade stolphålsraden. Härden hade ett djup på 0,20 meter och en plan botten. Den andra härden, s692, var rund och cirka 1,65 meter i diameter. Den hade ett djup på 0,32 meter och en plan botten. Den låg något längre norrut i direkt anslutning till de två längst söderut liggande stolphålen i samma rad. Båda härdarna delundersöktes på så sätt att ena halvan grävdes ut varvid en sektion erhålls som kunde ritas. Både kolprover och makrofossilprover togs i härdarna. Den avlånga härden betraktades som en så kallad *långhärd* där paralleller, åtminstone formmässigt, finns från yngre järnålder (och äldre medeltid) i Skänninge och Bjälbo i Östergötland (Ohlsén 2007; Bergqvist & Lindeblad 2013). Överraskande gav båda härdarna betydligt äldre dateringar. Långhärden s425, som innehöll träkol från björk, tall och lind, där lindkolet ¹⁴C-analyserades, gav en datering till mellersta bronsåldern eller 1100- eller 1000-talet före vår tideräknings början (Ua-75712, 2900±31 BP). Den stora runda härden s692 innehöll träkol från hassel, ek, tall och ask, där askkolet ¹⁴C-analyserades, och gav på samma sätt en datering till bronsåldern och 1300-, 1200- eller 1100-talet före vår tideräknings början (Ua-75711, 2983±31 BP), det vill säga något äldre än dateringen av långhärden.

Strax norr om ett av stolphålen i den öst–västliga raden som nämns ovan undersöktes en tredje härd, s808, rund och cirka 0,60 meter i diameter. Tolkningen var här något osäker och även om prover togs skickades inget i väg för ¹⁴C-analys. Träkol från härden kunde dock bestämmas som ask. Även i långhärdens längdriktning söderut fanns en mindre rund eller något oval härd, cirka 0,70–0,80 meter i diameter, som dock inte undersöktes närmare. Ursprungligen mättes också två mindre fläckar in i plan runt den stora runda härden. Dels en omedelbart väster om härden, dels en i nordöst. Båda undersöktes men avfärdades och utgick som självständiga kontexter. De innehöll bara ett grunt och ytligt material, som uppfattades ha kastats ut från härden.

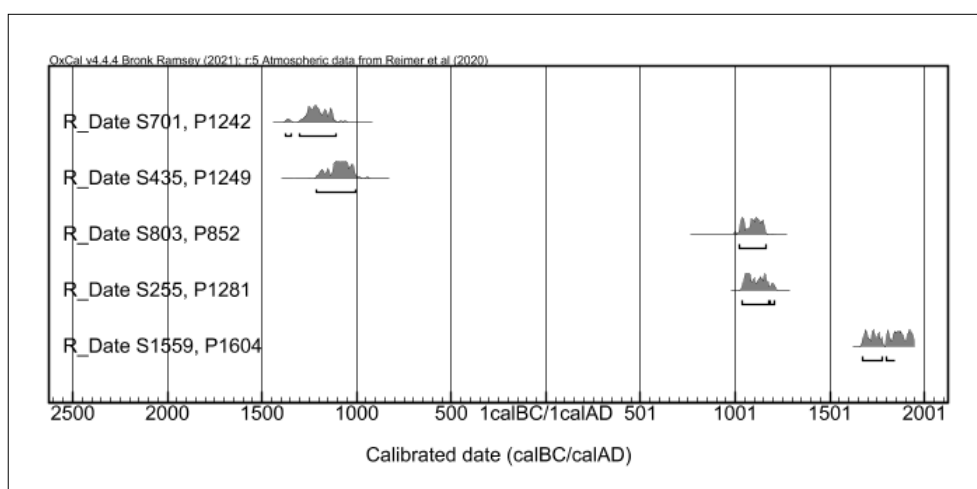
Ytterligare två härdar framkom, men tittade bara fram i två av schaktkanterna och framtoogs inte i sin helhet. Det handlar dels om s644, belägen mellan den stora runda härden och långhärden, dels om s917, med anknytning till rännan/diket i schakt 0853. I båda fallen tycktes härdarna vara relativt stora.

I några av schakten låg anläggningarna glesare. I schakt 01056 undersöktes vad som uppfattades som en kokgrop, s1109, något oval i planen, 0,56 × 0,50 meter stor och 0,26 meter djup. I schakt 01156 undersöktes ett stolphål, 0,35 × 0,30 meter stort i plan och 0,35 meter djupt, med förhållandevis skarpa bottenkanter och ett mörkt, fetare botten-skikt. Anläggningen ritades (bilaga 4c). I samma schakt framkom även mot sydöstra hörnet, direkt under odlingslagret, ett brandlager, s1215, eller möjligen en brandpåverkad variant av odlingslagrets bottenskikt. Lagret undersöktes inte närmare, även om ett djurben tillvaratogs från lagrets yta (F10).

Anläggningstyp	Nedgrävning	Lager	Prov	Vedart	Makrofossil	¹⁴ C		
						Lab nr	BP	Kal. 2 sigma
Odlingslager	–	S255	P1281	Björk*	–	Ua-75713	919±29	1036–1181 e.Kr. 1188–1209 e.Kr.
		S607	P1587	–	Tall, hinnkräftor	–	–	–
			P1588	–	Gran, tall, hinnkräftor	–	–	–
Härd	S425	S435	P1249	Lind*	–	Ua-75712	2900±31	1211–1004 f.Kr.
			P1250	–	Björk, tall	–	–	–
Härd	S692	S701	P1242	Ask*	–	Ua-75711	2983±31	1378–1349 f.Kr. 1303–1112 f.Kr.
			P1280	–	Hassel, ek, tall	–	–	–
Stolphål	S797	S803	P852	Tall*	–	Ua-75710	969±29	1021–1160 e.Kr.
Härd	S808	S814	P832	Ask	–	–	–	–
Ränna/Dike	S867	S1255	P1271	Björk	–	–	–	–
Stolphål	S1543	S1551	P1589	Ek	–	–	–	–
Grop med bränt lager	S1590	S1559	P1604	Ek, tall*	–	Ua-75714	142±28	1670–1780 e.Kr. 1797 e.Kr.–

Tabell 1. Sammanställning av det analyserade materialet. Det ¹⁴C-analyserade materialet är markerat med asterisk i föregående analyser. Kalibrering av ¹⁴C-analys med OxCal v. 4.4.4 och IntCal20.

I övrigt kan noteras att anläggningar med viss täthet ändå förekommer under odlingslagret i O1415 och O1502 utan att dessa undersökts närmare. Även utanför ytan med odlingslager, åt nordväst, noterades enstaka anläggningar – s363, s585 och s1282. Alla dessa tre har undersökts för att lättare kunna välja bort en nordvästlig yta vid en eventuellt kommande slutundersökning. Dock har det inte kunnat avgöras om de verkligen ska ses som äldre än odlingslagret. Två är gropar med oklar funktion, medan s363 betraktades som ett stolphål, och möjligen är stenskott. Men i så fall tycks stolphålet vara ensamt och ingår med all sannolikhet inte i någon byggnad. Alternativt kan ytan i nordväst, med dessa fåtal lämningar, vara kraftigt störd i sin ursprungliga yta, exempelvis genom tidigare schaktarbete. I så fall kan de påträffade lämningarna vara de djupaste kvarstående delarna av anläggningar som i det mesta sedan tidigare borttagits. Övergången från bärlagret mot undergrunden tycktes här något diffus varför också flera djupschakt togs upp i den nordvästra ytan, för att kontrollera att vi nått orört material. På sina håll tycktes övergången vara omgrävd och eventuellt infiltrerad av överliggande material, kanske som ett resultat av schaktning. Enstaka tegelbitar och yngre material kunde ibland påträffas några centimeter ner i den annars här orörda undergrundsleran.

Figur 24. Kronologiskt sorterat diagram av kalibrerade ¹⁴C-dateringar från utredningsytan. Kalibrering med OxCal v. 4.4.4 och IntCal20.

Tolkning

Genom undersökningsresultatet från förundersökningen kan konstateras att ytan har spår från förhållandevis sen tid, där dateringar till 1800- och 1900-tal kan konstateras. Här fanns också ett odlingslager med ännu något oklar datering, som kanske avsatts från 1000-talet och framåt i tid. Dessförinnan fanns här boplatzlämningar, där åtminstone en datering från ett stolphål visar på övergången vikingatid–medeltid, medan där två dateringar från två större härdar ger dateringar till mellersta bronsålder och därmed ett mellanrum i tid på dryga tvåtusen år.

Med undantag av enstaka nedslag är lämningarna på ytan inte nämnvärt komplexa och någon yngre bebyggelse i form av faktiska huslämningar, som förväntades framkomma på ytan, kan inte tydligt utpekas. Några få möjliga undantag kan inkludera stenkonstruktionen S1080 i norra delen av schakt O1056 och det möjliga brandlagret S1215 i schakt O1156. I omedelbar närhet till den mer komplexa lagerföljden i norra delen av schakt O1056 döljer sig möjligen en brunnskonstruktion. De gropar som framkom i schakt O200 kan eventuellt knyta an till bebyggelse längs den gata som idag benämns Klubb-gatan. Lämningarna i schakt O200 och O1156 knyter också an till byggnadskroppar som finns belagda i kartmaterial från cirka 1840. Noterbar är ¹⁴C-dateringen, till 1600-talets andra hälft eller senare, av innehåll i gropen S1590 i utvidgningen av schakt O591.

Det märkliga är med andra ord att så lite spår finns kvar efter vad som i kartmaterialet ser ut att vara läget efter åtminstone en, kanske två gårdar inom bytomten. Träkolet från botten av odlingslagret kan förstås vara äldre än själva lagret, men möjligheten finns i vart fall att odlingslagret börjat avsättas redan vid skiftet mellan vikingatid och medeltid och sedan vuxit till mycket långsamt eller stegvis under vissa perioder.

Kanske finns ett samband med de uppgifter som ges i kartmaterialet från 1702 om bortflyttade enheter, däribland de två gårdarna Brännegården och Skattegården. Kanske har alternativa, yngre lägen funnits redan vid karteringen 1639 och tidigare än så? Kanske finns en skillnad mellan ett faktiskt, egentligt läge och ett mer formellt? Kanske ska namnet *Brännegården* förstås som en enhet som under medeltid legat öde med anledning av en brand? Kanske har i så fall ytan efter en sådan brand städats och läget därefter flyttats?

Frågan är också om lagret representerar bebyggelsenära odling på tomtmarken. Kanske av typen kålgård eller trädgård? Makrofossilanalysens notering om att jorden i odlingslagret vattnats kanske visar på detta. I så fall kan kanske förhållandet att så få fynd framkommit i odlingslagret, i synnerhet fynd typiska för 1700- och 1800-tal (som yngre rödgods och kritpipor) förklaras med att undersökningsytan i perioder haft ett läge som inte representerat sådan bebyggelsenära odling utan snarare mer ordinär odling som åkermark. Odlingslagret kan alltså ha avsatts under flera perioder och kanske på nytt efter en tid av diskontinuitet när en ny gård, Skrapegården, tillkommer här i början av 1800-talet eller där omkring.

Den påträffade rännan liksom odlingslagret kan i sina äldsta delar möjligen anknyta till en sannolik yngre boplatzfas vid övergången vikingatid–medeltid. De båda ¹⁴C-dateringarna från övergången mellan vikingatid och medeltid överensstämmer i alla fall med den förväntade dateringen för det reduktionsbrända keramikskärvan i rännan. Sannolikt kan alla dessa observationer föras till en och samma tidshorisont.

Rännan, som kan visa på en tomtgräns, bekräftar tillsammans med de mindre höjdvariationerna i odlingslagret troligen kartbilden med de långsmala parcellerna som återges 1639 och 1702. Eventuellt kan de dateringarna till och med visa på att denna struktur, antingen den representerar gränser eller odlingslotter, funnits redan vid medeltidens början.

Figur 25. Schakt O1489 upptagen på grönytan norr om parkeringsplatsen. Även här fanns odlingslager bevarat och därunder anläggningar som torde kunna knytas till boplaten. Foto Fredric Wirbrand från nordväst.

Utvärdering

Eftersom så svaga spår efter själva bytomten framkom på ytan har det varit svårt att utöver det ovanstående svara på grundläggande frågor som undersökningsplanen ritade upp om just denna specifika lämning.

Frågor om *bytomtens karaktär* har i stort fått lämnas därhän. I undersökningsområdet framkom ett odlingslager som bara indirekt kan knytas till bytomten, men också enstaka gropar, stenkonstruktioner och andra kontexter som genom sentida fyndmaterial, ¹⁴C-datering eller ett stratigrafiskt förhållande till odlingslagret kan visas vara yngre än boplatsen och därmed högst sannolikt kan knytas till bytomten. Några av dessa kontexter, i schakt 0200, 01056 och 01156, kan möjligen utgöra rester efter bebyggelse och i omedelbar anslutning till den mer komplexa lagerföljden i norra delen av schakt 01056 finns möjligen en brunnskonstruktion. Frågan om eventuella andra lämningar inom undersökningsområdet kunde dock besvaras jakande med anledning av den påträffade boplatsen.

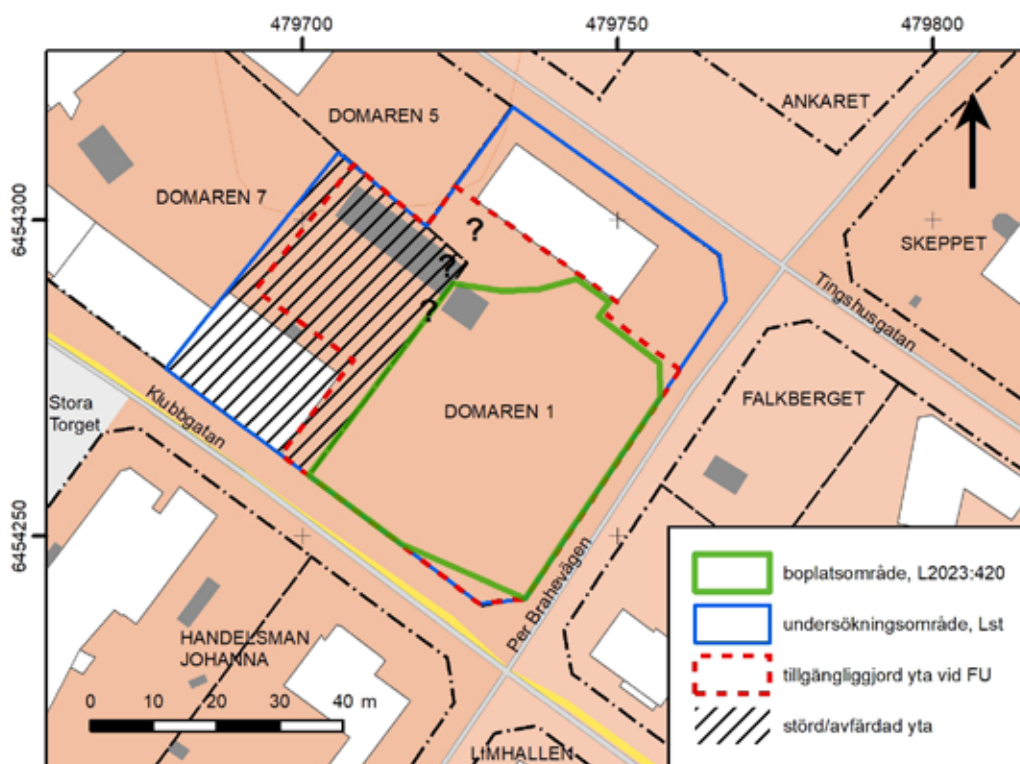
Även frågor om *bytomtens dateringar* har till stor del fått förbigås. De äldsta dateringarna från odlingslagret kunde genom ¹⁴C-analys knytas till 1000- eller 1100-talet, medan det begränsade fyndmaterialet från de övre delarna av samma lager och andra yngre kontexter med några få undantag kunnat knytas till 1800-tal och 1900-talets början. Noterbar var också ¹⁴C-dateringen, till 1600-talets andra hälft eller senare, av innehåll i gropen S1590 i utvidgningen av schakt 0591. I denna rapport har även förts ett resonemang om eventuella perioder då bebyggelsen kan ha legat öde. Detta med anledning av kartmaterialets tidiga gårdsförflyttningar, ortnamnet Brännegården och den uppfattade fyndfattigheten.

Redan innan frågor ställdes upp om *bytomtens utbredning och avgränsning* kunde det ur det historiska kartmaterialet konstateras att undersökningsområdet låg centralt i bytomten. Hela undersökningsområdet omfattades med andra av bytomten, vilket även framgår av bytomtens utbredning i Kulturmiljöregistret (KMR). Här frågade vi oss om delar av undersökningsområdet kunde avfärdas som arkeologiskt intressanta vid vidare exploatering. Vid undersökningen framgick att det kraftiga odlingslagret saknades inom den västra delen av det tillgängliggjorda undersökningsområdet, i stort sammanfallande med den del av ytan som låg inom fastigheten Domaren 7. Samma delyta omfattade endast några enstaka arkeologiska anläggningar och bedömdes i flera fall som tydligt störda. Möjligen har odlingslagret funnits även inom denna fastighet, men kan ha schaktats bort i sen tid. Eventuella kvarvarande spår efter såväl bytomt som boplatz inom denna del av undersökningsområdet bedöms därmed av KM som sporadiska och i så fall mycket begränsade, om sådana ens finns kvar utanför de upptagna schakten. Kanske har gränsen till den störda ytan noterats i 01156 och 01502, men å andra sidan finns en tunnare återstod av odlingslagret även i sydöstra delen av 01596. Det kunde även visas att odlingslager och därunder kvarvarande äldre anläggningar fanns helt nära polishuset, under påförda massor på en grönyta som ansluter till parkeringsplatsen.

KM uppfattar att förutsättningarna att tillföra ny arkeologisk kunskap för åtminstone lejonparten av den del av undersökningsområdet som ligger inom fastigheten Domaren 7 är starkt begränsade. Vi uppfattar därmed att hela eller större delar av denna yta har betydligt lägre eller ingen arkeologisk potential än den övriga och i huvudsak bör kunna exkluderas vid en eventuell framtida arkeologisk slutundersökning. Boplatzområdets utbredning har föreslagits utifrån praxis och nyregistrerats i KMR, L2023:420. Samma resonemang om en störd yta inom fastigheten Domaren 7 kan föras med avseende på boplatzområdet. Det ska dock noteras att sökschaktning under förundersökningen endast kunnat genomföras i begränsad omfattning i anslutning till taköverbyggnad,

transformatorstation och polishus längst i norr. Den exakta gränsdragningen mellan de yta som har arkeologisk potential och den som saknar sådan är svår att dra på förhand. Sannolikt kan fastighetsgränsen följas någorlunda eller till och med läggas 5–10 meter in på Domaren 1 längst i sydväst. Närmast polishuset är denna gränsdragning mer osäker (figur 26).

I fråga om *bytomtens komplexitet* är återigen materialet allt för ringa för att ge några mer ingående svar på de frågor som ställdes initialt. Lagerföljderna i undersökningsområdet är i regel inte särskilt komplicerade. Endast på ett ställe, i norra delen av schakt 01056, noterades en något mer omfattande stratigrafi, troligen som en följd av en svacka i marken och möjligen en omedelbart anslutande brunnskonstruktion. På frågan om det skulle gå att skilja på olika gårdsetableringar över tid genom deras etablering, måste så här långt svaras nekande. Det ska i detta sammanhang noteras hur en ränna, s867, som framträdde under odlingslagret och som även genom en bit keramik av järnålderskaraktär möjligen kan dateras, hade samma orientering som de historiskt kända tomterna i det äldsta kartmaterialet från 1600-talet. Detta antyder förekomsten av strukturer som existerat under mycket lång tid inom bytomten.

Figur 26. Plan över undersökningsområdet som visar dels den yta som nyregistrerats som boplatsområde, L2023:420, dels den yta i nordväst som helt eller till större delen bör kunna avfärdas utifrån avsaknad av eller ytterst begränsad arkeologisk potential. Notera frågetecknen som visar viss osäkerhet i den senare gränsdragningen närmast transformatorstation och polishus. Utdrag ur Fastighetskartan. Skala 1:500.

Ambitionen var också att svara på frågor om *differentierad ekonomi, näringsfång och binärningar*, men dessa frågor är på samma sätt svårfångade genom avsaknaden av eller begränsningen av material. Resultatet av de arkivstudier som gjorts är inarbetade i inledningen. Djupare studier är möjliga, men kräver mycket tid, särskilt med tanke på byns storlek och svårigheterna att varje specifikt fall koppla uppgifter till de här aktuella gårdarna. Den osteologiska analysen visar förekomst av nötboskap, får/get, svin och häst. Av dessa arter finns häst endast i odlingslagret. I boplatsmaterialet finns förhållandevis rikligt med obränt benmaterial, vilket vid en eventuell slutundersökning bör ge stor potential till ny kunskap om platsens ekonomi (bilaga 8).

KM förordar att en större sammanhängande del av den tillgängliggjorda ytan undersöks i en kommande arkeologisk undersökning där en sammanhållen yta avbanas med hjälp av maskin. Inget tyder på att någon del av ytan har en avsevärt mer komplicerad lagerföljd än vad här beskrivits. Ytterligare analys av odlingslagret bör göras, men det är troligt att avbaningen på det stora hela kan ske en enda gång direkt ner till en bottennivå som representerar äldre boplatslämningar, må så vara ifrån två skilda faser.

Notera att de bedömningar och råd som här framgår är KM:s egna och att det är Länsstyrelsen som är beslutsfattande myndighet i det aktuella ärendet.

Referenser

Kart- och arkivmaterial

KRIGSARKIVET

Andra livgrenadjärsregementets arkiv, Krigsarkivet

Tillgängligt digitalt genom ArkivDigitals webbapplikation med abonnemang:

<https://app.arkivdigital.se/login>

Generalmönsterrulla 310

LANTMÄTERIET

Lantmäterimyndigheternas arkiv (LMA)

Tillgängligt digitalt genom Lantmäteriets webbtjänst Historiska kartor:

<https://historiskakartor.lantmateriet.se/>

LMA 05-ÖDJ-15

LMA 05-ÖDJ-111

LMA 05-ÖDS-3/1927

Lantmäteristyrelsens arkiv (LSA)

Tillgängligt digitalt genom Lantmäteriets webbtjänst Historiska kartor:

<https://historiskakartor.lantmateriet.se/>

LSA DI51-81:di0:98-99

LSA DI51-81:1

LSA DI51-81:3

Ortofoto historisk

Tillgängligt digitalt genom Lantmäteriets webbtjänst Geotorget:

<https://geotorget.lantmateriet.se/bestallning/produkter>

Rikets allmänna kartverks arkiv (RAK)

Tillgängligt digitalt genom Lantmäteriets webbtjänst Historiska kartor:

<https://historiskakartor.lantmateriet.se/>

RAK J112-44-13, Hästholmen

RAK J133-8E1g50, Ödeshög

RAK J133-8E1g83, Ödeshög

RIKSARKIVET

Landskapshandlingar, Östergötlands handlingar (ÖgH)

Tillgängligt digitalt genom Riksarkivets webbtjänst Digitala forskarsalen:

<https://sok.riksarkivet.se/digitala-forskarsalen>

Mantalslängder 1642–1820, Östergötlands län, Mtl 1642–1820

Tillgängligt digitalt genom Riksarkivets webbtjänst Digitala forskarsalen:

<https://sok.riksarkivet.se/digitala-forskarsalen/>

Svenskt Diplomatariums huvudkartotek (SDHK)

Tillgängligt digitalt genom ArkivDigitals webbapplikation med abonnemang:

<https://app.arkivdigital.se/login>

VADSTENA LANDSARKIV

Ödeshögs kyrkoarkiv, Riksarkivet

Tillgängligt digitalt genom ArkivDigitals webbapplikation med abonnemang:

<https://app.arkivdigital.se/login>

Tillgängligt digitalt genom Riksarkivets webbtjänst Digitala forskarsalen:

<https://sok.riksarkivet.se/digitala-forskarsalen/>

AI:5, husförhörlängd 1832–1837

Databaser

AB Stockholms Aero

Flygbilder tillgängliga digitalt genom ArkivDigitals webbapplikation med abonnemang:
<https://app.arkivdigital.se/login>

Fornsök/Kulturmiljöregistret (KMR)

Enskilda lämningar betecknas L[årtal:nr]. Tillgängligt digitalt genom Riksantikvarieämbetets webbapplikation:
<https://app.raa.se/open/fornsok/>

Samnordisk runtextdatabas (SRD)

Enskilda runinskrifter i landskapet Östergötland betecknas Ög [nr]. Tillgängligt digitalt genom nedladdningsbar databas och applikationen Rundata på webbsida tillhörande Institutionen för nordiska språk, Uppsala universitet:
<https://www.nordiska.uu.se/forsk/samnord.htm>

Statens historiska museer (SHM)

Inventarienummer i museets samlingar. Tillgängligt digitalt genom webbtjänsten Sök i Historiska museets samlingar:
<https://mis.historiska.se/mis/sok/sok.asp>

Ödeshögskartan

Tillgängligt digitalt genom Ödeshögs kommuns webbapplikation för kartor, där bland annat detaljplaner återfinns under fliken samhällsplanering:
<https://karta.itsam.se/odeshog/kommunkarta/>

Litteratur

- Bergqvist, J. & Lindeblad, K. 2013. "Storgårdar under vikingatid och medeltid. Borgare, bröder och bönder." I: Hedvall, R., Lindeblad, K. & Menander, H. (red.) *Arkeologiska perspektiv på Skänninges äldre historia*. Riksantikvarieämbetet.
- Björkhager, V. 2013. *Ödeshögs medeltida bytomt. Undersökningar vid Pilegården*. Arkeologisk förundersökning. Östergötlands läns museum rapport 2013:24.
- Björkhager, V. 2020. *Vattenåder och utmark. Tidig- och högmedeltid i utkanten av Ödeshögs bytomt*. Arkeologisk slutundersökning. Östergötlands läns museum rapport 2020:24.
- Elm, O. 2013. "Musikerfamiljen Grötter." I: *Släktforskarnas årsbok*. Sveriges släktforskningsförbund.
- Ericson, A. 2022. *Västra och Östra Åby – historisk landskapsanalys. Hus, åkrar och brunnar – gårdsmiljöer i Åby*. Arkeologisk förundersökning. Arkeologerna rapport 2022:112.
- Ericson, A. & Sjölin, M. 2022. "Åby – en medeltida tätort med rika traditioner." I: *Arkeologi i Östergötland 2022*.
- Karsvall, O. 2016. *Uttjordar och ödegårdar. En studie i retrogressiv metod*. Sveriges lantbruksuniversitet. Acta Universitatis agriculturae Sueciae 2016:92.
- Nilsson, P. 2019. *Fornlämningar i Ödeshögs samhälle*. Arkeologisk utredning etapp 1. Riksantikvarieämbetet UV Öst rapport 2019:67.
- Ohlsén, M. 2007. *Fornlämningar bland lök och potatis i Bjälbo Trädgård*. Arkeologisk förundersökning. Östergötlands läns museum rapport 2007:98.
- Räf, E. 2005. *Schaktning för nya elkablar vid Åby Fyrbondegård*. Arkeologisk förundersökning. Östergötlands läns museum rapport 2005:87.
- Räf, E. & Norr, L. (red.) 2009. *Järnstad. Järnframställning och boplats*. Arkeologisk undersökning. Östergötlands läns museum rapport 2009:1.
- SOL 2003 = Svenskt ortnamnslexikon. Språk- och folkminnesinstitutet.
- Tollin, C. 2010. *Ågodomäner och sockenbildning i västra Östergötland. En rumslig studie om kyrkliga upptagningsområden och ägarförhållanden vid tiden för Alvastra klostrets grundande*. Sveriges lantbruksuniversitet.
- Wikdahl, M. 1981. "Bebyggelsen i Ödeshög. En historisk överblick från laga skifte till idag." I: *Östergötland. Meddelanden från Östergötlands läns museum*.

Tekniska och administrativa uppgifter

<i>Stiftelsen Kulturmiljövård projektnr:</i>	KM22049
<i>Länsstyrelsen dnr, beslutsdatum:</i>	431-9372-2021, 2022-05-04
<i>Kulturmiljöregistret uppdragsnr:</i>	202200595
<i>Typ av undersökning:</i>	Arkeologisk förundersökning
<i>Undersökningsperiod:</i>	15–26 augusti 2022
<i>Personal:</i>	Mattias Johansson (projektledare) Fredric Wirbrand Jeremy Hobbs Oskar Spjuth Josefina Kennebjörk (osteolog)
<i>Landskap:</i>	Östergötland
<i>Län:</i>	Östergötland
<i>Kommun:</i>	Ödeshög
<i>Socken:</i>	Ödeshög
<i>Fastighet:</i>	Domaren 1 och 7
<i>Fornlämning:</i>	L2009:3214
<i>Koordinater:</i>	N 6454235–6454320 / E 479675–479770
<i>Koordinatsystem:</i>	SWEREF 99 TM
<i>Höjdsystem:</i>	RH 2000
<i>Inmätningmetod:</i>	RTK-GPS (Trimble R10)
<i>Dokumentationshandlingar:</i>	Inga utöver denna rapport.
<i>Fynd:</i>	Fynden F1–18, F20–21, F23–26, F30–34 och F37 förvaras hos KM i väntan på beslut om fyndfördelning.

Bilaga 1. Schakttabell

Schakt	Djup (m)	Beskrivning	Kontexter
O200	0,30–0,50	Under asfalt, 0,05–0,10 m tjock, framkom ett bärlager, 0,25–0,45 m tjockt, av beigebrunt grus och sand. Därunder undergrund.	206, 212, 218, 228, 237, 243
O249	0,45	Under asfalt, 0,05–0,10 m tjock, framkom ett bärlager, 0,35–0,40 m tjockt, av beigebrunt grus och sand. Därunder ett odlingslager, ca 0,30 m djupt, som ej genomgrävts annat än genom ett djupschakt och provruta (G880). Därunder undergrund av röd eller rödbrun sand på ca 0,75 m djup, som här liksom i O591 till en början uppfattades som ett påfört utjämningslager, delvis infiltrerat av ovanpåliggande odlingslager och som en självständig kontext, men senare avfärdades som en övre del av undergrunden.	255
O336	0,95	Under asfalt, 0,05–0,10 m tjock, framkom ett bärlager, 0,40–0,60 m tjockt, av beigebrunt grus och sand. Därunder undergrund av ljusbrun lera som i ytan tycktes omrörd. Här framkom även berg på 0,95 m djup. I östra delen upptogs ett djupschakt ner till 1,30 m djup.	363, 370, 533
O452	0,70	Under asfalt, 0,05–0,10 m tjock, framkom ett bärlager, 0,40–0,60 m tjockt, av beigebrunt grus och sand. Därunder undergrund av ljusbrun lera som i ytan tycktes omrörd. I mitten framkom mot botten av schaktet fyra stenar på rad, 0,35–0,60 m stora, och ytterligare en näraliggande, 0,40 m stor. Intill två av stenarna i raden låg ytterligare några stenar, 0,15–0,20 m stora. Stenarna låg direkt ovanpå eller i undergrundens yta och uppfattades först som en stenkonstruktion i form av en gles stenrad orienterad i NNÖ–SSV riktning. Med anledning av de första stenarna utvidgades schaktet något in under överbyggt tak i nordöst. Efter rensning avfärdades stenraden som naturlig. Ett djupschakt upptogs i östra delen av schaktet.	527, 585
O591	0,65–1,15	Under asfalt, 0,05–0,10 m tjock, framkom ett bärlager, 0,30–0,50 m tjockt, av beigebrunt grus och sand. Därunder ett odlingslager, upp till 0,70 m tjockt, varunder kom undergrund. I norra änden utvidgades schaktet på östra sidan. I södra delen påträffades under odlingslagret undergrund av röd eller rödbrun sand på ca 0,75 m djup, som här liksom i O591 till en början uppfattades som ett påfört utjämningslager, delvis infiltrerat av ovanpåliggande odlingslager och som en självständig kontext, men senare avfärdades som en övre del av undergrunden. I södra delen grävdes ett djupschakt ner till 1,55 m djup.	268, 274, 280, 285, 290, 296, 302, 311, 376, 382, 389, 395, 401, 407, 413, 419, 425, 435, 518, 607, 644, 649, 654, 660, 666, 673, 680, 686, 692, 701, 709, 715, 722, 727, 741, 746, 752, 757, 762, 767, 772, 779, 787, 792, 797, 803, 808, 814, 820, 826, 1516, 1523, 1529, 1536, 1543, 1551, 1559, 1565, 1572, 1590
O853	0,90	Under asfalt, 0,05–0,10 m tjock, framkom ett bärlager, 0,35–0,40 m tjockt, av beigebrunt grus och sand. Under detta odlingslager, 0,4 m tjockt. Bärlager och odlingslager störda av sentida nedgrävning längst i öster, men undergrunden av ljusbrun sand intakt.	867, 881, 889, 899, 907, 925, 932, 941, 951, 963, 975, 985, 998, 1015, 1032, 1042, 1251, 1255
O1056	1,10–1,70	Under asfalt, 0,05–0,10 m tjock, framkom ett bärlager, 0,25–0,50 m tjockt, av beigebrunt grus och sand, och därunder ett svart lager med trä, 0,30–0,45 m tjockt. Därunder ett lager av påförd ljusbrun sand och grus, upp till 0,20 m tjockt. Därunder ett odlingslager, 0,30–0,35 m tjockt. Därunder undergrund av ljusbrun sand i söder och mellersta delen av schaktet. I norra änden en svacka i undergrunden utfylld med ett lager av mörkgrå lera. Därunder ett djupschakt som grävdes ner till 2,25 m djup, ner till undergrund i södra kanten av svackan, men utan att nå undergrunden längst i norr.	1080, 1109, 1120, 1131, 1137, 1146
O1086	1,25	Under asfalt, 0,05–0,10 m tjock, framkom ett bärlager i västra delen, mer än 1,15 m tjockt. Östra sidan av schaktet kraftigt störd av nedgrävning av rödbrunt grus. På knappt 1,25 m djup avbröts grävningen utan att undergrund framkommit.	–
O1094	0,60	Under asfalt, 0,05–0,10 m tjock, framkom ett beigebrunt bärlager, 0,45 m tjockt, fint grus eller grov sand med enstaka sten och i underkant gulbrun silt och något mörkare. Därunder undergrund av i väster gulbrun lera med inslag av stenar, något spräcklig och bedömdes störd genom nedgrävning, samt i öster istället av mellan- eller ljusbrun sandig silt, bildande en något smutsigare variant som dock tycks vara naturlig. I schaktet upptogs ett djupschakt ner till 1,15 m djup.	–
O1156	0,45–0,90	Under asfalt, 0,05–0,10 m tjockt, ett påfört bärlager, 0,40–0,80 m tjockt, av beigebrunt grus och sand. Därunder ett odlingslager, som blivit stört och genomgrävt i västra delen. Därunder undergrund av silt och sand. I västra delen delvis botten av berghäll.	1178, 1185, 1215, 1222
O1450	1,50–2,20	Under grästorv, ett påfört lager matjord, 0,90–1,30 m tjockt. Därunder ett odlingslager, 0,60–0,90 m tjockt. Därunder undergrund.	1457, 1462, 1467, 1473, 1479, 1484, 1489
O1502	0,60–1,05	Under asfalt, 0,05–0,10 m tjock, ett påfört bärlager, 0,30–0,40 m tjockt. Därunder ett odlingslager, upp till 0,50 m tjockt. Därunder undergrund av sand och silt. Större störning i västra änden av schaktet där odlingslagret borttagits.	1354, 1362, 1371, 1379, 1387, 1396, 1404, 1426, 1438
O1596	0,70	Under asfalt, 0,05–0,10 m tjock, ett påfört bärlager, 0,60–0,65 m tjockt. Därunder ett odlingslager, av oklar största tjocklek, men tunnar ut mot enstaka cm i väster. Därunder undergrund av sand och silt.	1282, 1294, 1337, 1314

Bilaga 2. Kontexttabell

BL = Bärager, UG = Undergrund

Nr	Typ	Undertyp	Storlek och orientering	Största tjocklek (m)	Djup under markytan (m)	Schakt	Relation uppåt	Relation nedåt	Beskrivning
S206	Nedgrävning	Grop	0,45×0,33 m (NO-SV)	0,1 m	0,30 m	O200	BL	UG	Oval i plan. Flacka sidor. Skålad botten.
S212	Lager	Utfyllnadslager	0,45×0,33 m (NO-SV)	0,1 m	0,30 m	O200	BL	UG	Fyllning i grop S206. Mörkbrun brun siltig sand. Ytligt innehåll av skåviga stenar, men ej skörbränt. I lagret noterades järnsplik, flintgods och ofärgat glas i form av en fot till ett dryckeskärl, skåvor från butelj, härbland en flat skärva med bokstäverna "ABIR]" (del av ordet fabrik?) samt plinglas. Materialet tillvaratogs ej.
S218	Nedgrävning	Grop	2,2 m i diam	0,6 m	0,30 m	O200	BL	UG	Rund i plan. Konkav sida. Plan botten. Möjligen överlappande nedgrävning S237.
S228	Lager	Utfyllnadslager	2,0–2,5 m i diam	0,6 m	0,35 m	O200	BL	UG	Fyllning i grop S218. Mörkt gråbrun silt med innehåll av stora stenar, upp till 0,5 m i stora. I norra delen delvis bestående av ljus undergrundssand. I lagret noterades flera föremål av järn (en vikt plåt, en kraftig tråd och en industriltillverkad spik), flintgods, brunt, grönt och ofärgat glas, härbland plinglas och butelglas. I det senare fallet en brun bottenbit med bokstäverna "ARN" (del av ordet Arnäs?). Därtill noterades ett obränt benmaterial. Materialet tillvaratogs ej.
S237	Nedgrävning	Grop	Ca 1,4×1,0 m	?	0,50 m	O200	BL	UG	Troligen rund i plan. Möjligen överlappande nedgrävning S218. Endast delvis framtagen, och endast i plan.
S243	Lager	Utfyllnadslager	Ca 1,4×1,0 m	?	0,40 m	O200	BL	UG	Fyllning i grop S237. Mörk gråbrun silt. Fyllningen befintlig även något ovan och utanför nedgrävningens kanten.
S255	Lager	Odlingslager	Ca 10×3 m	0,3 m	0,45 m	O249	BL	UG	Kompakterad mörkt gråbrun silt av homogen struktur med sporadiskt steninnehåll. Endast genomgrävd med ett djupschakt längs östra sidan av schaktet. En provruta grävdes i norra änden av kvarvarande del. I lagret noterades flintgods och ofärgat glas från kärl. Materialet tillvaratogs ej.
S268	Nedgrävning	Grop	0,7×0,5 m (O-V)	?	0,80 m	O591	607	UG	Oval i plan. Endast framtagen i plan.
S274	Lager	Utfyllnadslager	0,15 m i diam	?	0,80 m	O591	S607	UG	Fyllning i grop S268. Mörkt gråbrun silt.
S280	Nedgrävning	Stolphål	0,15 m i diam	?	0,80 m	O591	S607	UG	Rund i plan. Uppfattas som störhål. Endast framtagen i plan.
S285	Lager	Utfyllnadslager	0,10 m i diam	?	0,80 m	O591	S607	UG	Fyllning i störhål S280. Ej närmare beskriven.
S290	Nedgrävning	Stolphål	0,50 m i diam	?	0,90 m	O591	S607	UG	Rund i plan. Uppfattas som störhål. Endast framtagen i plan.
S296	Lager	Utfyllnadslager	0,50 m i diam	?	0,90 m	O591	S607	UG	Fyllning i störhål S290. Ej närmare beskriven.
S302	Nedgrävning	Grop	0,60 m i diam	0,13 m	0,75 m	O591	S607	S607	Rundad i plan.

Nr	Typ	Undertyp	Storlek och orientering	Största tjocklek (m)	Djup under markytan (m)	Schakt	Relation uppåt	Relation nedåt	Beskrivning
S311	Lager	Utfyllnadslager	0,60 m i diam	0,13 m	0,75 m	O591	S607	S607	Fyllning i grop S302. Mellanbrun något grusig sand, ett par små stenar, 0,20–0,30 m i diam. Den ena skärvig men ej skörbränd. Mycket minerogen. En bit ofärgat eller något blåtonat plinglas noterades (tillvaratogs ej). Norra halvan borttogs med maskin, södra halvan undersökt med hacka/skärslev.
S363	Nedgrävning	Stolphål	0,55–0,65 m i diam	0,25 m	0,38 m	O336	BL	UG	Rundad i plan. Troligt stolphål, möjligen stenscott.
S370	Lager	Utfyllnadslager	0,55–0,65 m i diam	0,2 m	0,38 m	O336	BL	UG	Fyllning i troligt stolphål S363. Rödbrun grusig sand. Tio stenar, ca 0,15×0,18 m stora, låg i ytan och kan vara sikoning.
S376	Nedgrävning	Grop	0,3–0,4 m i diam	0,1 m	0,20 m	O591	S607	S607	Rundad i plan. Eventuell botten av grop. Fyllningen ej inmätt separat. Innehöll mestadels 0,05–0,10 m stora stenar.
S382	Stenkonstruktion	Stenkoncentration	1,3×0,7 m (N–S)	?	0,60 m	O591	S607?	S607	Oregelbunden stenkoncentration. Bestående av stenar, 0,07–0,32 m stora. Framkom högt upp i lagerföljden och undersöktes endast summariskt. Tjocklek ej angivet.
S389	Nedgrävning	Grop	0,55–0,45 m i diam	0,27 m	0,73 m	O591	S607	UG	Rundad i plan.
S395	Lager	Utfyllnadslager	0,55–0,45 m i diam	0,27 m	0,73 m	O591	S607	UG	Fyllning i grop S389. Mörkt svartgrå lerig silt.
S401	Nedgrävning	Hård	0,70–0,80 m (NV–SÖ)	?	0,80 m	O591	S607	UG	Rundad i plan. Endast framtagen i plan.
S407	Lager	Brukings-/Utfyllnadslager	0,70–0,80 m (NV–SÖ)	?	0,70 m	O591	S607	UG	Fyllning i hård S401. Brungrå silt.
S413	Nedgrävning	Grop	Ca 0,80×0,55 m	?	0,75 m	O591	S607	UG	Rund i plan. Endast framtagen i plan.
S419	Lager	Utfyllnadslager	Ca 0,80×0,55 m	?	0,75 m	O591	S607	UG	Fyllning i grop S413. Odlingjord i form av mörkt brungrå silt med inslag av sten. Största synliga i ytan ca 0,2 m stor.
S425	Nedgrävning	Hård	2,6×1,1 m (NNO–SSV)	0,2 m	0,90 m	O591	S607	UG	Rundad i plan. Branta konvexa sidor och plan botten. Sektion ritad.
SS435	Lager	Brukings-/Utfyllnadslager	2,6×1,1 m (NNO–SSV)	0,2 m	0,90 m	O591	S607	UG	Fyllning i hård S425. Mörkt brungrå silt med inslag av silt.
S518	Nedgrävning	Grop	Ca 0,80×0,70 m	0,1 m	0,50 m	O591	S607	607	Rund i plan. Fyllningen ej inmätt separat. Innehöll heterogen blandning av brun lera och småsten.
SS527	Lager	Utfyllnadslager	0,16–0,18 m i diam	0,1 m	0,70 m	O452	BL	UG	Fyllning i grop S585. Mörkt brungrå siltig lera.
S585	Nedgrävning	Grop	0,16–0,18 m i diam	0,1 m	0,70 m	O452	BL	UG	Rundad i plan. Plan botten.
S607	Lager	Odlinglager	Ca 33×8 m	0,67 m	0,45 m	O591	BL	UG	Kompakterad mörkbrun silt av homogen struktur med sporadiskt steninnehåll. I nordöst, i utvidgningen av O591, syns en gråare nyans i botten av lagret. Här, mot öster, är lagret också som mäktigast, annars vanligen 0,3–0,4 m tjockt. I lagret noterades tegel, flintgods, brunt butelglas, porslin och obrant benmaterial, som i inget fall tillvaratogs. Kontexten delvis ritad i sektion C1144.
S644	Nedgrävning	Hård	Ca 1,2×0,4 m	?	0,75 m	O591	S607	UG	Troligen rund. Endast delvis framtagen, och endast i plan. Troligt hård.

Nr	Typ	Undertyp	Storlek och orientering	Största tjocklek (m)	Djup under markytan (m)	Schakt	Relation uppåt	Relation nedåt	Beskrivning
S649	Lager	Brukings-/ Utfyllnadslager	Ca 1,2x0,4 m	?	0,70 m	O591	S607	UG	Fyllning i trolig hård S644. Mörkt gråbrun silt med inslag av skörbränd sten.
S654	Nedgrävning	Grop	0,42–0,47 m i diam	0,08 m	0,80 m	O591	S607	UG	Rundad i plan.
S660	Lager	Utfyllnadslager	0,42–0,47 m i diam	0,08 m	0,80 m	O591	S607	UG	Fyllning i grop S654. Mörkt svartgrå lerig silt.
S666	Nedgrävning	Stolphål	0,4 m i diam	0,3 m	0,80 m	O591	S607	UG	Rund i plan. Vertikala, raka sidor. Plan i botten.
S673	Lager	Utfyllnadslager	0,4 m i diam	0,3 m	0,80 m	O591	S607	UG	Fyllning i stolphål S666. Odlingsjord i form av homogen mörkbrun silt, utan stenar. Inga stenar i fyllningen.
S692	Nedgrävning	Härd	1,65 m i diam	0,32 m	0,80 m	O591	S607	UG	Rundad i plan. Konkava sidor. Plan botten. Sektion ritad.
S701	Lager	Brukings-/ Utfyllnadslager	1,65 m i diam	0,32 m	0,80 m	O591	S607	UG	Fyllning i hård S692. Mörkt brungrått grus med mycket skörbränd sten. En del kol i botten. Ytligt fanns väster och nordöst om nedgrävningens kant material som upplattades som mycket lik denna fyllning och som till en början mättes in som självständiga kontexter, men som sedan fick utgå. Sannolikt något urkastat material från härden och ska ses som del av denna fyllning.
S722	Nedgrävning	Stolphål	Ca 0,85x0,65 m	0,43 m	0,80 m	O591	S607	UG	Troligen rundad i plan. Endast delvis framtagen i plan. Sektion ritad.
S727	Lager	Utfyllnadslager	Ca 0,85x0,65 m	0,43 m	0,80 m	O591	S607	UG	Fyllning i stolphål S722. Mörkt brungrå sandig silt.
S741	Nedgrävning	Stolphål	Ca 0,8x0,7 m	0,58 m	0,80 m	O591	S607	UG	Troligen rundad i plan. Endast delvis framtagen. Vertikala, raka sidor i söder. Plan botten. Sektion ritad.
S746	Lager	Utfyllnadslager	Ca 0,8x0,7 m	0,58 m	0,80 m	O591	S607	UG	Fyllning i stolphål S741. Mörkt svartbrun silt.
S752	Nedgrävning	Grop	1,00x0,50 m (NNO–SSV)	0,15 m	0,80 m	O591	S607	UG	Oval i plan. Flacka, något oregelbundna sidor och botten. Ganska otydliga avgränsningar. Sannolikt inte stolphål.
S757	Lager	Utfyllnadslager	1,00x0,50 m (NNO–SSV)	0,15 m	0,80 m	O591	S607	UG	Fyllning i grop S752. Mörkt svartbrun silt med stort inslag av sten. Delvis ritad i sektion C1144.
S762	Nedgrävning	Stolphål	0,7–0,8 m i diam	0,4 m	0,90 m	O591	S607	UG	Rundad i plan. Vertikala, raka sidor. Plan botten. Troligen stenskott stolphål. Sektion ritad.
S767	Lager	Utfyllnadslager	0,7–0,8 m i diam	0,4 m	0,90 m	O591	S607	UG	Fyllning i stolphål S762. Mörkt svartbrun silt med inslag av sten.
S772	Nedgrävning	Stolphål	0,80 m i diam	0,35 m	0,90 m	O591	S607	UG	Rund i plan. Raka sidor. Plan botten. Troligen stenskott stolphål. Sektion ritad.
S779	Lager	Utfyllnadslager	0,80 m i diam	0,35 m	0,90 m	O591	S607	UG	Fyllning i stolphål S772. Mörkt brunsvart silt.
S787	Nedgrävning	Grop	0,2 m i diam	?	0,90 m	O591	S607	UG	Rund i plan. Endast framtagen i plan.
S792	Lager	Utfyllnadslager	0,2 m i diam	?	0,90 m	O591	S607	UG	Fyllning i grop S787. Gråbrun silt med inslag av sten. En knytnävsstor sten i ytan.
S797	Nedgrävning	Stolphål	1,0x0,6 m (NNO–SSV)	0,4 m	0,90 m	O591	S607	UG	Oval i plan. Vertikala, något konkava sidor. U-formad botten. Troligen stolphål med plats för stolpe i söder, där anläggningen gick på djupet och där kol framkom. Endast 0,15 m djup i norr.

Nr	Typ	Undertyp	Storlek och orientering	Största tjocklek (m)	Djup under markytan (m)	Schakt	Relation uppåt	Relation nedåt	Beskrivning
S803	Lager	Utfyllnadslager	1,0×0,6 m (NNÖ-SSV)	0,4 m	0,90 m	O591	S607	UG	Fyllning i stolphål S797. Mörkt svartbrun silt.
S808	Nedgrävning	Härd	0,60 m i diam	0,12 m	0,90 m	O591	S607	UG	Rund i plan. Konvex sida. Plan botten. Troligt hård.
S814	Lager	Brukings-/Utfyllnadslager	0,60 m i diam	0,15 m	0,90 m	O591	S607	UG	Fyllning i troligt hård S808. Mörkt brungrå silt med kolinnehåll.
S820	Lager	Utfyllnadslager	0,35 m i diam	?	0,90 m	O591	S607	UG	Fyllning i troligt stolphål S826. Gråbrun silt med inslag av sten. Rikligt med stenar i ytan, flera kryfnävsstora, troligen skoning.
S826	Nedgrävning	Stolphål	0,35 m i diam	?	0,90 m	O591	S607	UG	Rund i plan. Endast framtagen i plan. Troligt stenskött stolphål.
S867	Nedgrävning	Ränna/Dike	Ca 8×1 m (ÖNÖ-VSV)	0,32 m	0,70-0,85 m	O853	S1251	UG	Avlång i plan med parallella, dock något ojämna sida. Undersökt genom två trancheer, som visar på raka sidor och V-formad botten. I den sydostra av dessa endast 0,25 m djup. Endast delvis framtagen i plan. Dike orienterat i NO-SV riktning.
S881	Nedgrävning	Stolphål	0,4 m i diam	?	0,80 m	O853	S1251	UG	Rund i plan. Endast framtagen i plan. Troligt stolphål.
S889	Lager	Utfyllnadslager	0,4 m i diam	?	0,80 m	O853	S1251	UG	Fyllning i troligt stolphål S881. Mellangrå sandig silt.
S899	Nedgrävning	Stolphål	0,3 m i diam	?	0,80 m	O853	S1251	UG	Rund i plan. Endast framtagen i plan. Troligt stolphål.
S907	Lager	Utfyllnadslager	0,3 m i diam	?	0,80 m	O853	S1251	UG	Fyllning i troligt stolphål S899. Mellangrå silt.
S917	Nedgrävning	Härd	Ca 1,20×0,35 m	?	0,80 m	O853	S1251	UG	Rundad i plan. Endast delvis framtagen, och endast i plan.
S925	Lager	Brukings-/Utfyllnadslager	Ca 1,20×0,35 m	?	0,80 m	O853	S1251	UG	Fyllning i hård 917. Mörkt svartgrå sand. Rikligt med skörbränd sten.
S932	Nedgrävning	Stolphål	0,35 m i diam	?	0,90 m	O853	S1251	UG	Rund i plan. Endast framtagen i plan. Troligt stolphål.
S941	Lager	Utfyllnadslager	0,35 m i diam	?	0,90 m	O853	S1251	UG	Fyllning i troligt stolphål S932. Mellangrå silt.
S951	Nedgrävning	Stolphål	0,65 m i diam	0,26 m	0,90 m	O853	S1251	UG	Rund i plan. Delvis konvex skålformad sida, men oregelbunden i sydväst. Oregelbunden botten. Möjligt stenskött stolphål.
S963	Lager	Utfyllnadslager	0,65 m i diam	0,26 m	0,90 m	O853	S1251	UG	Fyllning i möjligt stolphål S951. Mellangrå sandig silt med kolfläckar. Två mindre stenar i sydväst möjlig skoning.
S975	Nedgrävning	Stolphål	0,40 m i diam	0,16 m	0,90 m	O853	S1251	UG	Rund i plan. Konkava, något oregelbundna sidor och skålformad eller U-formad botten.
S985	Lager	Utfyllnadslager	0,40 m i diam	0,16 m	0,90 m	O853	S1251	UG	Fyllning i stolphål 975. Grå sandig silt med fläckar av orange sand från undergrunden, samt kolfrö.
S998	Nedgrävning	Stolphål	0,80×0,66 m (Ö-V)	?	0,80 m	O853	S1251	UG	Rundad i plan. Endast framtagen i plan. Troligen stolphål.
S1015	Lager	Utfyllnadslager	0,80×0,66 m (Ö-V)	?	0,80 m	O853	S1251	UG	Fyllning i troligt stolphål S998. Mellangrå silt.
S1032	Nedgrävning	Stolphål	0,4 m i diam	?	0,80 m	O853	S1251	UG	Rund i plan. Endast framtagen i plan. Troligen stolphål.
S1042	Lager	Utfyllnadslager	0,4 m i diam	?	0,80 m	O853	S1251	UG	Fyllning i troligt stolphål S1032. Mellangrå silt.

Nr	Typ	Undertyp	Storlek och orientering	Största tjocklek (m)	Djup under markytan (m)	Schakt	Relation uppåt	Relation nedåt	Beskrivning
S1080	Stenkonstruktion	Stenkoncentration	Ca 0,3×0,2 m	0,2 m	0,90 m	O1056	S1137	S1131	Oklar stenkonstruktion, bestående av sten som låg ovanpå och i odlingslager S1131. Möjligan bara marginellt framtagen, men tycks ändå inte fortsätta i profilen. Möjlig del i husgrund.
S1109	Nedgrävning	Kokgrop	0,56×0,50 m (NO-SV)	0,26 m	1,10 m	O1056	S131	UG	Oval i plan. Raka, branta eller något konkava sidor och U-formad eller rundad botten. Uppfattas som trolig kokgrop.
S1120	Lager	Utfyllnadslager	0,56×0,50 m (NO-SV)	0,26 m	1,10 m	O1056	S1131	UG	Fyllning i trolig kokgrop S1109. Brungrå, slitig sand med fläckar av kol och inblandning av naturlig sand från undergrund. Måttligt med skörbränd sten. Fnyk av bränd ben.
S1131	Lager	Odlingslager	Ca 10×4 m	0,35 m	0,7–1,0 m	O1056	S1137	S1146, UG	Mörkbrun silt av homogen struktur. Frekvent innehåll av tegel, bruk och stenar i ytan och omfattar där även ljusare spräckligt material. Strax därunder närmast stenfri, homogen och mjukare än motsvarande lager i övriga schakt. I botten stort innehåll av stenar, 0,05–0,15 m stora. Längst i norr upphör lagret plötsligt, tillsammans med utjämningslagret S1137, och övergår i ljusbrun sand och grus. I lagret noterades ett omfattande benmaterial och en liten bit slagg. Materialet tillvaratogs ej. Kontexten delvis ritat i sektion C1144.
S1137	Lager	Utjämningslager	Ca 10×4 m	0,25 m	0,80 m	O1056	Mörkt, svart lager med träbitar (utan nr)	S1131	Gulbrun sand och grus med heterogen struktur. Spora-diskt innehåll av sten och tegelbitar. I lagret noterades flintgods, bl.a. i form av en del av en djup tallrik, och porslin, i form av någon kopp och flera tefat, varav ett är stämplat med Licköpings porslinsfabrik 1929. Här noterades även ofärgade bitar pianglas och en hel brun butelj, av handblåst glas. Materialet ej tillvarataget. Längst i norr upphör lagret plötsligt, tillsammans med odlingslagret S1131, och övergår i ljusbrun sand och grus. Kontexten delvis ritat i sektion C1144.
S1146	Lager	Utfyllnadslager	Ca 5×4 m	>1,2 m	1,20 m	O1056	S1131	UG	Mörkgrå kulturpåverkad sjöbottenlera av homogen struktur med inslag av stenar. Påförd utfyllnad i sänka eller större dike. Ej helt genomgrävd i norra delen av schaktet. Delvis ritat i sektion C1144.
S1178	Nedgrävning	Stolphål	0,35×0,30 m (ÖNO-VSV)	0,35 m	0,50 m	O1156	S1222	UG	Oval i plan. Branta, på ena sidan närmast vertikala, sidor och rundade kanter. Hinkformad. Sektion ritad.
S1185	Lager	Utfyllnadslager	0,35×0,30 m (ÖNO-VSV)	0,4 m	0,50 m	O1156	S1222	UG	Fyllning i stolphål S1178. Mörkbrun sand med inslag av småsten ner till 0,35 m. Ytliga skörbrända stenar, upp till 0,15 m stora. Därunder, upp till 0,02 m tjock rödbrun sand som partiellt överlagrade en 0,02 m tjock botten av mörkare brun och smetig silt.
S1215	Lager	Brandlager	Ca 2,2×1,3 m	?	0,45 m	O1156	S1222	UG	Brandpåverkad variant av odlingslager S1222 mot botten av samma lager, alternativt självständigt lager under odlingslager S1222. Ej närmare undersökt och ej genomgrävd.
S1222	Lager	Odlingslager	Ca 5×3 m	0,3 m	0,30 m	O1156	BL	S1215, UG	Mörkbrun silt av homogen struktur. Frekvent innehåll av tegel, bruk och stenar i ytan. I öster sker i botten en diffus övergång mot en brändare variant eller självständigt brandlager, S1215.

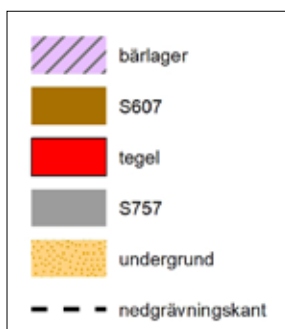
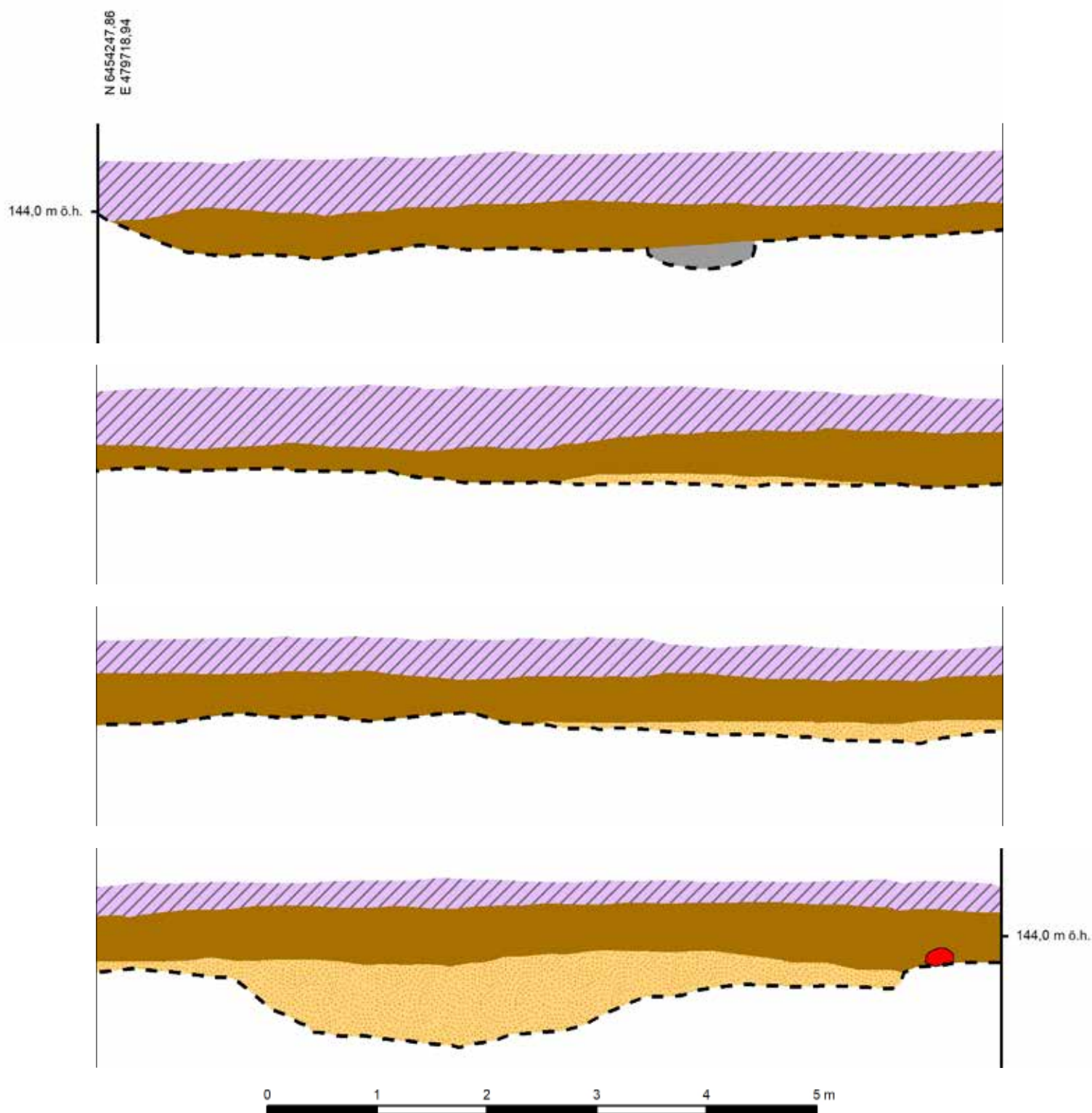
Nr	Typ	Undertyp	Storlek och orientering	Största tjocklek (m)	Djup under markytan (m)	Schakt	Relation uppåt	Relation nedåt	Beskrivning
S1251	Lager	Odlingslager	Ca 8x4 m	0,4 m	0,30–0,45 m	O853	BL	UG	Mörkt brungrå silt av homogen struktur med sporadiskt steninnehåll. Btwis mycket hårt och kompakterat. Även sporadiskt innehåll av träkol, träflis, ben och tegel noterades. I lagret noterades även flintgods och ett obränt benmaterial. Materialet tillvaratogs ej.
S1255	Lager	Utfyllnadslager	Ca 8x1 m (ÖNÖ-VSV)	0,32 m	0,70–0,85 m	O853	S1251	UG	Fyllning i dike S867. Översta 0,25 m homogent grå skikt och kolfnyk. Därunder i väster nedrasad sand och i botten orangegrå heterogen sandig silt, mer kompakt.
S1282	Nedgrävning	Grop	0,79x0,52 m (N-S)	0,1 m	0,70 m	O1596	BL	UG	Oval i plan. Sluttande bottenform.
S1294	Lager	Utfyllnadslager	0,79x0,52 m (N-S)	0,1 m	0,70 m	O1596	BL	UG	Fyllning i grop S1282. Mörkt brungrå siltig sand.
S1314	Lager	Odlingslager	Ca 4x3 m	Ej mätt	0,60–0,70 m	O1596	BL	UG	Mörkbrun silt av homogen struktur. Tunnar ut i väster.
S1337	Nedgrävning	Grop	2,14x0,75 m (NV-SÖ)	0,42 m	0,60 m	O1596	BL	S1314	Möjlig rektangulär i plan. Endast delvis framtagen. Fyllningen ej inmätt separat. I fyllningen framkom ett omfattande benmaterial som ej tillvaratogs, däribland ett kranium från en kalv.
S1354	Stenkonstruktion	Stolphål	0,40x0,30 m (Ö-V)	0,2 m	0,60 m	O1502	S1387	S1387	Sex stenar, varav tre skörbrända, 0,12–0,20 m stora. Uppfattades som stenskott stolphål, dock utan att nedgrävning kunde urskiljas.
S1362	Stenkonstruktion	Stolphål	0,50x0,40 m (ÖNÖ-VSV)	0,1 m	0,80 m	O1502	S1387	S1387	Fyra stenar, varav en skörbränd, 0,12–0,20 m stora. Uppfattades som stenskott stolphål, dock utan att nedgrävning kunde urskiljas.
S1371	Nedgrävning	Stolphål	0,35x0,27 m (ÖNÖ-VSV)	?	0,75 m	O1502	S1387	UG	Oval i plan. Endast framtagen i plan. Troligt störhål.
S1379	Lager	Utfyllnadslager	0,35x0,27 m (ÖNÖ-VSV)	?	0,75 m	O1502	S1387	UG	Fyllning i troligt störhål S1371. Mörkbrun sandig silt.
S1387	Lager	Odlingslager	Ca 7x3 m	0,5 m	0,45 m	O1502	BL	UG	Mörkbrun silt av homogen struktur. Kraftigt tilltagande åt nordöst, där det var som mäktigast. Sporadiskt förekommande skörbrända stenar. Längst i söder endast 0,1 m tjockt.
S1396	Nedgrävning	Stolphål	0,40 m i diam	0,33 m	0,90 m	O1502	S1387	UG	Rund i plan. U-format botten. Troligt stolphål.
S1404	Lager	Utfyllnadslager	0,40 m i diam	0,33 m	0,90 m	O1502	S1387	UG	Fyllning i troligt stolphål S1396. Mörkt brungrå siltig sand. En större sten i ena kanten. Ett påträffat benmaterial framkom i översta skiktet.
S1426	Nedgrävning	Grop	1,4x1,0 m (ÖNÖ-VSV)	?	0,80 m	O1502	S1387	UG	Rundad i plan. Endast framtagen i plan.
S1438	Lager	Utfyllnadslager	1,4x1,0 m (ÖNÖ-VSV)	?	0,80 m	O1502	S1387	UG	Fyllning i grop S1426. Mörkt gråbrun siltig sand.
S1457	Nedgrävning	Grop	Ca 0,55x0,35 m	?	2,20 m	O1450	S1489	UG	Rund i plan. Endast framtagen i plan.
S1462	Lager	Utfyllnadslager	Ca 0,55x0,35 m	?	2,20 m	O1450	S1489	UG	Fyllning i grop S1457. Mörkt gråbrun silt med inslag av sten.
S1467	Nedgrävning	Grop	0,30 m i diam	0,16 m	2,00 m	O1450	S1450	UG	Rund i plan. Konvex sida. Skålad botten.

Nr	Typ	Undertyp	Storlek och orientering	Största tjocklek (m)	Djup under markytan (m)	Schakt	Relation uppåt	Relation nedåt	Beskrivning
S1473	Lager	Utfyllnadslager	0,30 m i diam	0,16 m	2,00 m	O1450	S1489	UG	Fyllning i grop S1467. Mörkt gråbrun silt.
S1479	Nedgrävning	Stolphål	0,15 m i diam	?	1,50 m	O1450	S1489	UG	Rund i plan. Endast framtagen i plan. Störhål.
S1484	Lager	Utfyllnadslager	0,15 m i diam	?	1,50 m	O1450	S1489	UG	Fyllning i störhål S1479. Mörkbrun silt.
S1489	Lager	Odlingslager	Ca 5x2 m	0,8 m	0,90–1,30 m	O1450	Påförd matjord	UG	Kompakterad mörkt gråbrun silt av homogen struktur. Visst inslag av sten, större mängder mot botten av lagret, 0,1–0,5 m stora. I östra delen en yta ca 0,3 m från lagrets botten med påförda stenar, 0,1 m stora, tycktes varken lagda eller packade. I lagret noterades ett benmaterial, som ej tillvaratogs.
S1516	Nedgrävning	Grop	0,4x0,2 m (O–V)	?	0,90 m	O591	S607	UG	Oval eller något oregelbunden i plan. Möjlig nedgrävning, men eventuellt lagerrest. Endast framtagen i plan.
S1523	Lager	Utfyllnadslager	0,4x0,2 m (O–V)	?	0,90 m	O591	S607	UG	Fyllning i möjlig nedgrävning S1516. Brungrå silt med inslag av sten.
S1529	Nedgrävning	Stolphål	0,50 m i diam	0,25 m	0,85 m	O591	S607	UG	Rund i plan. Raka sidor. Skälad botten. Överlappar nedgrävning S1543.
S1536	Lager	Utfyllnadslager	0,50 m i diam	0,25 m	0,85 m	O591	S607	UG	Fyllning i stolphål S1529. Gråbrun silt.
S1543	Nedgrävning	Stolphål	1,0–1,1 m i diam	0,3 m	0,85 m	O591	S607	UG	Rund i plan. Konvexa sidor. Skälad botten. Överlappar nedgrävning S1529.
S1551	Lager	Utfyllnadslager	1,0–1,1 m i diam	0,3 m	0,85 m	O591	S607	UG	Fyllning i stolphål S1543. Gråbrun silt. Ytan domineras av en sten, 0,5 m stor.
S1559	Lager	Brukings- och utfyllnadslager	Ca 0,8x0,6 m	0,5 m	0,60 m	O591	S607	UG	Fyllning i grop S1590. Mot botten och centralt högre upp kraftig bränd ljust gråsvart, laminerad lera med inslag av träkol och sot. Fortsätter in i schaktväggen.
S1565	Nedgrävning	Stolphål	0,55x0,40 m (NO–SV)	0,2 m	0,90 m	O591	S607	S607	Rundad i plan. Stenskott stolphål.
S1572	Lager	Utfyllnadslager	0,55x0,40 m (NO–SV)	0,2 m	0,90 m	O591	S607	UG	Fyllning i stolphål S1565. Mörkt brungrå silfvig sand. Innehöll mycket sparsamt med kol.
S1590	Nedgrävning	Grop	Ca 0,8x0,6 m	0,5 m	0,60 m	O591	S607	S607	Rundad i plan. Oregelbundna sidor. Plan botten. Ej fullständigt framtagen. Grop med i delar bränt material och mindre parti av rödbränd värmepåverkad bottenkant.

Bilaga 3. Fyndtabell

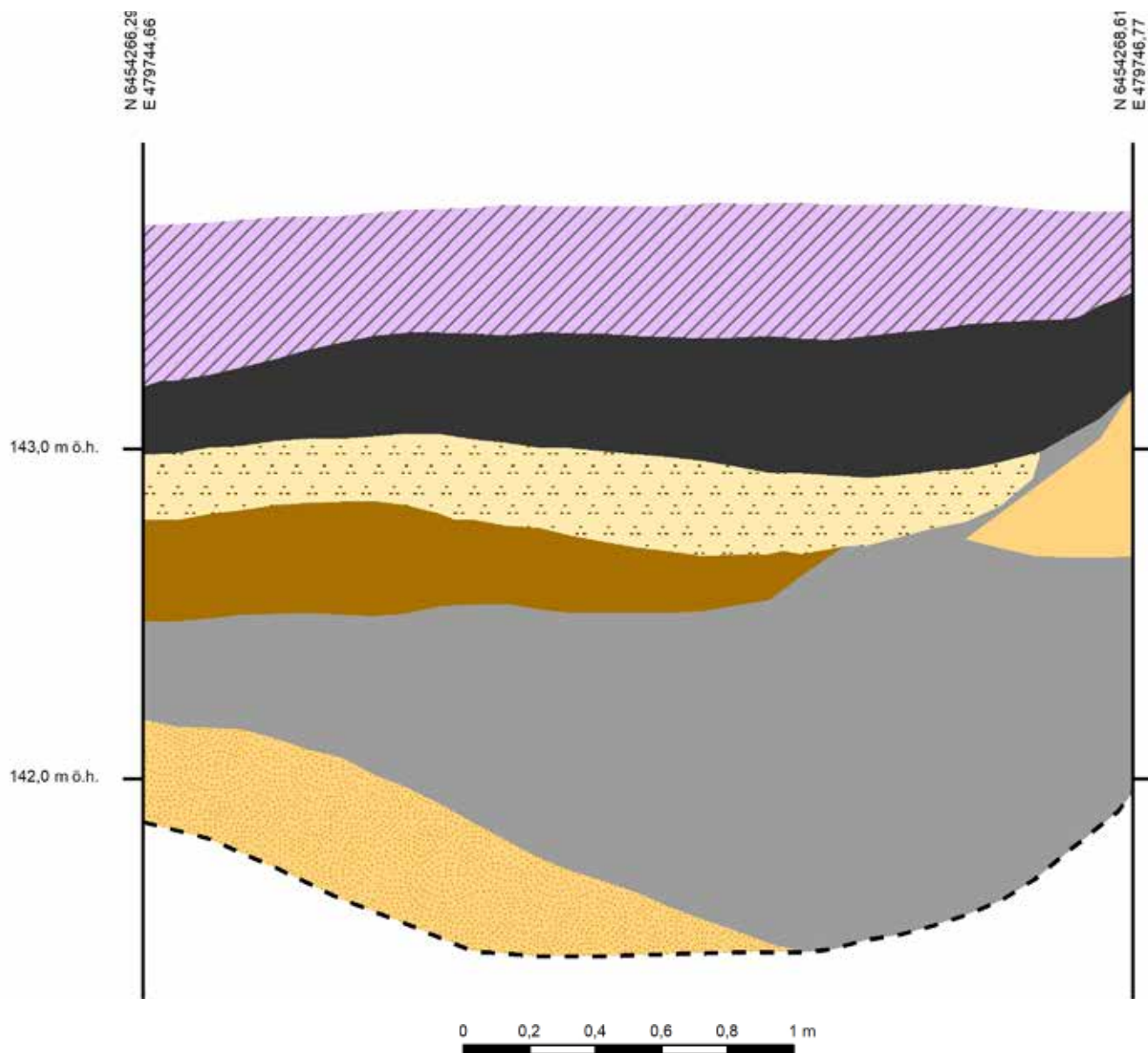
Fyndnr	Kontext	Material	Sakord	Antal	Ant fragm	Fragm grad	Vikt (g)	Anmärkning	Gallrat
F1	S1255	Ben	Obränt ben	17	95	Fragment	1 274	Se bilaga 8.	Nej
F2	S727	Ben	Obränt ben	9	12	Fragment	8	Se bilaga 8.	Nej
F3	S727	Ben	Bränt ben	1	1	Fragment	1	Se bilaga 8.	Nej
F4	S746	Ben	Obränt ben	1	1	Fragment	1	Se bilaga 8.	Nej
F5	S767	Ben	Obränt ben	4	6	Fragment	53	Se bilaga 8.	Nej
F6	S779	Ben	Obränt ben	1	2	Fragment	9	Se bilaga 8.	Nej
F7	S814	Ben	Obränt ben	1	15	Fragment	5	Se bilaga 8.	Nej
F8	S963	Ben	Obränt ben	2	2	Fragment	1	Se bilaga 8.	Nej
F9	S1120	Ben	Obränt ben	1	1	Fragment	0,01	Se bilaga 8.	Nej
F10	S1215	Ben	Obränt ben	1	1	Fragment	6	Se bilaga 8.	Nej
F11	S1404	Ben	Obränt ben	1	5	Fragment	36	Se bilaga 8.	Nej
F12	S1551	Ben	Obränt ben	2	3	Fragment	17	Se bilaga 8.	Nej
F13	S1559	Ben	Obränt ben	1	1	Fragment	12	Se bilaga 8.	Nej
F14	S1572	Ben	Obränt ben	1	1	Fragment	2	Se bilaga 8.	Nej
F15	S255, G880 (stick 1)	Ben	Obränt ben	5	5	Fragment	4	Se bilaga 8.	Nej
F16	S255, G880 (stick 1)	Ben	Bränt ben	1	2	Fragment	2	Se bilaga 8.	Nej
F17	S255, G880 (stick 2)	Ben	Obränt ben	12	12	Fragment	49	Se bilaga 8.	Nej
F18	S255, G880 (stick 3)	Ben	Obränt ben	9	36	Fragment	53	Se bilaga 8.	Nej
F19	S370	Järn	Spik	1	1	Fragment	6	Handsmidd, huvud saknas, 58 mm lång.	Ja
F20	S395	Flintgods	Kärl	1	1	Fragment	0,6	Blå dekor på vit glasyr, spjälkad skärva, 20×13×3 mm.	Nej
F21	S1255	Keramik	Kärl	1	1	Fragment	4	Reduktionsbränt svartgods, jernalderskaraktär, 38×21×7 mm.	Nej
F22	S255, G880 (stick 1)	Järn	Krampa	1	1	Fragment	30	Osäker tolkning för föremålstyp, 90×22×12 mm.	Ja
F23	S255, G880 (stick 1)	Yngre röd gods	Kärl	1	1	Fragment	0,6	Gul glasyr, spjälkad skärva, 18×12×3 mm.	Nej
F24	S255, G880 (stick 1)	Flintgods	Kärl	2	3	Fragment	2	Vit glasyr på båda sidorna.	Nej
F25	S255, G880 (stick 1)	Porslin	Kärl	1	1	Fragment	2	Vit mynningskant med guldfärg- ade prickar och reliefmönster, 43×33×2 mm.	Nej
F26	S255, G880 (stick 1)	Glas	Kärl	1	1	Framgent	1	Ofärgat eller något vitnad, 20×18×1 mm.	Nej
F27	S255, G880 (stick 1)	Glas	Planglas	1	3	Fragment	3	Ofärgat.	Ja
F28	S255, G880 (stick 2)	Järn	Föremål	5	5	Fragment	25	Rostklumpar av varierande stor- lek och oklar funktion, varav en möjligen en hästkosöm.	Ja
F29	S255, G880 (stick 2)	Järn	Spik	7	10	Fragment	13	Småspik/nubb, varav åtminstone en tycks maskintillverkad, upp till 50 mm långa.	Ja
F30	S255, G880 (stick 2)	Porslin	Kärl	1	1	Fragment	4	Grön skärva, 40×25×2 mm.	Nej

Fyndnr	Kontext	Material	Sakord	Antal	Ant fragm	Fragm grad	Vikt (g)	Anmärkning	Gallrat
F31	S255, G880 (stick 2)	Flintgods	Kärl	4	7	Fragment	20	Vitglaserat, blå, grå och grön dekor, varav en mynningsbit.	Nej
F32	S255, G880 (stick 2)	Glas	Kärl	4	7	Fragment	6	Ofärgat.	Nej
F33	S255, G880 (stick 2)	Glas	Kärl	1	1	Fragment	0,1	Blåfärgat, delvis bemålat med vit färg, 9×8×1 mm.	Nej
F34	S255, G880 (stick 2)	Glas	Kärl	2	4	Fragment	18	Brunt buteljglas.	Nej
F35	S255, G880 (stick 2)	Glas	Planglas	1	2	Fragment	2	Ofärgat glas.	Ja
F36	S255, G880 (stick 3)	Järn	Hästkösöm	1	1	Intakt	7	Vintertyp, av rombiskt snitt, 35×28×10 mm.	Ja
F37	S255, G880 (stick 3)	Bränd lera	Lerklining	3	3	Fragment	14	Osäker tolkning, alla bitar har magring, två med avtryck.	Nej

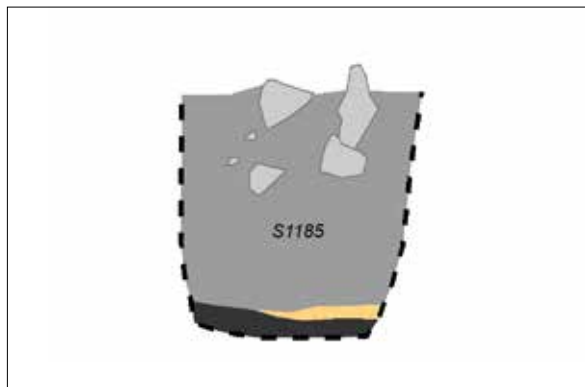
C1348

Sektion från VNV av ena långsidans schaktvägg från O591, före en utvidgning i N.
Skala 1:50.

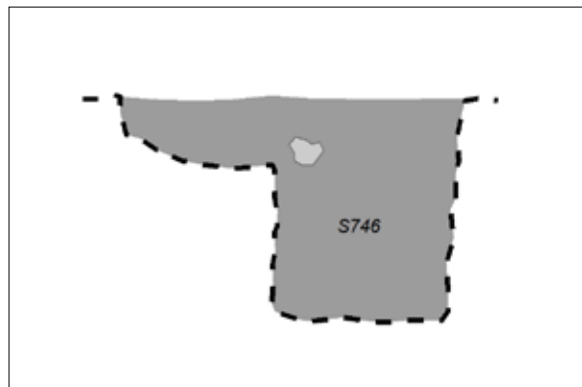

C1144

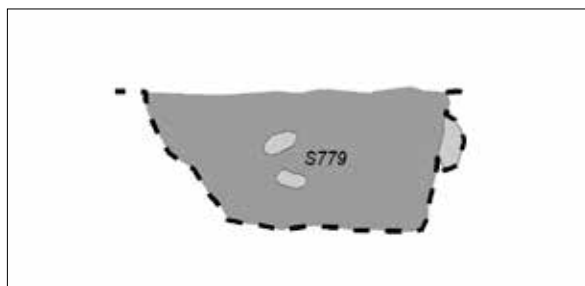
Sektion från ÖSÖ av del av schaktvägg från O1056.
Skala 1:20.

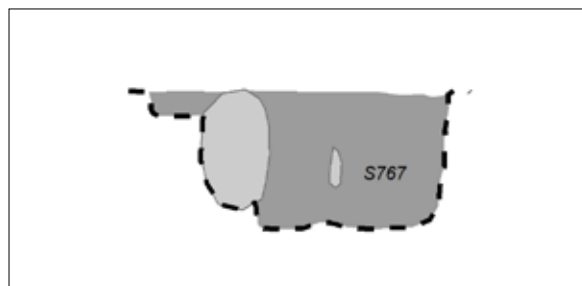
Stolphål S1178. Sektion från NV. Skala 1:20.

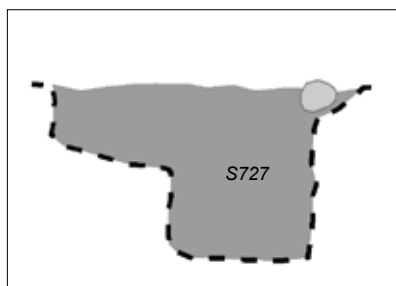
Stolphål S741. Sektion från NV. Skala 1:20.

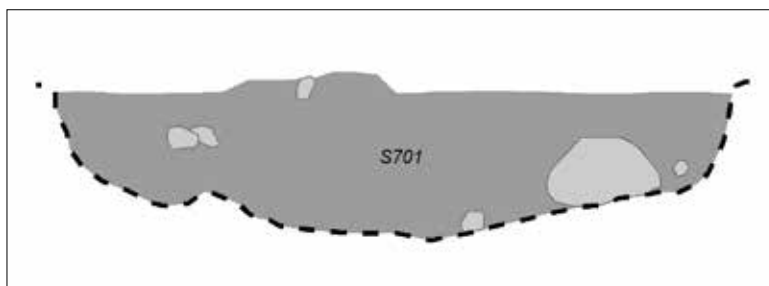
Stolphål S772. Sektion från NV. Skala 1:20.

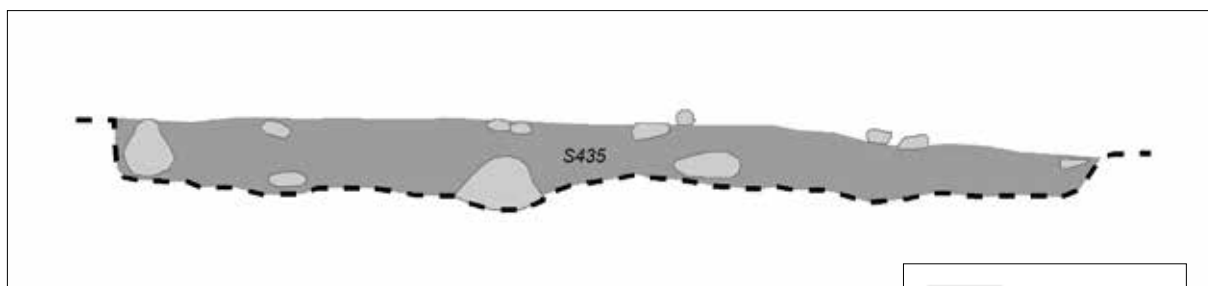
Stolphål S762. Sektion från NV. Skala 1:20.

Stolphål S722. Sektion från NV. Skala 1:20.

Hård S692. Sektion från SV. Skala 1:20.

Hård S425. Sektion från SÖ. Skala 1:20.

VEDLAB

Vedanatomilabbet

Vedlab rapport 22063

**Vedartsanalyser på material från Östergötland,
Ödeshög, Domaren 1 KM 22049**

VEDLAB

Vedanatomilabbet

Vedlab rapport 22063

2022-09-14

Vedartsanalyser på material från Östergötland, Ödeshög, Domaren 1 KM 22049

Uppdragsgivare: Mattias Johansson/Stiftelsen Kulturmiljövård

Arbetet omfattar åtta kolprover från förundersökningar av bytomt lämningar inom Ödeshögs kyrkby. Proven innehåller kol från ask, björk, ek, lind och tall. Stolphålsproverna och provet från brandlagret innehåller kol från ek och tall och det är mycket möjligt att kolet representerar konstruktionsdetaljer.

Ek, lind och tall kan ge hög egenålder vilket får tas med vid bedömning av dateringsresultaten.

Analysresultat

Anl.	ID	Anläggnings- typ	Prov- mängd	Analyserad mängd	Trädslag	Utplockat för ¹⁴ C-dat.	Övrigt
814	832	Härd	1,0g	0,4g 1 bit	Ask 1 bit	Ask 447mg	
803	852	Stolphål	1,6g	1,4g 5 bitar	Tall 5 bitar	Tall 75mg	
701	1242	Härd	6,3g	2,5g 13 bitar	Ask 13 bitar	Ask 327mg	
435	1249	Härd	4,4g	1,6g 1 bit	Lind 1 bit	Lind 456mg	
1255	1271	Ränna/Dike	1,0g	<0,1g 3 bitar	Björk 3 bitar	Björk 20mg	
1281	255	Odlingslager	2,6g	2,6g 1 bit	Björk 1 bit	Björk 104mg	
1551	1589	Stolphål	2,7g	0,4g 2 bitar	Ek 2 bitar	Ek 226mg	
1559	1604	Brandlager	3,6g	2,4g 11 bitar	Ek 7 bitar Tall 4 bitar	Tall 174mg	

Erik Danielsson/VEDLAB

Box 178

791 24 FALUN

Tfn: 070 34 00 645

E-post: vedlab@vedlab.se

www.vedlab.se

De här trädslagen förekom i materialet

Art	Latin	Max ålder	Växtmiljö	Egenskaper och användning	Övrigt
Ask	<i>Fraxinus excelsior</i>	250 år	Näringsrik jord, solig växtplats.	Hård, elastisk och seg. Hjulaxlar, redskap	Viktigt för lövtäckt. Yggdrasil var en ask. Mycket folketro knutet till asken.
Björk Glasbjörk Vårthbjörk	<i>Betula sp.</i> <i>Betula pubescens</i> <i>Betula pendula</i>	300 år	Glasbjörken är knuten till fuktig mark gärna i närhet till vattendrag. Vårthbjörken är anspråkslös och trivs på torr näringsfattig mark. Båda arterna är ljuskrävande.	Stark och seg ved. Redskap, asklut, träkol. Ger mycket glöd.	Glasbjörk bildar även underarten Fjällbjörk. Förutom veden har nävern haft stor betydelse som råmaterial till slöjd.
Ek	<i>Quercus robur</i>	500-1000 år	Växer bäst på lerhaltiga mulljordar men klarar också mager och stenig mark. Vill ha ljus, skapar själv en ganska luftig miljö med rik undervegetation med tex hassel.	Hård och motståndskraftig mot väta. Båtbygge, stängselstolp, stolpar, plogar, fat. Energirik ved ger mycket glöd.	Ekollonen har använts som grisfoder. Trädet har ofta ansetts som heligt. Man talar ofta om 1000-års ekar men de är sällan över 500 år.
Lind	<i>Tilia cordata</i>	800 år	Näringsrika, väl dränerade, gärna steniga marker Skuggtålig.	Lätt och mjuk ved.	Innerbarken eller bastet användes till korgar och rep
Tall	<i>Pinus silvestris</i>	600 år	Anspråkslös men trivs på näringsrika jordar. Den är dock ljuskrävande och blev snabbt utkonkurrerad från de godare jordarna när granen kom	Stark och hållbar. Konstruktionsvirke, stolpar, pålar, båtbygge, kärl (ej för mat) takspån, tjärbloss, träkol, tjärbränning	Underbarken till nödmjöl, årsskott kokades för C-vitaminerna. Även som kreatursfoder

Uppgifter om maximal ålder, växtmiljö, användning mm är hämtade ur: Holmåsen, Ingmar Träd och buskar. Lund 1993. Gunnarsson, Allan Träden och människan. Kristianstad 1988. Mossberg, Bo m.fl. Den nordiska floran. Brepol, Turnhout 1992.

Vedartsanalysen görs genom att studera snitt- eller brottytor genom mikroskop. Jag har använt stereolupp Carl Zeiss Jena, Technival 2 och stereomikroskop Leitz Metalux II med upp till 625 gångers förstoring. Mikroskopfoton är tagna med Nikon Coolpix 4500. Referenslitteratur för vedartsbestämningen har i huvudsak varit Schweingruber F.H. Microscopic Wood Anatomy 3rd edition och Anatomy of European woods 1990 samt Mork E. Vedanatomi 1946. Dessutom har jag använt min egen referenssamling av förkolnade och färskas vedprover.

Uppsala 2022-11-03

UPPSALA
UNIVERSITET

Ångströmlaboratoriet
Tandemlaboratoriet

Kol-14 gruppen

Besöksadress:
Ångström Laboratoriet
Lägerhyddsvägen 1

Postadress:
Box 529
751 21 Uppsala

Telefon:
018 – 471 3124

Telefax:
018 – 55 5736

Hemsida:
<http://www.tandemlab.uu.se>

E-post:
radiocarbon@physics.uu.se

Mattias Johansson
Stiftelsen Kulturmiljövård
Importgatan 48
602 28 NORRKÖPING

Resultat av ¹⁴C datering av träkol från KM22049 Domaren FU, Ödeshögs bytomt (L2009:3214), Ödeshög, Östergötlands län. (p 4645)

Förbehandling av träkol:

1. Synliga rottrådar borttages.
2. 1 % HCl tillsätts (10 h, under kokpunkten) (karbonat bort).
3. 1 % NaOH tillsätts (10 h, under kokpunkten). Löslig fraktion fälls genom tillsättning av konc. HCl. Fällningen som till största delen består av humusmaterial, tvättas, torkas och benämns fraktion SOL. Olöslig del, som benämns INS, består främst av det ursprungliga organiska materialet. Denna fraktion ger därför den mest relevanta åldern. Fraktionen SOL däremot ger information om eventuella föroreningars inverkan.

Före mätningen av ¹⁴C-innehållet i acceleratoren förbränns det tvättade och intorkade materialet, surgjort till pH 3, till CO₂-gas som i sin tur grafiteras genom en Fe-katalytisk reaktion. I den aktuella undersökningen har fraktionen INS daterats.

RESULTAT

Labnummer	Prov	δ ¹³ C‰ V-PDB	¹⁴ C ålder BP
Ua-75710	S803 PK852	-25,6	969 ± 29
Ua-75711	S701 PK1242	-26,1	2 983 ± 31
Ua-75712	S435 PK1249	-28,4	2 900 ± 31
Ua-75713	S255 PK1281	-26,8	919 ± 29
Ua-75714	S1559 PK1604	-24,6	142 ± 28

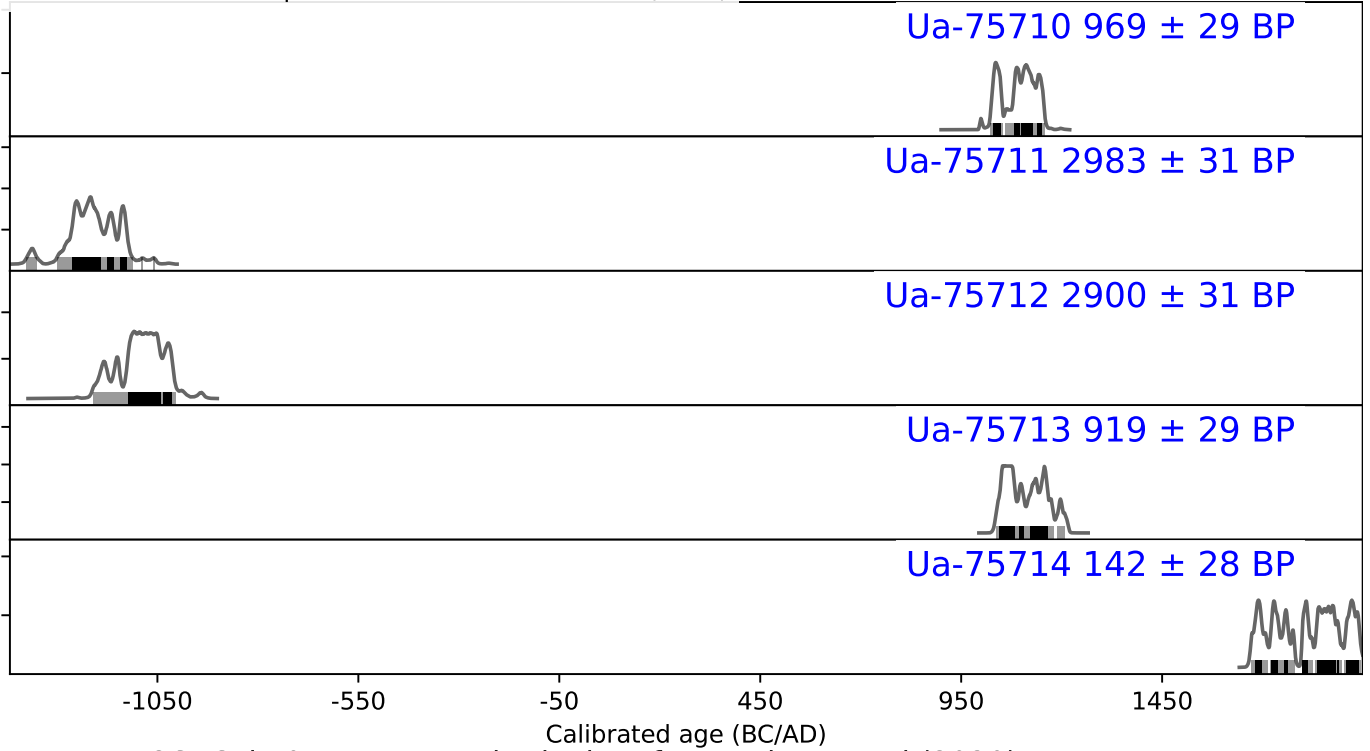
Med vänliga hälsningar

Melanie Melanie Mucke
2022.11.03
Mucke 16:46:12 +01'00'

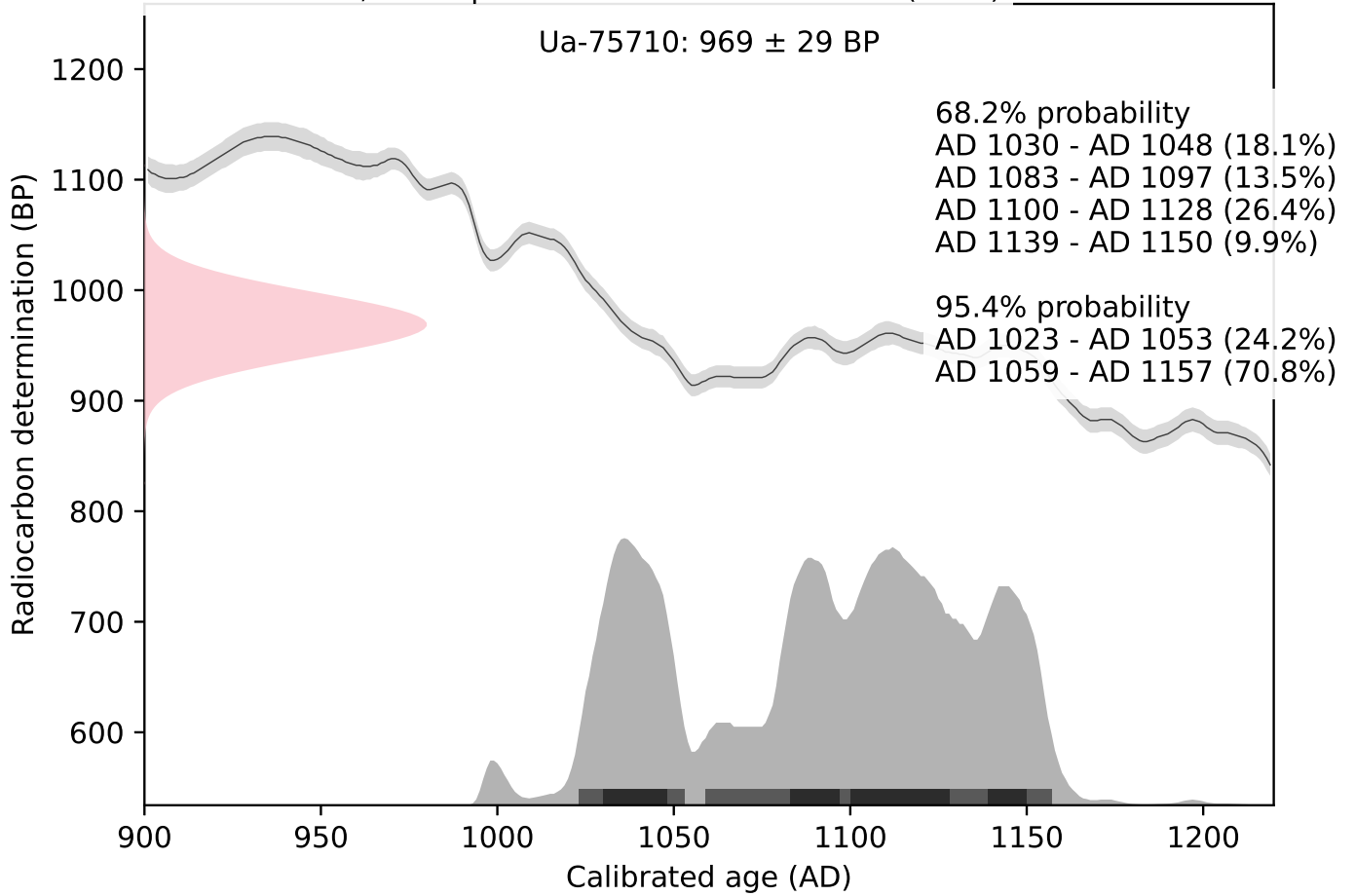
Melanie Mucke/Daniel Primetzhofner

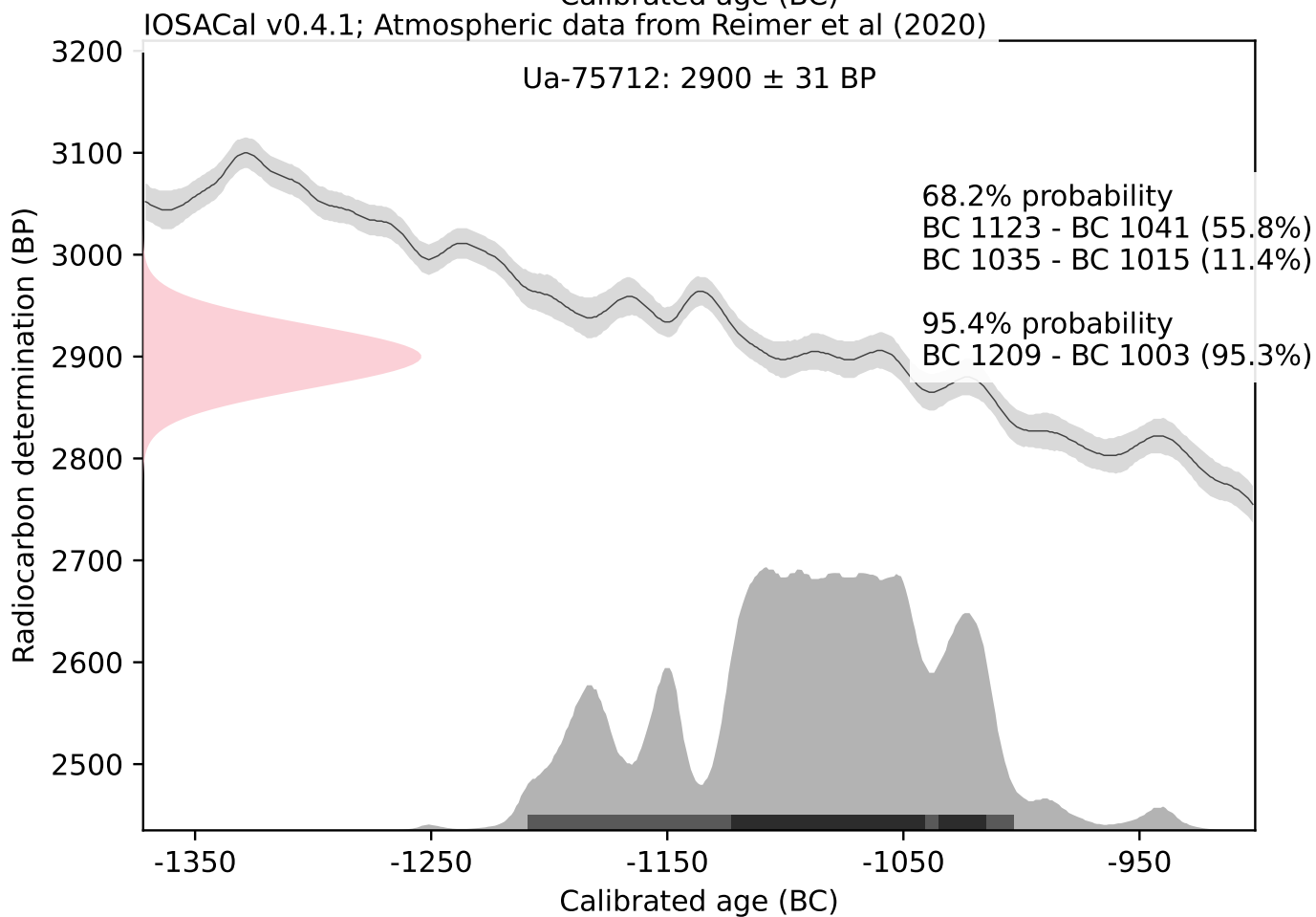
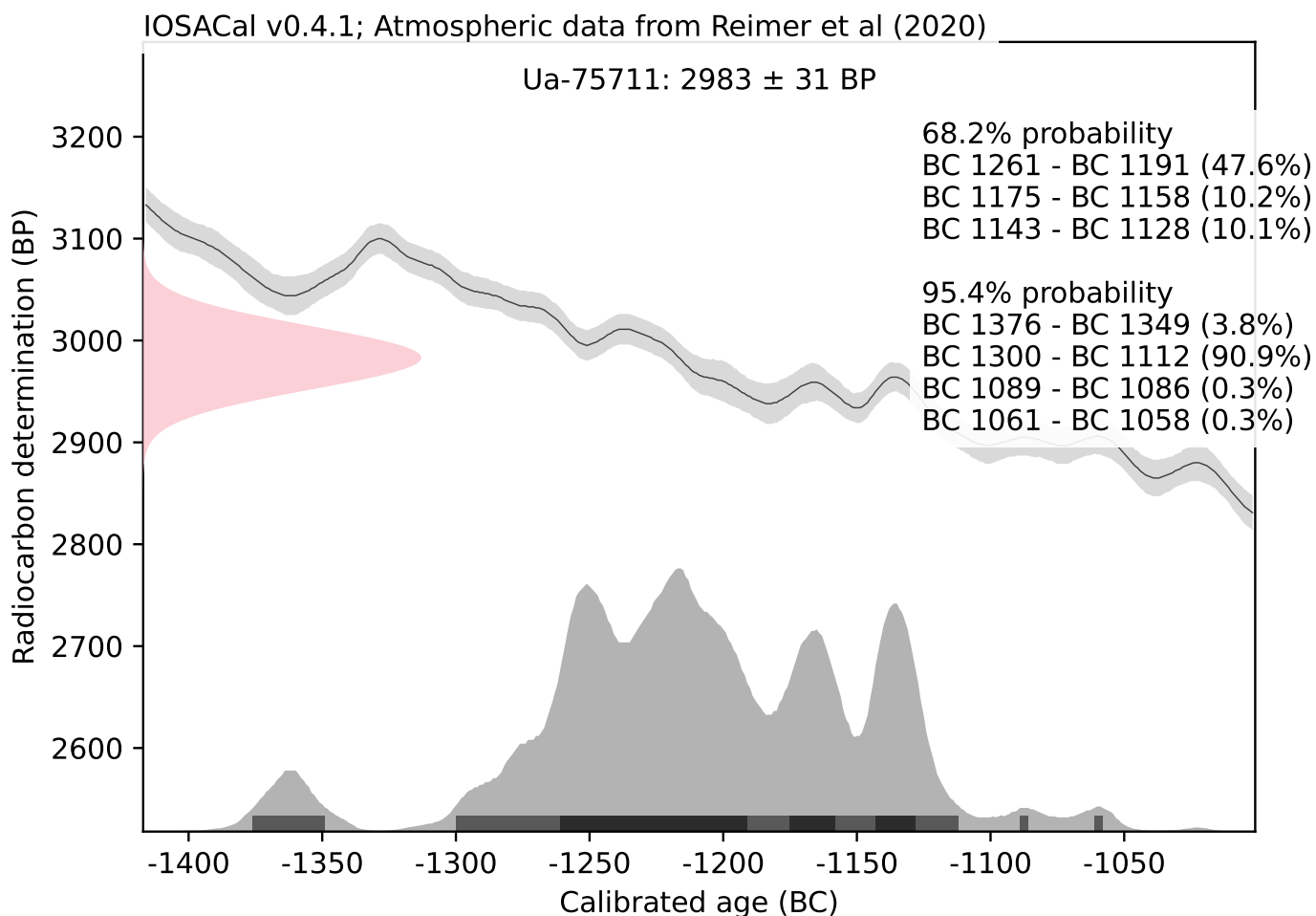
Kalibreringskurvor

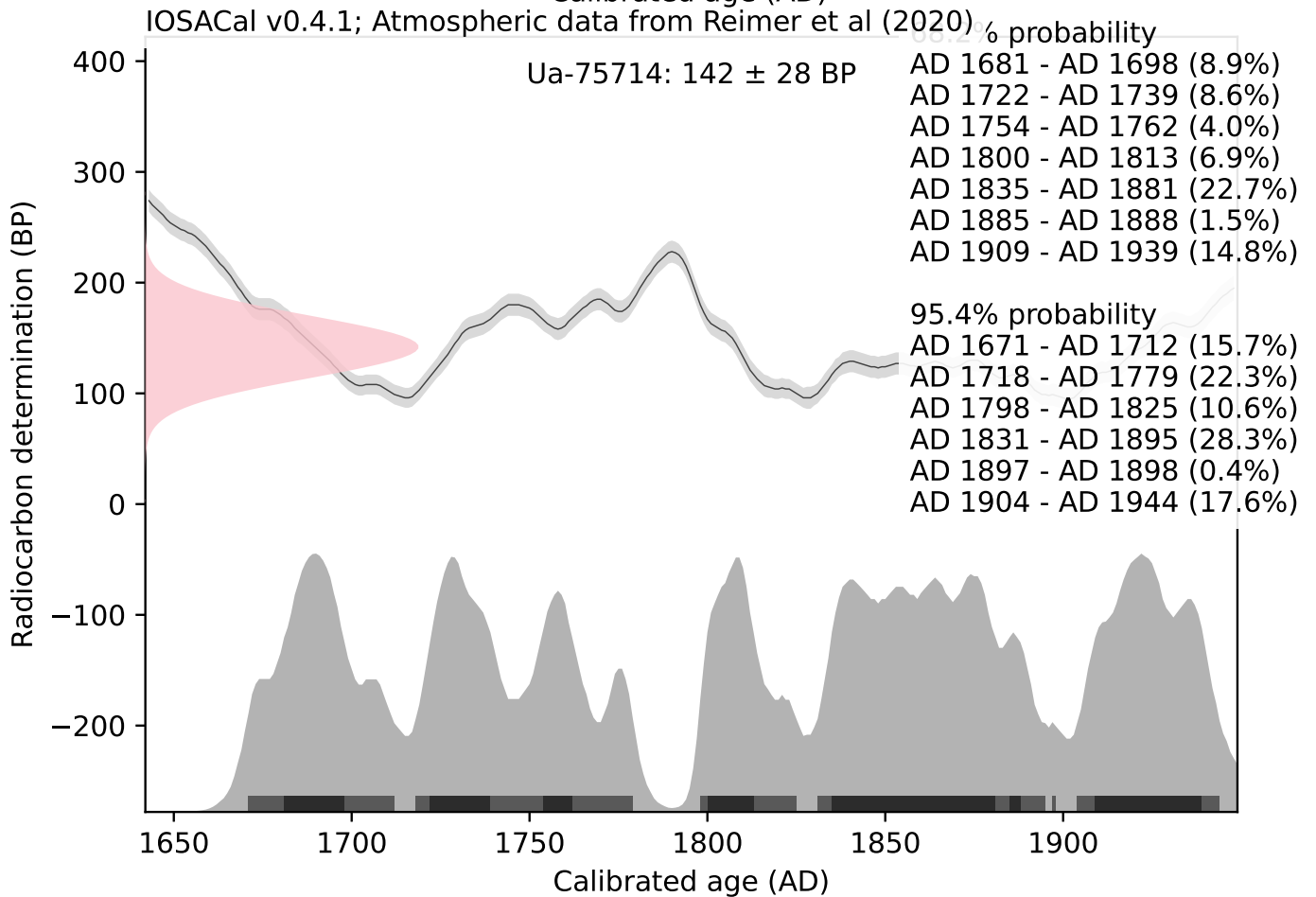
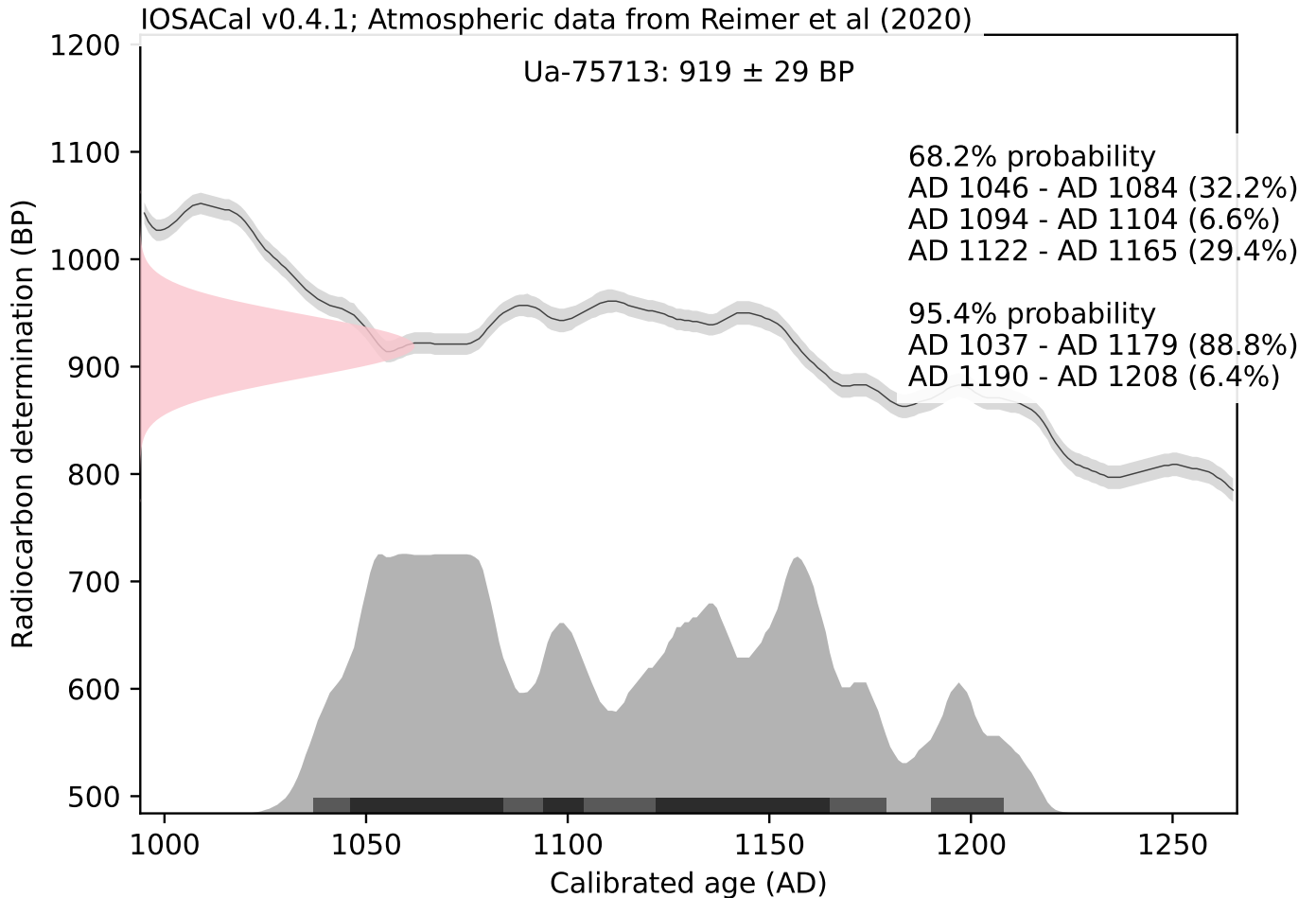
IOSACal v0.4.1; Atmospheric data from Reimer et al (2020)

IOSACal v0.4.1; Atmospheric data from Reimer et al (2020)

ARKEOBOTANISK ANALYS AV PROVER FRÅN FASTIGHETEN DOMAREN 1, ÖDESHÖGS KOMMUN, ÖSTERGÖTLAND

Beställare: Stiftelsen Kulturmiljövård
Analys: Stefan Gustafsson, Arkeologikonsult 2022

Inledning

På uppdrag av Stiftelsen Kulturmiljövård har Arkeologikonsult genomfört en arkeobotanisk analys av fyra prover från en arkeologisk förundersökning inom fastigheten Domaren 1 i Ödeshögs kommun, Östergötland (KM projektnummer 22049). Proverna togs ur odlingslager och underliggande boplatslämningar.

Metod och genomförande

Proverna floterades i vatten och sållet hade en maskstorlek av 0,2 millimeter. Artbestämning gjordes med hjälp av olika mikroskop med en förstoring av 4 till 1000 gånger samt referenssamlingar och referenslitteratur (bl.a. Berggren 1969, 1981, Jacomet 2006; Digital Seed Atlas of the Netherlands, Schweingruber 1978, 1990, www.woodanatomy.ch).

Resultat

SL607 P1588 Odlingslager övre nivå

Provet bestod av vad som kan beskrivas som matjord. Tolkningen av lagret som odlingsjord stämmer bra med jordens struktur. Förutom fragmenterat träkol från tall hittades en hel del skal från hinnkräftor vilket tyder på att jorden vattnats.

SL607 P1587 Odlingslager undre nivå

Innehållet i provet vad detsamma som i prov 1588 förutom att det i detta prov fanns träkol från tall och gran.

SL435 P1250 Långhärd

Provet innehöll gott om träkol från tall. Inga andra växtrester påträffades i provet.

SL701 P1280 Härd

I provet hittades mycket träkol från björk, hassel, ek och tall. Till en eventuell ¹⁴C-analys bör man välja hassel eftersom den har den lägsta livslängden av de påträffade träslagen.

KONTEXT	435	701	607	607
PROVNUMMER	1250	1280	1587	1588
BJÖRK	30+			
EK		19		
HASSEL		30+		
GRAN				30+
TALL	4	9	30+	9
HINNKRÄFTOR			X	X

Figur 1. Innehållet i de analyserade proverna.

Litteratur

BERGGREN, G. 1969. Atlas of seeds and small fruits of Northwest-European plant species with morphological descriptions. Part 2: Cyperaceae. Swedish natural Science Research Council, Stockholm.

BERGGREN, G. 1981. Atlas of seeds and small fruits of Northwest-European plant species with morphological descriptions. Part 3: Salicaceae–Cruciferae. Swedish Museum of natural History, Stockholm.

Hemsida, Digital Seed Atlas of the Netherlands:
<http://seeds.eldoc.uu.rug.nl/?pLanguage=en>

SCHWEINGRUBER, F. H. 1978. Microscopic Wood Anatomy. Structural variability of stems and twigs in recent and subfossil woods from Central Europe. Zug, Switzerland.

SCHWEINGRUBER, F. H. 1990. Anatomy of European woods. Paul Haupt förlag, Bern, Stuttgart, Wien.

Hemsida, wood anatomy of Central European species:
www.woodanatomy.ch

Osteologisk analys av benmaterial från kvarteret Domaren i Ödeshög

Josefina Kennebjörk
Vinter 2023

Material

Stiftelsen Kulturmiljövård utförde i augusti 2022 en arkeologisk förundersökning i kvarteret Domaren i Ödeshögs tätort. Inom undersökningsområdet förväntades lämningar från Ödeshögs bytomt men inga direkta spår efter denna bebyggelse påträffades. Ett heltäckande odlingslager som möjligen börjat avsättas under äldsta medeltid, en boplatstfas från bronsålder, en boplatstfas från vikingatid/medeltid samt ett dike med svartgods av järnålderskaraktär påträffades. Ett mindre benmaterial från odlingslagret, boplatstfaserna och diket har samlats in och analyserats.

I rapporten behandlas benen i varje kontext separat eftersom det är oklart vilken boplatstfas respektive anläggning hör till och det anses därför inte aktuellt att behandla materialet sammanslaget.

Metoder

Den osteologiska analysen genomfördes i januari 2023 med hjälp av Stiftelsen Kulturmiljövårds osteologiska referenssamling. Vid analysen har benfragmenten om möjligt bestämts till art, benslag, del och sida. De ben som inte kunde artbestämmas hänvisades till närmaste familj eller ordning. Däggdjursben som inte kunde artbestämmas delades in i grupper efter djurets uppskattade storlek, exempelvis stort eller litet däggdjur. *Små däggdjur* omfattar exempelvis katt och grävling, *mellanstora däggdjur* innefattar får/get, svin och rådjur medan *stora däggdjur* innefattar exempelvis nötkreatur, häst men även människa. *Stort hovdjur* omfattar arter som nötkreatur, häst och älg. Då benslaget inte kunde fastställas gjordes en indelning efter vilken typ av ben det rörde sig om, exempelvis rörben eller plana ben.

Materialet har kvantifierats med NISP (*Number of Identified Specimens*) och vikt. Benen vägdes med 0,01 grams noggrannhet. För varje art har MNI (*Minimum Number of Individuals*) beräknats. MNI har beräknats per kontext.

Ålders- och könsbedömningar har utförts då detta varit möjligt. Graden av epifyssammanväxning har använts för att utföra åldersbedömningar enligt Silver (1969). Tandframbrott har angetts enligt Habermehl (1961) och för häst Silver (1969). Tandslitage har angetts enligt Grant (1982). Åldersbedömning av fågel och hare har ej utförts. Underlag för könsbedömningar saknades.

Slakt- och bearbetningsspår samt annan medveten modifiering av benen har noterats. Inga sjukliga förändringar observerades.

Resultat

Beskrivning av materialet

Det analyserade materialet bestod av 72 ben fördelat på 201 fragment från 14 olika kontexter (se tabell 1). Benen hade en sammanlagt vikt på 1532,53 gram. Benen var relativt välbevarade och hade en medelvikt på 21,28 gram.

Tabell 1. Identifierade arter per kontext.

§§	Nr	Kontext	Antal	Vikt, g.	Förbr. G.	Art
1	1255	Utfyllnadslager, dike	8	380,18	Obränt	Nötkreatur
			2	836,66	Obränt	Häst
			2	15,99	Obränt	Stort däggdjur
			1	1,92	Obränt	Mellanstort till stort däggdjur
			2	0,98	Obränt	Mellanstort däggdjur
			1	35,49	Obränt	Svin
			1	2,46	Obränt	Får/get
2	727	Utfyllnadslager, stolphål	1	0,44	Obränt	Nötkreatur
			1	0,21	Obränt	Stor idisslare
			2	0,91	Obränt	Mellanstort till stort däggdjur
			1	0,24	Obränt	Mellanstort däggdjur
			1	0,91	Obränt	Mellanstort hovdjur
			1	0,93	Obränt	Svin
			1	4,63	Obränt	Får
1	0,13	Obränt	Fågel			
3	727	Utfyllnadslager, stolphål	1	1,45	5	Stort däggdjur
4	746	Utfyllnadslager, stolphål	1	0,62	Obränt	Stort hovdjur
5	767	Utfyllnadslager, stolphål	1	36,9	Obränt	Nötkreatur
			2	10,82	Obränt	Stort däggdjur
			1	4,73	Obränt	Får/get
1	0,6	Obränt	Mellanstort hovdjur			
6	779	Utfyllnadslager, stolphål	2	8,61	Obränt	Stort däggdjur
7	814	Bruknings-/utfyllnadslager, trolig härd	1	4,84	Obränt	Stort däggdjur
8	963	Utfyllnadslager, möjligt stolphål	2	0,94	Obränt	Mellanstort däggdjur
9	1120	Utfyllnadslager, trolig kokgrop	1	0,01	Obränt	Mellanstort däggdjur
10	1215	Brandlager	1	6,49	Obränt	Får/get
11	1404	Utfyllnadslager, troligt stolphål	1	36,19	Obränt	Stort däggdjur
12	1551	Utfyllnadslager, stolphål	2	17,08	Obränt	Svin
13	1559	Bruknings- och utfyllnadslager, grop	1	11,85	Obränt	Nötkreatur
14	1572	Utfyllnadslager, stolphål	1	1,75	Obränt	Stort däggdjur
			1	1,35	Obränt	Stor idisslare
			3	1,88	Obränt	Stort däggdjur
1	0,93	Obränt	Får/get			
16	255	Odlingslager G880 S1	1	1,67	6	Stort däggdjur
17	255	Odlingslager G880 S2	1	1,67	Obränt	Nötkreatur
			1	37,08	Obränt	Häst
			1	4,67	Obränt	Stor idisslare
			1	0,37	Obränt	Stort hovdjur
			3	2,37	Obränt	Stort däggdjur
			1	0,95	Obränt	Svin
			1	0,38	Obränt	Får/get
			1	0,72	Obränt	Mellanstort däggdjur
			1	0,32	Obränt	Fågel
			1	0,32	Obränt	Fågel
18	255	Odlingslager G880 S3	1	15,79	Obränt	Nötkreatur
			1	31,43	Obränt	Stort hovdjur
			2	2,7	Obränt	Stort däggdjur
			1	0,79	Obränt	Svin
			1	0,21	Obränt	Får/get

2	1,5	Obränt	Mellanstort däggdjur
1	0,79	Obränt	Hare

Utöver de analyserade benen gjordes en snabb översikt av vilka arter som förekom i ett flertal kontexter varifrån benen inte samlades in. Identifieringen gjordes utifrån fotografier från fält. Majoriteten av dessa ben kom från odlingslagret. Arter och annat som identifierades redovisas per kontext i tabell 2.

Tabell 2. Antal ben och vikt i gram fördelat på art och kontext.

Nr	Kontext	Förbr. G.	Iakttagelse
228	Utfyllnadslager, grop	Obränt	Nötkreatur, får/get, svin
607	Odlingslager	Obränt	Nötkreatur - <i>Humerus, metapoder, calcaneus, femur</i> Får/get - <i>Radius</i> Häst - <i>Phalang 1</i> Stort däggdjur - <i>Vertebrae</i>
1251	Odlingslager	Obränt	Stort hovdjur - <i>Vertebrae</i> Nötkreatur - <i>Metatarsus 3</i> Stort däggdjur - <i>Ossa longa</i> Svin - <i>Astragalus</i>
1131	Odlingslager, bottenskrap i SV hörnet	Obränt	Nötkreatur - <i>Cranium</i>
1131	Odlingslager, från hela kontexten	Obränt	Nötkreatur - <i>Metatarsus 3</i>
Troligen 1131	Odlingslager	Obränt	Nötkreatur - <i>Incisive, radius, metapoder, atlas, astragalus, humerus, phalanges, cranium, v. cervicalis</i> Svin - <i>Canine (hane), humerus</i>
Troligen 1131	Odlingslager	Bränt	Stort däggdjur - <i>Ossa longa</i>
1337	Grop	Obränt	Nötkreatur - <i>Cranium (juv), femur (juv), costae (ad)</i>
1489	Odlingslager	Obränt	Får/get (får?) - <i>Radius</i>

255 – Odlingslager

En provruta, G880, grävdes i odlingslagret 255. Rutan grävdes i 3 stick. I stick 1 förekom ett *diaphysfragment* av ett strålben (*radius*) från vänster sida av får/get (*ovis aries/capra hircus*) samt en obestämd tand (*dentes*) från en stor idisslare (*ruminant*). Vidare fanns fyra rörbensfragment av stort däggdjur (*mammalia*). Ett av fragmenten var i två delar och bränt i till förbränningsgrad 6, vilket bör motsvara en temperatur på 800–1000°C.

Bland benen i stick 2 identifierades ett språngben (*astragalus*) från vänster sida av häst (*equus caballus*) och två kindtandsfragment (*molar*) av nötkreatur (*bos taurus*). Det förekom även en obestämd tand från en stor idisslare, ett revbensfragment (*costae*) från ett stort hovdjur (*ungulat*). Av stort däggdjur förekom ett kraniefragment (*cranium*), ett käkfragment (*mandibula/maxilla*) och ett obestämt fragment.

I stick 2 fanns även en första kindtand (*molar 3*) från vänster sida av svin (*sus domestica*) där rötterna ej var helt utvecklade. Tandslitaget bedömdes till 7 enligt Grant (1982). Den första permanenta kindtanden uppkommer vid cirka 3–6 månaders ålder (Habermehl 1961). Av får (*ovis aries*) fanns kindtandsfragment. Av obestämt mellanstort däggdjur fanns ett rörbensfragment (*ossa longa*).

Ett fågelben (*aves sp.*) påträffades också i stick 2. Det var ett korpben (*coracoideum*) från vänster sida. Benet kunde inte närmare artbestämmas på grund av avsaknaden av lämpliga referenser.

I stick 3 fanns ett tåben (*phalang 1*) av nötkreatur, ett kraniefragment av stort hovdjur i 28 delar, två rörbensfragment av stort däggdjur, två rörbensfragment av mellanstort däggdjur, ett tåben (2) av svin, ett kindtandsfragment av får/get samt en *distal* del av ett överarmsben av hare (*lepus*) från vänster sida.

Få fragment kunde användas för åldersbedömning utöver ovan nämnda tand av svin. Tåbenet av nötkreatur fusionerar proximalt vid cirka 1,5 års ålder vilket individen alltså är äldre än. Tåbenet av svin fusionerar proximalt vid cirka 1 års ålder vilket individen alltså är äldre än (Silver 1969).

Gnagmärken förekom på rörbensfragmenten av mellanstort däggdjur i stick 2 och 3.

MNI för häst, nötkreatur, får/get, hare och fågel har beräknats till 1. MNI för svin beräknas till 2 baserat på att tanden och tåbenet bedöms komma från individer med olika ålder.

727 – Utfyllnadslager, stolphål

I stolphål 727 påträffades ett kindtandsfragment av nötkreatur, ett handrotsben (C3) av svin, ett mellanhandsben (*metacarpus* 3) av får samt ett armbågsben (*ulna*) av obestämd fågel (*aves* sp.). Vidare identifierades ett käkfragment från en stor idisslare, rörbensfragment från ett stort däggdjur, två kotfragment (*vertebrae*) från ett mellanstort till stort däggdjur, ett lårbensfragment (*femur*) från ett mellanstort hovdjur, ett rörbensfragment från ett mellanstort däggdjur.

Inga ålders- eller könsbedömningar gick att göra för benen i stolphål 727. MNI har beräknats till 1 för respektive art. Rörbensfragmentet av stort däggdjur var bränt till förbränningsgrad 5 vilket motsvarar en förbränningstemperatur på cirka 700–1000°C.

746 – Utfyllnadslager, stolphål

I stolphål 746 fanns bara ett benfragment, ett obränt revbensfragment från ett stort hovdjur.

Samtliga ben var obrända. MNI har beräknats till 1 för respektive art. Skenbenet av nötkreatur var fusionerat distalt vilket visar att individen varit äldre än 2–2,5 år då ledänden vanligen växer fast (Silver 1969).

767 – Utfyllnadslager, stolphål

I stolphål 767 påträffades ett skenben (*tibia*) av nötkreatur, två rörbensfragment från stort däggdjur, ett revben av får/get samt ett revbensfragment av mellanstort hovdjur. MNI för respektive art har beräknats till 1.

779 – Utfyllnadslager, stolphål

I stolphål 779 fanns enbart två fragment av rörben från stort däggdjur.

814 – Bruknings-/utfyllnadslager, trolig härd

I Den möjliga härden 814 fanns ett rörben i 15 delar. Det bedömdes komma från ett stort däggdjur.

963 – Utfyllnadslager, möjligt stolphål

I det möjliga stolphålet 963 fanns två rörbensfragment från ett mellanstort däggdjur.

1120 – Utfyllnadslager, trolig kokgrop

I den möjliga kokgropen 1120 fanns ett revbensfragment av ett mellanstort däggdjur.

1215 – Brandlager

I brandlager 1215 fanns en *proximala diafysen* av ett strålben från får/get. MNI har beräknats till 1.

1255 – Utfyllnadslager, dike

I dike 1255 påträffades åtta ben fördelat på tio fragment av nötkreatur. Benen utgjordes av två fragment av tarmbenet (*ilium*) på bäckenbenet (*os coxae*), ett från höger sida och ett från vänster sida. Vidare fanns två fragment av vänster skenben, en *proximal* del och en *diafys*, två strålben, en *proximal* del från vänster sida och en *distal* del från höger sida. De sista benen av nötkreatur utgjordes av en del av en underkäke från höger sida och en mjölktdanspremolar från överkäken.

Flera av benen av nötkreatur gav åldersindikationer. Ett av bäckenbensfragmenten var av *juvenil* storlek men sammanväxt vid *acetabulum* vilket sker vid en ålder på cirka 7–10 månader. Strålbenet från vänster sida var fusionerat *proximalt* vilket visar att individen var över 12–18 månader. Strålbenet från höger sida var fusionerat distalt vilket visar att individen var över 3,5–4 år. Skenbenet från vänster sida var ofusionerat både *proximalt* och *distalt* vilket visar att individen varit under 2–2,5 år (Silver 1969). Utifrån åldersbedömningarna av benen går det att fastslå att det finns minst två individer representerade i kontexten.

Av häst identifierades en nästan hel underkäke, både vänster och höger sida, i 77 delar. I käken fanns även de tillhörande främre kindtänderna (*premolar*) 3–4, kindtänderna 1–3 samt hörntänderna (*canine*) från båda

sidor. Bland benen fanns även ytterligare en kindtand, nummer 2, från vänster underkäke. MNI för häst har beräknats till 2. Hörntänderna hos hästen framkommer vid en ålder på cirka 4–5 år (Silver 1969). I detta fall är dessa tänder oslitna vilket tyder på att de inte varit i bruk särskilt länge.

Av svin identifierades *diafysen* av ett skenben från vänster sida. Benet var ofusionerat *distalt* vilket ger en ålder på under cirka 2 år då *epifysen* vanligen fusionerar (Silver 1969). MNI för svin har beräknats till 1.

Ett fragment från *diafysen* av ett överarmsben från vänster sida av får/get identifierades också. MNI för får/get beräknades till 1.

Bland de ej artbestämda benen fanns ett rörbensfragment av stort däggdjur, ett rörbensfragment av mellanstort till stort däggdjur och ett rörbensfragment av mellanstort däggdjur.

1404 – Utfyllnadslager, troligt stolphål

Det troliga stolphålet 1404 innehöll ett rörbensfragment av stort däggdjur i fem delar.

1551 – Utfyllnadslager, stolphål

Stolphål 1551 innehöll två ben av svin, ett *distalt diafysfragment* av ett lårben i två delar från höger sida samt en nästan hel bröstkota (*vertebrae thoracalis*). Bröstkotan indikerar att individen är 3–6 månader (Silver 1969). MNI för svin beräknas till 1.

1559 – Bruknings- och utfyllnadslager, grop

I gropen 1559 fanns den *distala* delen av ett överarmsben från höger sida av nötkreatur. Benet var fusionerat *distalt* vilket visar att individen varit över 12–18 månader. MNI beräknas till 1.

1572 – Utfyllnadslager, stolphål

I stolphål 1572 fanns ett rörbensfragment från ett stort däggdjur.

Kommentar

Djurbensmaterialet utgörs främst av ben av tamboskap som häst, nötkreatur, svin och får/get vilket överensstämmer med vad som vanligtvis identifieras från boplatser från brons- och järnålder samt medeltida och historiska lämningar. Utöver benet av hare från odlingslagrets stick 3 saknas säkra ben från vilt. Fågelbenen från odlingslagrets stick 2 och stolphålet 727 bedöms kunna vara från tamhöns (*gallus gallus*) även om en artbedömning inte kunnat utföras. Möjligen är detta en indikation på att vilt och jakt blir mer framträdande under den yngre brukningstiden.

Nötkreatur är den vanligast identifierade arten (14) följt av får och får/get (7), svin (6) och häst (3). Nötkreatur, får/get och svin förekommer både i boplatzanläggningar, odlingslagret och diket medan häst saknas i boplatzanläggningarna. Anmärkningsvärt för benmaterialet är att det är ett ganska rikligt obränt benmaterial från brons-/järnålder som har stor potential att ge information om boplatsernas ekonomi, vilket bör beaktas vid en eventuell slutundersökning.

Referenser

- Grant, A. 1982. The use of tooth wear as a guide to the age of domestic ungulates. I: Ageing and Sexing Animal Bones from Archaeological sites. Eds. Wilson, B., Grigson, C. & Payne, S. BAR British Series 109. Oxford.
- Habermehl, K-H. 1961. *Die Altersbestimmung bei Haustieren, Pelztieren und beim jagdbaren Wild*. Berlin.
- Silver, I.A. 1969. The Ageing of Domesticated Animals. Brothwell, D. & Higgs, E.S. (eds.). *Science in Archaeology*. Thames and Hudson. London. 283–302.

Benlista

Tabell 3. Lista över förekommande ben i det analyserade materialet. Sin = nästan, Dx = höger, JS = Juvenile size, JT = Juvenile texture.

Fnr	Fnr ost	Kontext	Antal	Vikt	Art	Element	Del	Sida	Kommentar
1	1:1	1255	1	127,09	Nötkreatur (<i>Bos taurus</i>)	Bäckenben (Coxae)	Ilium	Sin	>7-10 mån. JS
1	1:2	1255	1	62,38	Nötkreatur (<i>Bos taurus</i>)	Skenben (Tibia)	Proximal diafys	Sin	
1	1:3	1255	1	74,93	Nötkreatur (<i>Bos taurus</i>)	Stråben (Radius)	Proximal del	Sin	>3,4-4 år
1	1:4	1255	1	27,86	Nötkreatur (<i>Bos taurus</i>)	Stråben (Radius)	Distal del	Dx	>2-2,5 år
1	1:5	1255	1 (3)	19,23	Nötkreatur (<i>Bos taurus</i>)	Underkäke (Mandibula)	Corpus	Dx	
1	1:6	1255	1	1,41	Nötkreatur (<i>Bos taurus</i>)	Tand (Dentes)	PdMX		
1	1:7	1255	1	27,36	Nötkreatur (<i>Bos taurus</i>)	Skenben (Tibia)	Diafys	Sin	<2-2,5 årJS
1	1:8	1255	1	2,4	Stort däggdjur (Mammalia)	Platt ben (Ossa plana)	Fragment		
1	1:9	1255	1	2,46	Får/get (<i>Ovis aries/capra hircus</i>)	Överarmsben (Humerus)	Diafys	Sin	
1	1:10	1255	1	0,46	Mellanstort däggdjur (Mammalia)	Rörben (Ossa longa)	Fragment		
1	1:11	1255	1	1,92	Mellanstort till stort däggdjur (Mammalia)	Rörben (Ossa longa)	Fragment		JT
1	1:12	1255	1	0,52	Mellanstort däggdjur (Mammalia)	Rörben (Ossa longa)	Fragment		Gnagmärken
1	1:13	1255	1 (77)	810,53	Häst (<i>Equus caballus</i>)	Underkäke, tänder (Mandibula, dentes)	Nästan Hel	Sin, Dx	P3-4, M1-3, Canine från båda sidor finns
1	1:14	1255	1	39,92	Nötkreatur (<i>Bos taurus</i>)	Bäckenben (Coxae)	Ilium	Dx	
1	1:15	1255	1	13,59	Stort däggdjur (Mammalia)	Rörben (Ossa longa)	Fragment		
1	1:16	1255	1	35,49	Svin (<i>Sus domestica</i>)	Skenben (Tibia)	Distal diafys	Sin	<2 år
1	1:17	1255	1	26,13	Häst (<i>Equus caballus</i>)	Tand (Dentes)	M2MID	Sin	
2	2:1	727	1	0,13	Fågel (<i>Aves sp.</i>)	Armbågsben (Ulna)	Diafys		
2	2:2	727	1 (2)	0,44	Nötkreatur (<i>Bos taurus</i>)	Tand (Dentes)	Molarfragment		
2	2:3	727	1	0,55	Mellanstort till stort däggdjur (Mammalia)	Kota (Vertebrae)	Discus		
2	2:4	727	1	0,24	Mellanstort däggdjur (Mammalia)	Rörben (Ossa longa)	Fragment		
2	2:5	727	1	0,21	Stor idisslare (Ruminant)	Käke (Mandibula/maxilla)	Fragment		
2	2:6	727	1	0,36	Mellanstort till stort däggdjur (Mammalia)	Bröstkota (Vertebrae thoracales)	Spina		
2	2:7	727	1	0,91	Mellanstort hovdjur (Ungulat)	Lårben (Femur)	Diafysfragment		
2	2:8	727	1 (3)	4,63	Får (<i>Ovis aries</i>)	Mellanhandsben (Metacarpus)	Distal diafys		
2	2:9	727	1	0,93	Svin (<i>Sus domestica</i>)	C3	Nästan Hel		Förbr. gr. 5
3	3:1	727	1	1,45	Stort däggdjur (Mammalia)	Rörben (Ossa longa)	Fragment		
4	4:1	746	1	0,62	Stort däggdjur (Mammalia)	Revben (Costae)	Fragment		
5	5:1	767	1 (2)	36,9	Nötkreatur (<i>Bos taurus</i>)	Skenben (Tibia)	Distal del	Sin	>2-2,5 år
5	5:2	767	1 (2)	10,82	Stort däggdjur (Mammalia)	Rörben (Ossa longa)	Fragment		
5	5:3	767	1	4,73	Får/get (<i>Ovis aries/capra hircus</i>)	Revben (Costae)	Proximal del	Sin	
5	5:4	767	1	0,6	Mellanstort hovdjur (Ungulat)	Revben (Costae)	Distal diafys	Sin	
6	6:1	779	1 (2)	8,61	Stort däggdjur (Mammalia)	Rörben (Ossa longa)	Fragment		
7	7:1	814	1 (15)	4,84	Stort däggdjur (Mammalia)	Rörben (Ossa longa)	Fragment		

Fnr	Fnr ost	Kontext	Antal	Vikt	Art	Element	Del	Sida	Kommentar
8	8:1	963	2	0,94	Mellanstort däggdjur (<i>Mammalia</i>)	Rörben (<i>Ossa longa</i>)	Fragment		
9	9:1	1120	1	0,01	Mellanstort däggdjur (<i>Mammalia</i>)	Revben (<i>Costae</i>)	Fragment		
10	10:1	1215	1	6,49	Får/get (<i>Ovis aries/capra hircus</i>)	Strålbén (<i>Radius</i>)	<i>Proxial diafys</i>		
11	11:1	1404	1 (5)	36,19	Stort däggdjur (<i>Mammalia</i>)	Rörben (<i>Ossa longa</i>)	Fragment		
12	12:1	1551	1 (2)	2,48	Svin (<i>Sus domestica</i>)	Lårben (<i>Femur</i>)	<i>Distal diafys</i>	Dx	
12	12:2	1551	1	14,6	Svin (<i>Sus domestica</i>)	Bröstkota (<i>Vertebrae thoracales</i>)	Nästian Hel	Dx	>3–6 mån.
13	13:1	1559	1	11,85	Nötkreatur (<i>Bos taurus</i>)	Överarmsben (<i>Humerus</i>)	<i>Distal del</i>	Dx	>12–18 mån.
14	14:1	1572	1	1,75	Stort däggdjur (<i>Mammalia</i>)	Rörben (<i>Ossa longa</i>)	Fragment		
15	15:1	255, G880, S1	3	1,88	Stort däggdjur (<i>Mammalia</i>)	Rörben (<i>Ossa longa</i>)	Fragment		
15	15:2	255, G880, S1	1	0,93	Får/get (<i>Ovis aries/capra hircus</i>)	Strålbén (<i>Radius</i>)	Diafysfragment	Sin	
15	15:3	255, G880, S1	1	1,35	Stor idisslare (<i>Ruminant</i>)	Tand (<i>Dentes</i>)	Nästian Hel		
16	16:1	255, G880, S1	1 (2)	1,67	Stort däggdjur (<i>Mammalia</i>)	Rörben (<i>Ossa longa</i>)	Fragment		Förbr. gr. 6
17	17:1	255, G880, S2	1	37,08	Häst (<i>Equus caballus</i>)	Språngben (<i>Astragalus</i>)	Nästian Hel	Sin	
17	17:2	255, G880, S2	1	1,34	Stort däggdjur (<i>Mammalia</i>)	Kranium (<i>Cranium</i>)	Fragment		
17	17:3	255, G880, S2	2	1,67	Nötkreatur (<i>Bos taurus</i>)	Tand (<i>Dentes</i>)	Molarfragment		
17	17:4	255, G880, S2	1	0,51	Stort däggdjur (<i>Mammalia</i>)	Obestämt	Fragment		
17	17:5	255, G880, S2	1	0,38	Får/get (<i>Ovis aries/capra hircus</i>)	Tand (<i>Dentes</i>)	Molarfragment		
17	17:6	255, G880, S2	1	0,52	Stort däggdjur (<i>Mammalia</i>)	Käke (<i>Mandibula/maxilla</i>)	Fragment		
17	17:7	255, G880, S2	1	0,72	Mellanstort däggdjur (<i>Mammalia</i>)	Rörben (<i>Ossa longa</i>)	Fragment		Gnagmärken
17	17:8	255, G880, S2	1	0,37	Stort däggdjur (<i>Mammalia</i>)	Revben (<i>Costae</i>)	Diafysfragment		
17	17:9	255, G880, S2	1	0,32	Fågel (<i>Aves sp.</i>)	Korpen (<i>Coracoideum</i>)	Fragment	Sin	
17	17:10	255, G880, S2	1	0,95	Svin (<i>Sus domestica</i>)	Tand (<i>Dentes</i>)	M1MD	Sin	Rötter ej utvecklade, b=7
17	17:11	255, G880, S2	1	4,67	Stor idisslare (<i>Ruminant</i>)	Tand (<i>Dentes</i>)	Nästian hel		
18	18:1	255, G880, S3	1	15,79	Nötkreatur (<i>Bos taurus</i>)	Tåben 1 (<i>Phalang 1</i>)	Hel		>1,5 år
18	18:2	255, G880, S3	1 (28)	31,43	Stort däggdjur (<i>Mammalia</i>)	Kranium (<i>Cranium</i>)	Fragment		
18	18:3	255, G880, S3	1	0,48	Mellanstort däggdjur (<i>Mammalia</i>)	Rörben (<i>Ossa longa</i>)	Fragment		
18	18:4	255, G880, S3	2	2,7	Stort däggdjur (<i>Mammalia</i>)	Rörben (<i>Ossa longa</i>)	Fragment		
18	18:5	255, G880, S3	1	0,21	Får/get (<i>Ovis aries/capra hircus</i>)	Tand (<i>Dentes</i>)	Molarfragment		
18	18:6	255, G880, S3	1	0,79	Hare (<i>Lepus</i>)	Överarmsben (<i>Humerus</i>)	<i>Distal del</i>	Sin	
18	18:7	255, G880, S3	1	0,79	Svin (<i>Sus domestica</i>)	Tåben 2 (<i>Phalang 2</i>)	Nästian Hel		>1 år
18	18:8	255, G880, S3	1	1,02	Mellanstort däggdjur (<i>Mammalia</i>)	Rörben (<i>Ossa longa</i>)	Fragment		Gnagmärken